

liris Miettinen

KORKEASTI KOULUTETTUJEN NAISTEN KÖYHYYSNARRATIIVIT JA SUHTEELLINEN TOIMIJUUS

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2021

TIIVISTELMÄ

Iiris Miettinen: Korkeasti koulutettujen naisten köyhyysnarratiivit ja suhteellinen toimijuus
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityön tutkinto-ohjelma
Ohjaaja: Suvi Raitakari
Syyskuu 2021

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan naisten kerrontaa köyhyydestä. Tutkimustehtävänä on jäsentää ja analysoida, mitä ja miten 30–40-vuotiaat naiset kertovat köyhyydestä ja miten suhteellinen toimijuus määrittyy naisten kerronnassa. Käsitys suhteellisesta toimijuudesta perustuu lan Burkittin näkemyksiin. Suhteellisen toimijuuden ohella tarkastellaan myös naisten toimintamahdollisuuksia. Köyhyys ymmärretään tässä tutkielmassa moniulotteisena ilmiönä: absoluuttisena, suhteellisena, subjektiivisena ja aineettomana köyhyytenä.

Tutkimus on laadullinen ja lähestymistavaltaan sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva narratiivinen tutkimus. Narratiivista lähestymistapaa sovelletaan myös aineiston analyysissä. Tutkimuksen aineistona on kuusitoista vuoden 2019 Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä-kirjoituskilpailuun lähetettyä tekstiä. Narratiivisen lähestymistavan mukaista analyysia sovelletaan juonentamalla sekä tulkitsemalla aineisto-otteista toimijuudesta tuotettuja merkityksiä. Juonentamisen perusteella aineistosta määrittyi kolme köyhyysnarratiivia: köyhyys perintönä, köyhyys valintana ja köyhyys elämäntilanneongelmana.

Köyhyys perintönä -narratiivissa köyhyys määrittyy perintönä saaduksi ja merkityksellistyy sekä aineelliseksi köyhyydeksi että mielen maisemaksi. Köyhyys valintana -narratiivissa köyhyys on oma valinta ja tilannetta olisi mahdollista halutessaan muuttaa. Köyhyys elämäntilanneongelmana -narratiivissa köyhyys liittyy erilaisiin elämäntilannetekijöihin ja köyhyys on pakotettua, vaihtoehdotonta.

Analyysin perusteella suhteellinen toimijuus kietoutuu menneeseen, sosiaalisiin suhteisiin ja verkostoihin, yhteiskuntasuhteeseen, palvelujärjestelmäsuhteisiin sekä aika- ja paikkasuhteisiin. Toimijuus on vaihtelevaa ja tilannesidonnaista ja valta tekee suhteista kompleksisia. Suhde itseen vaikuttaa siihen, miten suhtautuu köyhyyteen ja miten eri suhteissa on mahdollista toimia. Suhteilla on toimijuutta tukevia ja heikentäviä vaikutuksia.

Tutkielman tulosten mukaan naiset ovat työorientoituneita ja köyhyys sekä erityisesti työttömyys tai työhön kykenemättömyys nähdään epäonnistumisena, osoituksena kulttuuristen odotusten täyttymättömyydestä. Korkeakoulutuksen odotetaan takaavan työpaikan ja kohtuullisen elintason. Analyysin perusteella voidaan todeta, että erilaiset elämäntilannetekijät voivat ajaa kenet tahansa köyhyyteen. Sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmät eivät toimi kaikissa elämäntilanteissa toimijuutta tukien.

Avainsanat: köyhyys, naiset, suhteellinen toimijuus, narratiivisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Iiris Miettinen: Poverty narratives and relational agency of highly educated women
Master's thesis
Tampere University
Master's programme in Social Work
Supervisor: Suvi Raitakari
September 2021

This Master's thesis examines women's stories of poverty. The research task is to analyze what and how women are telling about poverty and how their relational agency is determined in their stories. Understanding of relational agency is based on Ian Burkitt's view. In addition to relational agency, women's capability to do things is also examined. Poverty is understood as multidimensional phenomenon: absolute, relative, subjective and immaterial.

This study is qualitative and narrative study based on social constructionism. Narrative approach is also applied when analyzing the research material. Research material consist of 16 papers that were sent to writing competition "Everyday experiences of poverty in 2019". Narrative approach is implemented by emplotting and interpreting meanings about agency from the research material. By emplotting, three poverty narratives were determined: poverty as heritage, poverty as choice and poverty as life situation problem.

In poverty as heritage narrative poverty is determined as received and is seen as material poverty and state of mind. In poverty as choice narrative poverty is women's own choice and there are possibilities to change the situation. In poverty as life situation problem narrative poverty is related to different life situation factors and the situation is forced and there are no other possibilities.

Based on the analyses relational agency is intertwined to the past, social relationships and networks, societal relations, social services and social security system, temporal and spatial relations. Agency is variable and context related. Power structures cause complexity. The relationship to oneself affects how one views poverty and how you can act in different relations. Relations support or limit agency.

According to the results of the study women are work-orientated and poverty and unemployment or inability to work are seen as failure or as an indication that cultural expectations are not being met. High education is expected to ensure employment and reasonable standard of living. Based on the analyses can be stated that different life situation factors can drive anyone to poverty. Service system and social security system are not supporting agency in every life situation.

Keywords: poverty, women, relational agency, narrative

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Köyhyys käsitteinä ja kokemuksina.....	3
2.1 Absoluuttisesta köyhyydestä aineettomaan köyhyyteen	3
2.2 Laman lapset ja 2000-luvun köyhät naiset	9
3 Toimijuus ja toimintamahdollisuudet teoreettisina lähtökohtina.....	15
3.1 Suhteellinen toimijuus.....	15
3.2 Toimintamahdollisuudet ja toiminnalliset loukut	20
4 Tutkimuksen asetelma ja sen toteutus	22
4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	22
4.2 Kirjoituskilpailun tekstiaineisto ja sen rajaaminen	23
4.3 Sosiaalinen konstruktionismi ja narratiivinen lähestymistapa	25
4.4 Narratiivisen lähestymistavan soveltaminen tässä tutkimuksessa	28
4.5 Tutkimuksen eettisyys.....	32
5 Korkeasti koulutettujen naisten köyhyysnarratiivit ja suhteellinen toimijuus.....	34
5.1 Köyhyys perintönä.....	34
5.2 Köyhyys valintana	44
5.3 Köyhyys elämäntilanneongelmana	48
6 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset.....	64
7 Lähteet.....	70
Liite 1 Kirjoituskilpailun ohjeet	77
Liite 2 Taulukko	79

Taulukot

Taulukko 1. Suhteellinen toimijuus köyhyysnarratiiveissa, sivu 79

1 Johdanto

”Ei-köyhälle voi olla vaikea ymmärtää, miten katkeraksi sitä tulee köyhyydessä. Kun tuntee, ettei pysty vaikuttamaan oman asemansa parantamiseen. Ala-asteesta lähtien opettajat kertovat, kuinka koulutuksella pääsee pitkälle. Ja nyt maisterinkin pitäisi olla kiitollinen pätkätoistä, pakkoyrittäjyydestä.” (Suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Tilastokeskuksen (2020) vuoden 2018 tilaston mukaan naiset ovat hieman miehiä yleisemmin köyhyys- ja syrjäytymisriskissä. Vuonna 2018 16,1 prosenttia naisista oli köyhyys- ja syrjäytymisriskissä ja heistä yli puolet oli työikäisiä. Syynä tähän oli useimmiten pienituloisuus, jota esiintyi hieman enemmän kuin miehillä. (Tilastokeskus 2020.) Oman havaintoni mukaan työikäisten naisten köyhyys ei kuitenkaan nouse keskiöön köyhyystutkimuksissa. Tämä havainto toimi yhtenä kimmokkeena pro gradu -tutkielmani aiheelle.

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen korkeasti koulutettujen 30–40-vuotiaiden naisten kerrontaa köyhyydestä ja erityisesti, miten suhteellinen toimijuus tulee määritellyksi naisten kertoessa elämästään köyhyydessä. Tutkielman aineisto koostuu Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä-kirjoituskilpailun vuoden 2019 kirjoituksista. Kuulun myös itse tarkastelemaani ikäryhmään, ja näkemykseni mukaan tämän ikäryhmän naisiin kohdistuu monia kulttuurisia odotuksia pärjäämisestä ja nousujohteisesta vaurastumisesta. Heidät nähdään pääsääntöisesti aktiivisina, työelämässä olevina ja hyvin toimeentulevina. Esimerkiksi mediassa nostetaan esiin menestystarinoita työn ja perheen yhteensovittamisesta ruuhkavuosien keskellä tai kerrotaan selviytymistarinoita siitä, kuinka irtisanotuksi tuleminen on johtanut uuteen uraan ja mahdollisuuksiin. Työuupumuksesta kerrotaan selviytymistarinoiden kautta eikä kerrotuksi tule niitä tarinoita, joissa työuupumus on johtanut työelämän ulkopuolelle jäämiseen ja köyhyyteen. Tutkielmani naisten kertomukset osoittavat, että jokainen 30–40-vuotias ei pysty näitä kulttuurisia odotuksia täyttämään ja elää ikään kuin eri todellisuudessa median antamaan kuvaan verrattuna. Siksi ajattelen, että on tärkeä nostaa esiin myös nykypäivän työikäisten naisten arkielämän toinen puoli.

Koettua köyhyyttä on alettu tutkia enenevässä määrin 2000-luvulla, kun sitä ennen tutkimus keskittyi pääsääntöisesti numeeriseen köyhyyden mittaamiseen (ks. esim. Kangas & Ritakallio, 2003; Isola & Suominen, 2016; Bullock, 2013; Goldberg 2010). Korkeasti koulutettujen köyhien tilanteen tarkastelun näen ajankohtaisena, koska Covid-19-pandemian myötä myös korkeasti koulutettujen työttömyys kääntyi rajuun kasvuun vuonna 2020. Tilanne on hieman tasaantunut vuoden 2021 aikana,

mutta joillakin aloilla korkeasti koulutettuja on edelleen epätavallisen paljon lomautettuina. (TEM 2021; Akava ry 2021.) Yllättävät maailmanlaajuiset kriisit voivat aiheuttaa työmarkkinoiden vaihtelua ja yksilötasolla yhtäkkiä taloudellisen tilanteen muuttumista. Työmarkkinoiden vaihtelevuus ja lyhyet työsuhteet tai osa-aikatyö voivat lisätä köyhyyttä (Airio 2007).

Tutkielman lähtökohtana on ymmärrys köyhyydestä heterogeenisenä ja monimerkityksellisenä ilmiönä. Keskeisinä käsitteinä ovat käsitys suhteellisesta toimijuudesta (Burkitt 2016) sekä toimintamahdollisuuksien viitekehys (Nussbaum & Sen 1993). Tutkimustani ohjaa sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva näkemys kielen ja todellisuuden rakentumisesta. Aineiston analyysissa sovellan narratiivista lähestymistapaa.

Tutkielman johdannon jälkeen keskityn keskeisten käsitteiden jäsentämiseen. Toisessa luvussa esittelen köyhyyden määritelmiä ja tarkastelen naisten köyhyyden erityispiirteitä ja millaista tutkimusta naisten köyhyydestä on aiemmin tehty Suomessa. Kolmannessa luvussa määrittelen suhteellisen toimijuuden käsitettä ja toimintamahdollisuuksien viitekehystä. Neljäs luku käsittelee tutkimustehtävää, tutkimuksen toteuttamisen vaiheita, tutkimusetiikkaa sekä narratiivisen lähestymistavan soveltamista. Viidennessä luvussa erittelen analyysia ja tuloksia. Lopuksi esitän tulosten yhteenvedon sekä johtopäätökset.

2 Köyhyys käsitteinä ja kokemuksina

Tässä luvussa käsittelen köyhyyttä käsitteenä ja moniulotteisena ilmiönä. Tutkielmani aineisto koostuu köyhyyttä kokevien omista kertomuksista, minkä vuoksi pidän tärkeänä taustoittaa, millaisia näkemyksiä köyhyydestä on esitetty ja millaisena köyhyys näyttäytyy naisten arjessa 2000-luvulla. Köyhyyden moniulotteisuus näkyy tavoissa määritellä köyhyyttä niin taloudellisen puutteen kuin aineettomien puutteiden valossa.

2.1 Absoluuttisesta köyhyydestä aineettomaan köyhyyteen

Ensimmäisessä luvussa erittelen köyhyyden määritelmiä ja toisessa alaluvussa naisten köyhyyteen liittyviä erityispiirteitä ja ajankuvaa: sivuan lyhyesti, miten lama-ajan lapsuus vaikuttaa tämän päivän köyhyyden kokemuksiin. Tutkielmassani olen kiinnostunut 30–40-vuotiaiden naisten köyhyydestä. 1990-luvun lama-aika on ollut tähän ikäryhmiin kuuluville lapsuuden tai nuoruuden aikaa. Tämän ikäryhmän naiset ovat tottuneet puheeseen 90-luvun lamasta ja tällä ajalla on voinut olla jonkinlainen vaikutus näiden naisten elämään. Lama-ajan kokemukset ovat nousseet uudelleen pinnalle myös vuonna 2020 alkaneen Covid-19-pandemian vuoksi. Julkisessa keskustelussa on pohdittu kriisien pitkäaikaisvaikutuksia, joita yllättävä työttömyys, työttömyyden pitkittyminen ja työkyvyn menettäminen voivat aiheuttaa.

Absoluuttinen köyhyys

Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa perustarpeiksi luokitellut vähimmäisedellytykset eivät täyty. Perustarpeina pidetään ravintoa, puhdasta juomavettä, saniteettitiloja, terveyttä, asumista, koulutusta sekä sosiaalipalvelujen ja tiedon saamista. (Spicker & Alvarez Lequizamón & Gordon 2007.) Absoluuttinen köyhyys on äärimmäistä köyhyyttä: nälkää, aliravitsemusta ja puutetta perustarpeista (Eskelinen & Sironen 2017, 4). Absoluuttista köyhyyttä määritellään Maailman pankin asettaman köyhyysrajan mukaisesti. Lähtökohtana on, että köyhyysrajaksi asetetaan jokin tietty rahamäärä ja tämän köyhyysrajan alapuolelle jäävät ovat köyhiä. Minimitulolla elävä pystyy kattamaan juuri ja juuri perustarpeensa. Maailman pankin määrittelemä raja on ollut vuodesta 2015 alkaen 1,90 dollaria päivässä (alun perin yksi dollari päivässä). Köyhyysraja perustuu ihmisen kulutuksen rahalliseen arvoon. Ongelmallista köyhyysrajan määrittelyssä ja köyhyyden mittaamisessa köyhyysrajaan perustuen on eri maiden hintatasojen vaihtelut. (Roser & Ortiz-Ospina 2013.)

Absoluuttisen köyhyyden määritelmää ja köyhyysrajojen mukaisia mittausmenetelmiä käytetään pääasiassa tutkittaessa köyhimmässä maissa ilmenevää köyhyyttä. Niissäkään maissa määritelmä ei ole ongelmaton, koska köyhimpien maiden kohdalla on vaihtelua. Afrikan rikkaimmissa valtioissa ei tämän määritelmän mukaan ole ollenkaan köyhyyttä. (Kangas & Ritakallio 2008, 3.) Arvioitaessa köyhien määrää, köyhyysrajoihin perustuvat arviot eivät tuo esiin köyhyyden syvyyttä. Köyhyyden syvyyden tarkastelu onkin yksi keino perheiden kokeman köyhyyden vakavuuden ymmärtämiseksi. On myös huomioitava, että hyvin todennäköisesti juuri köyhyysrajan yläpuolelle jäävät elävät hyvin samantlaisissa elinolosuhteissa kuin köyhyysrajan alapuolella olevat. (Lister 2021, 51; Social Metrics Commission 2020, 22.)

Kangas & Ritakallio (2008, 3) huomauttavatkin, että myös absoluuttisen köyhyyden määritelmä on tosiasiasuhteellinen. Köyhyyttä on tarkasteltava paikallisesti. Fyysisen toimeentulotulon turvaaminen Suomessa on eri asia kuin esimerkiksi Etiopiassa. Myöskään ajallista suhteellisuutta ei voi tässä keskustelussa unohtaa. 1960-luvulla samalla rahamäärällä olisi pärjännyt eri tavoin kuin tänä päivänä. Ehdottomien köyhyysrajojen määrittely onkin juuri tämän vuoksi ongelmallista. (emt.) Nykypäivän köyhyyskeskustelussa painotetaan enemmän suhteellista määritelmää, mutta myös köyhyysrajoille on Bradshaw'n (2011) mukaan paikkansa. Köyhyysrajojen määrittely tarjoaa perustan etuuksien riittävyden arvioimiselle ja sellaisen kulutustason kuvaamiselle, joka voidaan saavuttaa minimituloilla. Määrittelyssä onkin pyritty arvioimaan todellisuutta sen sijaan, että määriteltäisiin, miten pienituloisen pitäisi elää. (Bradshaw 2011, 96–97.) Absoluuttisen köyhyyden määrittelyssä korostuu kuitenkin materiaalien resurssien merkitys. Kankaan ja Ritakallion (2008) mukaan monet tutkijat ovatkin esittäneet kritiikkiä juuri sosiaalisten ulottuvuuksien huomiotta jättämisestä. Fyysisten tarpeiden turvaamisen lisäksi oleellista on myös sosiaalisen toimintakyvyn merkityksen huomioiminen. (Kangas & Ritakallio 2008, 3.)

Köyhyyden absoluuttisen ulottuvuuden kuvaamiseksi on luotu erilaisia tarve- ja minimibudjetteihin perustuvia mittareita, niin sanottuja hyödykekoreja. Hyödykekorit sisältävät sellaiset tavarat ja palvelut, jotka katsotaan välttämättömiksi nyky-yhteiskunnassa elämisen kannalta. Korien ja budjettien laadinnassa hyödynnetään myös kuluttajien näkemyksiä, jotta saataisiin kuva todellisista kuluttajien tarpeista. Budjetteihin sisältyy arviot menoista liittyen ruokaan, asumiseen, vaatetukseen, vapaa-aikaan, terveyteen, kodintavaroihin, tietoliikenneyhteyksiin sekä liikkumiseen. Näin muodostetaan kuva siitä, millä rahamäärällä kuukaudessa on mahdollista osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja turvata kohtuullinen toimeentulo. (Lehtinen & Aalto 2018, 15–17.)

Hyvinvointiyhteiskunnassakin voi esiintyä absoluuttisen köyhyyden piirteitä, jos ihminen joutuu huonon toimeentulon seurauksena tyytymään hyvin yksipuoliseen ja niukkaan ravintoon (Roivainen, Heinonen & Ylinen 2011, 9). Tällainen tilanne voi tulla esimerkiksi silloin, kun toimeentulotuen perusosaa on leikattu 20–40 prosenttia työstä tai työvoimapolitiittisista toimenpiteistä kieltäytymisen vuoksi. Tällöin yksinasuvalla elämiseen jäävä summa on noin 300 euroa kuukaudessa.

Toimeentulotuessa voidaan nähdä samoja piirteitä kuin välttämättömyysindeksissä (majority necessity index, MNI). Myös toimeentulotuessa määritellään välttämättömyydet, jotka toimeentulotuki kattaa. Erona on, että toimeentulotuen osalta viranomaisen päättää, mitä pidetään välttämättömänä. Kangas ja Ritakallio (2003) toteavat toimeentulotuen saamisen liittyvän huono-osaisuusmääritelmään. Tuen hakija määrittelee itsensä avun tarvitsijaksi, huono-osaiseksi, ja toisaalta myös toimeentulotuen myöntäjä toteaa, että tuen hakija on riittävän huono-osainen eli oikeutettu tukeen. Täten toimeentulotukea voidaan pitää eräänlaisena köyhyysmittarina, joka kuvaa niiden ihmisten määrää, jotka tarvitsevat apua minimoitoimeentulotason saavuttamiseksi. (Kangas & Ritakallio 2003, 11–12.)

Eskelinen & Sironen (2017) toteavat, että absoluuttinen köyhyys koskettaa myös Euroopassa ja muissa läntisissä demokratioissa tiettyjä erityisryhmiä, esimerkiksi asunnottomia, romaneja ja paperittomia, jotka on rajattu sosiaaliturvan ulkopuolelle. (Eskelinen & Sironen 2017, 4–5.) Tämän pohjalta voidaan pohtia, toteutuuko Suomessa Perustuslain (731/1999) takaama ihmisarvoisen elämän edellyttämä turva esimerkiksi paperittomien kohdalla.

Suhteellinen köyhyys

Absoluuttista köyhyyttä moniulotteisempi köyhyyden määritelmä on suhteellinen köyhyys. Köyhyyttä ei tulisi ymmärtää pelkästään fyysisen toimintakyvyn puutteena, nälkänä ja äärimmäisenä puutteena. Tämän vuoksi onkin tarkasteltava myös köyhyyden syvyyttä ja erilaisia ilmentymiä, ylipäättään köyhyyden moniulotteisuutta. (Kangas & Ritakallio 2003.) Suhteellisen köyhyyden määritelmän juuret ovat 1700-luvulla, kun Adam Smith pohti teoksessaan *Kansankuntien varallisuus*, mitkä asiat ovat myös kaikkein köyhimmälle välttämättömiä. Smithin määritelmän lähtökohtana on, että jotkin asiat ovat kaikille välttämättömiä. Jokaisella, myös alemman luokan kansalaisella, tulisi olla varaa niihin asioihin, joita ilman ei voi näyttäytyä julkisesti. Nämä välttämättömät asiat eivät pysy aina samoina, vaan vaihtelevat ajan ja paikan mukaan. (Kangas & Ritakallio 2008, 3–4.) Samoja

ajatuksia käsitteli myös Peter Townsendin teos ”Poverty in the Uk”. Townsendin (Lister 2021 muk. Townsend 1979) mukaan köyhyudessa elävä ei voi saavuttaa rahan puutteesta johtuen sellaista elämisen tasoa, joka siinä yhteiskunnassa olisi normaali elämisen taso. Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan siis ryhmän tai yksilön huono-osaisuutta suhteessa väestön keskimääräiseen elintasoon tai elintapaan. Kyse on jatkuvasta sinnittelystä normaalin elämän saavuttamiseksi. Suhteellisessa köyhyudessa elävällä on haasteita osallistumisessa kulttuuriin, sosiaaliin ja taloudellisiin toimintoihin. (Eskelinen & Sironen 2017, 4–6; Kangas & Ritakallio 2003, 8–9.)

Suhteellisen köyhyuden määrittelyssä käytetään köyhyysriski-käsitettä (At-risk-of-poverty rate). Euroopassa köyhyysriskin määritelmänä pidetään pienituloisuutta, jonka katsotaan toteutuvan, kun kotitalouden käytettävissä on alle 60 prosenttia väestön mediaanitulosta. (Eskelinen & Sironen 2017, 5.) Kankaan ja Ritakallion (2008) mukaan Suomessa suurin osa toimeentulotukiasiakkaista elää köyhyysrajan alapuolella, koska perusturvan suhteellinen taso on heikentynyt. Heidän selvityksensä mukaan vuonna 1995 vain noin kolmekymmentä prosenttia toimeentulotuen saajista jäi köyhyysrajan alapuolelle, mutta 2000-luvun loppupuolella osuus oli jo yhdeksänkymmentä prosenttia. (Kangas & Ritakallio 2008, 21.) Summa, jonka tulisi jäädä asumiskulujen jälkeen kuukausittain elämiseen on kyllä noussut 2010-luvulla lähes sata euroa, mutta Tervolan (2019) mukaan suhteessa keskipalkkaisen tulotasoon toimeentulotuen taso on selvästi madaltunut viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana (Tervola 2019, 440).

Erilaisten köyhyysmittareiden käyttö ei kuitenkaan ole yksioikoista. Suhteellisen köyhyuden mittaaminen köyhyysriskirajaa käyttäen on ongelmallista, koska mittari ei mukaudu isompiin kansantalouden muutoksiin. Mediaanitulon laskiessa myös pienituloisuuden raja laskee. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että suhteellisesti köyhien määrä olisi tosiasiallisesti vähentynyt. Köyhyysriskiraja ei myöskään kerro köyhyiden syvyydestä tai rakenteesta. (Eskelinen & Sironen 2017, 6–7.) Huomaan köyhyiden tarkasteluissa myös ajallisen ulottuvuuden puutteen. Köyhyiden ajallista kestoa ei aina eritellä vaan köyhyyttä kokeneet niputetaan. On eri asia olla pienituloinen muutaman kuukauden, vuoden tai pari, vuosikymmenten ajan sekä ylisukupolvisesti.

Suhteellisen köyhyyskäsitteen määritelmän yhteydessä mainitaan usein Martha C. Nussbaumin ja Amartya Senin (1993) toimintamahdollisuuksien viitekehys (capability approach). Köyhyyttä voidaan tarkastella myös hyvinvoinnin ja toimintamahdollisuuksien näkökulmasta. Toimintamahdollisuuksien viitekehysten mukaan köyhyys voidaan nähdä toimintamahdollisuuksien puutteena. (Sen 1993, 40–42.) Tätä näkökulmaa erittelen tarkemmin luvussa 3.2. Edellä esitellyt

määritelmät köyhyydestä ovat perustuneet pääosin erilaisiin mittareihin. Köyhyyden moniulotteisuuden esiin tuomiseksi erittelen seuraavaksi vielä subjektiivisen köyhyyden näkökulmaa.

Subjektiivinen köyhyys

Edellä mainitut määritelmät ja mittarit ovat objektiivisesti asetettuja. Kolmantena köyhyyden määritelmänä erittelen subjektiivista näkökulmaa, jonka tarkoituksena on tuoda esiin ihmisten omia kokemuksia köyhyydestä. Yksilötason kokemukset eivät voi olla perusteena esimerkiksi sosiaaliturvan saamiselle, mutta yhteiskuntapolitiikan legitimitetin kannalta myös kokemusten tarkastelu on tärkeää. Subjektiivisia kokemuksia tarkastelemalla tietoa saadaan huono-osaisuuden eri ulottuvuuksista. (Kangas & Ritakallio 2008, 15.)

Subjektiivisessa köyhyydessä kyse on henkilön omasta arviosta. Henkilö voi pitää itseään köyhänä, vaikka hän ei olisi edellä mainittujen mittareiden mukaan köyhä. Samoin mittareiden mukaan köyhäksi määritelty ei välttämättä luokittele itseään köyhäksi. Kokemus köyhyydestä peilautuu myös kulttuurisiin arvoihin. Köyhyydestä saatetaan puhua niin, että se on ”jossain muualla”, köyhyys mielletään esimerkiksi kehitysmaihin tai kadun alkoholistien keskuuteen, vaikka henkilö olisi tosiasiaa itsekkin pienituloinen ja voisi kokea itsensä köyhäksi. Kokemus köyhyydestä on sidoksissa aikaan, paikkaan ja sosiaaliseen kontekstiin. Subjektiivisen köyhyyden mittaamiseen käytetään esimerkiksi kyselyitä. Kyselyillä selvitetään esimerkiksi vastaajien omaa näkemystä tämänhetkisestä toimeentulosta sekä millä minimisummalla kotitalous tulisi toimeen kuukauden ajan. (Kallio 2003; Atkinson 2019.)

Subjektiivinen köyhyys määrittyy henkilön omien kokemusten ja merkitysten kautta, ja köyhyys voi olla kokemuksena muutakin kuin suoranaista rahan puutetta (Isola, Turunen & Hiilamo 2016, 157). Tämän ajatuksen pohjalta nostan esiin myös aineeton köyhyys -käsitteen, jota Heidi Kaartinen (2015) on käsitteellistänyt pro gradu -tutkielmassaan. Kaartisen (2015) tutkielman aineistona on ollut Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoitusaineisto vuodelta 2012. Kyseinen aineisto on seuranta-aineisto ensimmäiselle vuonna 2006 kerätylle Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä-aineistolle (ks. Isola, Larivaara & Mikkonen 2007). Kaartisen (2015) käyttämässä aineistossa on kyseessä siis samantapainen aineisto kuin tässä tutkielmassa, köyhien omia kokemuksia köyhyydestä. Kaartinen (2015) keskittyy tutkielmassaan köyhyyden immateriaaliseen puoleen ja lähestyy teemaa yksilön

käytössä olevien resurssien, pääoman ja resilienssin kautta. Keskiössä on yksilö toimijana, mutta sosiaalisen ympäristön vaikutusta ei ole unohdettu. (Emt, 87.)

Kaartisen (2015) määritelmän mukaan aineeton köyhyys on ihmisen hyvinvointiin ja selviytymisen kokemukseen vaikuttava ilmiö, joka syntyy yksikön erilaisten elämäntapahtumien, kokemusten ja elämään liittyvien asioiden yhteisvaikutuksesta. Tarkastelun alla on yksilön suhde itseensä ja käsitys omista kyvyistä, mahdollisuuksista ja esteistä toimia. Lisäksi kyse on suhteesta niin yhteiskuntaan kuin sosiaaliseen ympäristöönkin. Kaartinen (emt.) näkee aineettoman köyhyyden ennen kaikkea erilaisina rajoituksina, tekijöinä, jotka estävät yksilöä toimimasta. (Kaartinen 2015, 87–88.) Kyse ei kuitenkaan ole siitä, että rahan tai rahanpuutteen merkitys sivuutettaisiin, mutta näiden ohella on tärkeä tarkastella muiden seikkojen vaikutusta yksilön toimintakykyyn.

Köyhyys on useimmin eri asioiden ja tilanteiden kietoutunut sumppu, jossa eri tekijät voivat lisätä riskiä köyhyyteen tai olla lisäämättä. Kaartisen (2015) tutkimuksessa ilmeni, että ymmärretyksi ja kuulluksi tuleminen koetaan tärkeäksi ja merkitykselliseksi, kun aineeton köyhyys on nujertanut mahdollisuuksia toimia. Tässä Kaartinen viittaa esimerkiksi sosiaalityön käytäntöihin, missä empaattisella kohtaamisella voi olla suuri merkitys elämäntilanteiden selvittelyssä. Toisaalta hän tuo esiin myös resilienssin: yksilön joustavuuden, sinnikkyuden ja sopeutumiskyvyn. Toisille vastoinikäymisistä selviytyminen tuo tunteen pärjäämisestä. Selviytymiseen vaikuttaa sosiaalinen ympäristö, mutta myös henkilön käytettävissä oleva suojaava pääoma. (Kaartinen 2015, 87–92.) Subjektiiivisten köyhyyskokemusten tarkastelu antaa tilaisuuden selvittää, miksi toiset selviytyvät elämän vastoinkäymisistä paremmin kuin toiset.

Köyhyyden määritelmässä olen tuonut esiin ilmiön monimuotoisuutta; köyhyys voi olla äärimmäistä puutetta perustarpeista tai köyhyys voi määrittyä suhteessa yhteiskunnan odotettuun elintasoon. Köyhyys on niukkuutta, mutta myös mahdollisuuksien puutetta ja toimintamahdollisuuksien rajoittumista. Köyhyyttä määritellään eri mittareiden ja tilastojen avulla, mutta myös subjektiivisia kokemuksia tarkastelemalla. Subjektiiivisten kokemusten kautta on mahdollista saada syvempi ymmärrys siitä todellisuudesta, jossa köyhyydessä elävä ihminen toimii. Köyhien omia näkemyksiä selvittämällä on myös mahdollista saada tietoa siitä, mikä heidän mielestään auttaisi ehkäisemään tai poistamaan köyhyyttä. (Atkinson 2019, 32.) Näitä köyhyyden määritelmiä tulen hyödyntämään tunnistaessani naisten kertomuksista köyhyysnarratiiveja.

2.2 Laman lapset ja 2000-luvun köyhät naiset

Tutkimukseni aineistoon tutustuessani rajasin kohderyhmäksi 30–40-vuotiaat naiset. Tähän ikäryhmään kuuluvat ovat eläneet lapsuutensa tai nuoruutensa 90-luvulla lama-ajan Suomessa. Lama-aika tarkoitti palveluluiden supistamista, pitkäaikaistyöttömyyttä ja velkaantumista, minkä on arvioitu tuottaneen myös pitkäaikaisia vaikutuksia (ks. Ristikari, Törmäkangas, Lappi, Haapakorva, Kiilakoski, Merikukka, Hautakoski, Pekkarinen & Gissler 2016). Tässä luvussa erittelen lyhyesti lama-ajan vaikutuksiin liittyvää tutkimusta sekä erityisesti suomalaista köyhyystutkimusta, mutta sivuan myös kansainvälistä tutkimusta 2000-luvulta keskittyen naisten köyhyiden kokemuksiin. Tarkoituksena on pohjustaa, millaisia piirteitä naisten köyhyteen näyttää liittyvän aiempien tutkimusten valossa.

Lamavuosien jälkeen, 90-luvun puolivälissä köyhyys nousi sosiaalipoliittiseen keskusteluun ja köyhyiden vastainen politiikka tuli myös osaksi hallitusohjelmaa. 2000-luvun alussa köyhyyskeskustelusta tuli entistä poliittisempää ja yhtenä ongelmana oli pelkästään tuloköyhyteen keskittyminen. Köyhyiden suhteellisuus, sosiaalisen toimintakyvyn näkökulma, unohtui keskustelusta. Köyhyystutkijoiden keskuudessa esimerkiksi Kangas & Ritakallio (2003) huomauttivat, ettei köyhyyttä tulisi ymmärtää pelkästään fyysisen toimintakyvyn puutteena, nälkänä ja äärimmäisenä puutteena. On tarkasteltava myös köyhyiden syvyyttä ja erilaisia ilmentymiä, ylipäätään köyhyiden moniulotteisuutta. (Kangas & Ritakallio 2003.) Nykyisen hallitusohjelman tavoitteisiin köyhyiden vähentämisen rinnalle on nostettu osattomuuden vähentäminen, mikä osoittaa, että nykyinen käsitys köyhyiden vaikutuksista on muuttunut moniulotteisemmaksi myös poliittisessa keskustelussa (Valtioneuvosto 2019).

Laman vaikutuksia on tarkasteltu esimerkiksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Kansallisessa syntymäkohorttitutkimuksessa, jossa on seurattu rekisteritietojen perusteella kaikkia vuonna 1987 syntyneitä vuoden 2012 loppuun asti. Koska rekisteritiedot koskevat palveluiden tai etuuksien saamista, antaa tutkimus kuvan enemmänkin hyvinvoinnin haasteista kuin koetusta hyvinvoinnista. Tutkimuksen mukaan noin kolmekymmentä prosenttia nuorista oli nostanut toimeentulotukea ja samoin lähes 30 % oli vuoteen 2012 mennessä ollut psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa tai ostanut psykykenlääkkeitä. Koulutuksen osalta tilastot kertovat, että noin kaksikymmentäseitsemän prosenttia naisista oli suorittanut alemman korkeakoulututkinnon ja ylemmän korkeakoulututkinnon noin viisi prosenttia naisista. Vuonna 2012 eli yhdeksän vuotta peruskoulun päättämisen jälkeen 11 prosenttia naisista ei ollut suorittanut peruskoulua loppuun. Koulutuksen ja toimeentulotuen saamisen välillä

kerrotaan olevan vahva yhteys: pelkän peruskoulun suorittaneet olivat saaneet eniten toimeentulotukea. Naisten osuus toimeentulotuen saajista on hieman suurempi, tämä selittynee yksinhuoltajien osuudella toimeentulotuen saajista. (Ristikari ym. 2016, 13–22.)

Kansallista syntymäkohorttiaineistoa käyttäneet Paananen & Gissler (2014) tutkivat myös vuonna 1987 syntyneiden vanhempien toimeentulotuen saamista. Heidän mukaansa 38 prosenttia vuonna 1987 syntyneiden vanhemmista oli saanut toimeentulotukea seuranta-aikana 1987–2008. Vanhempien toimeentulotuen saaminen lisäsi myös lasten toimeentulotuen käyttöä. Jos vanhempi oli saanut seuranta-aikana toimeentulotukea, tutkimuksen mukaan myös 43 prosenttia lapsista oli jossain vaiheessa nostonut toimeentulotukea. Jos vanhempien toimeentulotuen saaminen oli ollut pitkäkestoista (yli 92 kuukautta), oli toimeentulotukea saaneiden lasten osuus jo huomattavasti suurempi, kolme neljännestä oli saanut toimeentulotukea. (Paananen & Gissler, 2014.) Tutkimuksen perusteella voidaan arvioida, että lapsuuden tai nuoruuden ajan pienituloisuus ennakoii myös nuorelle itselleen vähimmäisturvan varaan joutumista ja mahdollista köyhyyttä.

Mainitut esimerkit antavat osviittaa siitä, millainen vaikutus lapsuuden aikaisilla haasteilla voi myöhemmissä elämänvaiheissa olla. Ristikarin ym. (2016) tutkimuksen mukaan vanhempien taloudelliset ongelmat heikentävät lasten mahdollisuuksia pärjätä itsenäisesti. Tämä näkyy mielenterveyden ongelmina, kouluttamattomuutena sekä heikompana koulumenestyksenä. Myös vanhempien ongelmien kasautuminen, esimerkiksi työttömyys, mielenterveysongelmat sekä toimeentulovaikeudet näyttävät heikentävän lasten hyvinvointia myös myöhemmällä iällä. (Ristikari ym. 2016, 97–105.) Tämän tutkimuksen valossa tutkielmani narratiivinen lähestymistapa ja naisten kertomusten ajallinen tarkastelu tuo tietoa siitä, vahvistaako tutkielmani kohderyhmän kerronta aikaisempia tutkimustuloksia.

Köyhyyden naisistuminen

Naisten erityiseen haavoittuvuuteen ja köyhyyteen on kiinnitetty huomiota 1970-luvun lopusta lähtien köyhyyden naisistumisen (”feminization of poverty”) myötä (Kim & Choi 2013; Repo 1996). Keskustelun aloitti yhdysvaltalainen sosiologi Diane Pearce (ks. Pearce 1978) havaittuaan köyhyyden koskettavan erityisesti naisia. Ennen Pearcen teesiä tilastoissa ja tutkimuksissa ei ollut tarkasteltu naisten ja miesten köyhyyttä erikseen (Millar 2003, 181). Naisten köyhyys nähtiin niin teollisuusmaiden kuin kehitysmaidenkin ilmiönä, minkä taustalla oli samanlaisia tekijöitä: matalat palkat, naisten huoltamien kotitalouksien määrän kasvaminen sekä työsuhteiden osa-aikaisuus.

Keskustelu köyhyyden naisistumisesta nosti esiin, etteivät naiset ole homogeeninen ryhmä, vaan tulisi kiinnittää huomiota enemmän naisten yksilöllisiin eroavaisuuksiin. (Repo 1996, 31–33.) Köyhyyden on havaittu koskettavan erityisesti yksinhuoltajaäitejä sekä eläkkeellä olevia naisia (Millar 2010, 144).

Köyhyyden naisistumisesta puhuttaessa ei ole tarkoituksena vähätellä miesten asemaa, vaan tuoda esiin naisten haavoittuvuutta. Köyhyys vaikuttaa naisten ja miesten tilanteisiin eri tavoin. Perheen sisällä puoliset saattavat olla erilaisessa asemassa taloudellisesti. On huomattu, että naiset käyttävät ansaitsemansa rahat tasavertaisemmin koko perheen hyväksi miehiin verrattuna. (Chant 2016, 2; Brickell & Chant 2010, 146.) Epätasa-arvoiset perhesuhteet huomioiden Kim & Choi (2013) toteavat, että köyhyyttä tulisikin tarkastella yksilökohtaisesti eikä kotitalouskohtaisesti. Listerin (2021) mukaan on yleistä, että naiset ovat taloudellisesti riippuvaisia miehistä ja naisten vastuulle jää useimmin palkattomien töiden kuten kotitöiden tekeminen. Tämä voi estää työllistymisen palkkatyöhön. Pahimmillaan riippuvaiset suhteet johtavat taloudelliseen hyväksikäyttöön ja väkivaltaan. (Lister 2021, 68–69.) Taloudellinen riippuvuus muista ihmisistä voi johtaa tilanteisiin, joissa naiset eivät voi muuttaa omilleen tai irtaantua huonosta parisuhteesta, kun se tarkoittaisi elintason huomattavaa huononemista. (Millar 2003, 183.) Huolimatta sosiaaliturvajärjestelmän takaamasta minimitoimeentulosta myös sosiaalityön arjessa näkyy, että haitallisesta parisuhteesta lähteminen voi olla haastavaa taloudellisista syistä tai lasten tilanteesta johtuen.

Suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa naisten köyhyyteen vaikuttavat yhteiskunnan rakenteet, naisten rooli, perheen sisäinen tulonjako, hyvinvointivaltiomalli (Repo 1996) sekä perhepoliittiset ratkaisut. Esimerkiksi asema työmarkkinoilla vaikuttaa siihen, kuinka naiset työllistyvät ja kuinka pitkään työttömyys kestää työsuhteen päättymisen jälkeen. Perhepoliittiset ratkaisut vaikuttavat siihen, jääkö naisen rooliksi jäädä lasten kanssa kotiin urakehityksen ja eläkekertymän kustannuksella vai kannustaako yhteiskunta jakamaan perhevapaat tasavertaisesti. (Koskinen 2012, 15–18.)

Huolimatta hyvinvointivaltion takaamasta sosiaaliturvasta haavoittuvassa asemassa olevien naisten kohdalla on myös huomattu, että tukea haetaan palvelujärjestelmän sijaan perheeltä, miehiltä, ystäviltä, naapureilta ja yhteisöltä. Osa näistä suhteista voi olla haitallisia, syrjiviä ja ristiriitaisia. Kun tukea haetaan palvelujärjestelmän ulkopuolelta, liittyy suhteisiin usein riski joutua hyväksikäytetyksi tai riski taloudellisesta riippuvuudesta. Naisten nähdään tekevän niin sanotusti huonoja päätöksiä, mutta heidän näkökulmastaan päätökset ovat parhaita päätöksiä heidän oman selviytymisensä

suhteen. (Kuronen & Salovaara 2021, 167.) Palvelujärjestelmä voi näyttäytyä vaikeasti lähestyttävänä tai taustalla voi olla ajatus itsenäisesti pärjäämisen ihanteesta.

Naisten köyhyys Suomessa

Naisten köyhyyttä ja köyhyyden kokemuksia on tutkittu Suomessa enenevässä määrin Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä-kirjoituskilpailun (ks. Isola, Larivaara & Mikkonen 2006) toteuttamisen jälkeen. Ensimmäinen aineisto kerättiin vuonna 2006 ja seuranta-aineisto vuonna 2012. Köyhien omia kokemuksia on kerännyt myös Eeva-Maria Grekula (2019) Internetissä julkaistulla kyselyllä. Työttömien arkeen liittyviä kokemuksia on kerätty Töissä ja köyhä-kirjoituskilpailulla (Jakonen 2015) sekä Työttömän tarina-kirjoitusaineistoilla (Näre & Suomalaisen kirjallisuuden seura (SKS) 2018, Suomalaisen kirjallisuuden seura (SKS) 1993) ja niissä sivutaan samalla myös köyhyyden kokemuksia. Suomalaisten kokemuksia köyhyydestä on selvitetty myös eri lehtien toteuttamilla kyselyillä, kuten Helsingin sanomien niukkuuskyselyllä (2019), johon oli tullut vastauksia yli 4000 kappaletta (ks. Nykänen 2019). Jäsennän muutaman aiemman köyhyystutkimuksen valossa, millaisena naisten köyhyys näyttäytyy nykypäivän Suomessa.

Tampereella tehdyssä köyhyys selvityksessä selvitettiin yksinhuoltajien, aikuissosiaalityön miesasiakkaiden ja vanhusväestön köyhyyden kokemuksia (Roivainen, Heinonen & Ylinen 2011). Tässä tutkimuksessa yksinhuoltajaäidit kertovat köyhyyden kuormittavan ja aiheuttavan jatkuvaa päänsisäistä väsymystä. Lisäksi yleisen vireystilan koetaan olevan huonompi. Jatkuvan vähävaraisuuden koetaan aiheuttavan myös unettomuutta, kireyttä, masennusta, stressiä ja ahdistusta. Arjen kuvataan olevan jatkuvaa taistelua. Vastoin käymisten ohella naiset pystyvät kuitenkin myös luomaan selviytymiskeinoja, joiden avulla he pärjäävät arjessa ja kuormittavissa tunnetiloissa. (Roivainen 2011, 25–26.)

Tamperelaisten yksinhuoltajaäitien yhtenä selviytymisstrategiana on tutkimuksen perusteella eri asioista tinkiminen. Naiset kertovat tinkivänsä omista harrastuksista, lääkkeiden ostosta, vaatemenosta, terveydenhoitokäynneistä ja lähes kaikesta omaan hyvinvointiin liittyvästä. Keskeisin keino selviytymiseen on kuitenkin ruokamenoissa säästäminen, joka tapahtui useimmiten ruoan laadun kustannuksella. Lisäksi ruoka pyritään valmistamaan itse ja tarjoamaan ensisijaisesti lapsille, omasta ruoan saamisesta voi hätätapauksessa luopua. (Roivainen 2011, 27–28.) Myös Krokin (2021) tutkimuksessa köyhien yksinhuoltajaäitien arjen selviytymiskeinot ovat samankaltaisia kuin Roivaisen ym. (2011) tutkimuksessa. Tärkeiksi seikoiksi mainitaan paikallisuus sekä rutiinit. Tuttu

ympäristö, naapuruussuhteet ja jokapäiväiset rutiinit lisäävät köyhydessä elävien itsenäistä autonomiaa sekä itsekunnioitusta ja tuovat turvallisuuden tunnetta. Pahimmillaan köyhyden kerrotaan tarkoittavan konkreettisesti sitä, ettei ole varaa ostaa lapselle lääkkeitä ja arjessa joutuu tekemään valintoja välttämättömienkin menojen osalta. (Krok 2021, 103–104.)

Tutkimuksissa on tarkasteltu myös palvelujärjestelmän haasteita. Ristiriitaa palvelujärjestelmän mahdollisuuksista auttaa on sivuttu esimerkiksi Kurosen & Virokannaksen (2021) sekä Krokin (2021) tutkimuksissa. Kurosen ja Virokannaksen (2021) mukaan äidit kohdataan palveluissa eri tavoin kuin lapsettomat naiset. Köyhydessä elävien perheiden kohdalla huomiota saatetaan kiinnittää erityisesti lasten syrjäytymisen ehkäisemiseen ja palveluissa keskitytään enemmän lapsen kuin äidin tarpeisiin. On myös huomattu, että äidit saavat helpommin palveluita kuin lapsettomat naiset. (Kuronen & Virokannas 2021, 5.) Krokin (2021) tutkimuksesta myös ilmenee, että palvelujärjestelmä ei kykene tukemaan köyhydessä elävien äitien toimintakykyä, vaan päinvastaisesti lisää turvattomuuden tunnetta. Kun perustoimeentulotuen käsittely siirrettiin Kelaan, yhtenä Kela-siirron tarkoituksena oli eriarvoisuuden ehkäiseminen. Ongelmana näyttää kuitenkin olevan se, että nykyinen järjestelmä ei tunnista yksilöllisiä haavoittuvia tilanteita, paikallisia olosuhteita ja tilanteiden muutoksia, minkä myötä alkuperäiset tavoitteet eriarvoisuuden ehkäisemisestä vesittyvät. Tämä esimerkki vahvistaa näkemystä siitä, että köyhyyttä tulee tarkastella muutenkin kuin tilastojen kautta. (Krok 2021, 105.) Arkipäivän kokemukset voivat poiketa paljonkin siitä, mitä tilastojen tai yleisten käsitysten perusteella oletetaan.

Isola, Siukola & Kukkonen (2019) ovat käyttäneet Arkipäivän kokemuksia köyhydestä-kirjoituskilpailun vuoden 2006 aineistoa tutkiessaan miesten ja naisten kokemuksia köyhydestä ja tunnustuksesta (regognition). Tutkimuksen mukaan kokemukset tunnustamattomuudesta (misregognition) ovat samanlaisia sekä miehillä että naisilla. Miehet kertoivat useammin yksinäisyydestään ja kokevat, että köyhyys vähentää mahdollisuuksia löytää puoliso ja perustaa perhe. Naiset taas kertoivat vetäytyvänsä sosiaalisesta elämästä alemmuuden tunteiden vuoksi. Samoin kuin Roivaisen ym. (2011) ja Krokin (2021) tutkimuksissa ilmenee, myös Isolan ym. (2019) tutkimuksen mukaan köyhiltä löytyy myös nokkeluutta ja keinoja päättää itse asioistaan. Osa vastaajista pystyy kääntämään köyhydestä johtuvan kirpputoriostelun kestäviksi valinnoiksi ja ylikulutuksen kritisoinniksi. Tällä tavoin köyhyys ja tunnustamattomuus kääntyvät merkittäväksi toiminnaksi. (Isola ym. 2019, 158–159.)

Isolan ym. (2019) tutkimuksessa havaittiin myös köyhyyden johtavan helposti pysähtyneisyyteen, mikä taas johtaa vielä syvempään merkityksettömyyden kokemukseen. Sosiaalisten suhteiden kerrotaan kapenevan rahattomuuden vuoksi eikä ympärillä ole enää ketään, joka antaisi positiivista palautetta ja näkisi merkityksellisenä. Pitkittyessään nämä kokemukset saavat tuntemaan toivottomuutta. Toivottomuuden nähtiin aiheuttavan jopa ajatuksia kuolemasta, joka olisi ainoa keino päästä vapaaksi köyhyydestä. (Emt. 2019, 160–162.) Sosiaalisten suhteiden vähenemisen ohella merkityksellisyyden kokemus katoaa niukkuuden jatkuessa pitkään. Joidenkin tutkimuksien mukaan niukkuuden on todettu aiheuttavan muutoksia aivoissa (ks. Mani ym. 2013). Manin ym. (2013) mukaan köyhyydessä elävien ajattelua häiritsevät jatkuvat taloudelliset huolet eivätkä he pysty huomioimaan kaikkia ongelmia. Dang, Xiao & Dewitte (2015) eivät kuitenkaan täysin allekirjoita Manin ym. (2013) näkemystä. He painottavat enemmänkin impulssien vaikutusta. Itsehillintä ja oman käyttäytymisen ohjailu eivät toimi voimakkaista impulsseista ja hallinnan puutteesta johtuen. (Dang ym. 2015.) Saaren (2020) huomio yhdistää nämä kaksi näkemystä: niukkuudesta johtuen huomio kohdistuu lyhyen aikavälin toimintaan eikä pidemmälle tähtäävien, esimerkiksi koulutukseen tai kuntoutukseen liittyvien, suunnitelmien tekeminen ole mahdollista (Saari 2020, 258–259). Myös Isola ym. (2017) toteavat, että osa sisäisestä kapasiteetista ei ole käytettävissä, kun niukkuudessa elävä ei kykene enää näkemään omia tarpeita ja mahdollisuuksiaan. (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 16.)

Saari, Eskelinen & Björklund (2020) tuovat esiin myös ryhmän, jonka jäsenet eivät jaa ”huono-osaisen” identiteettiä, mutta ovat samankaltaisessa elämäntilanteessa saaden pitkäaikaisesti sosiaaliturvaa. Johtuen henkisestä toimintakyvystä tai fyysisen terveyden haasteista, heillä ei ole riittäviä voimavaroja toimia ja parantaa elämänlaatuaan ja tapojaan. Taustalla voi olla esimerkiksi pitkäaikaista taloudellista niukkuutta ja oma arvio siitä, että kuuluu niin sanotusti alempaan luokkaan. Elämäntilanteen epävarmuus aiheuttaa lyhytnäköisiä ratkaisuja ja sosiaaliturvan varassa eläminen koetaan turvallisena vaihtoehtoina, tällaiseen tilanteeseen on jo sopeuduttu eikä ole toiveikkautta tilanteen muuttumisesta. Sosiaaliturvan varassa eläminen pitkittyy, eikä tämän ryhmän kohdalla ole nähty palvelujen ja etuuksien edistävän myönteisten siirtymien tapahtumista. (Saari ym. 2020, 59–68.) Tämä vahvistaa köyhien omien kokemusten tutkimuksissa esiin tulleita huomioita: köyhyyteen kietoutunut elämäntapa periytyy. Toisaalta Krokin (2009) tutkimuksen lähiön yksinhuoltajaäidit eivät olleet ajautuneet köyhyyteen johtuen toimintakyvystään tai fyysisen terveyden haasteista, vaan osalle heistä lasten kanssa kotiin jääminen tarkoittaa vahvempaa läsnäoloa lasten elämässä. He ovat sopeutuneet tilanteeseen ja osaavat taiteilla selviytymiskeinoillaan sosiaaliturvan varassa. (Krok 2009.)

Köyhyyden määritelmien sekä köyhyyskokemuksia käsittelevien tutkimusten valossa naisten köyhyys näyttäytyy muunakin kuin tuloköyhyytenä. Köyhyys määrittyy moniulotteisena, toimijuutta rajoittavana ilmiönä, mutta myös selviytymiskeinojen kirjona sekä joillekin omana valintana. Köyhyys näyttää vaikuttavan toimijuuteen toimintamahdollisuuksia kaventaen. Taloudellinen riippumattomuus lisää valinnan vapautta, mikä köyhyydessä elävältä puuttuu. Nais erityisenä kysymyksenä köyhyys määrittyy haavoittuvaan asemaan joutumisena ja vähäisenä oman edun tavoitteluna. Usein etusijalle asetetaan lapset tai muut läheiset. Lapsettomien naisten näkökulmasta palvelujärjestelmä näyttää suosivan perheellisiä, mutta toisaalta palvelujärjestelmän koetaan vastaavan muutoinkin riittämättömästi köyhyydessä elävien tarpeisiin.

3 Toimijuus ja toimintamahdollisuudet teoreettisina lähtökohtina

Tutkielmassani tarkastellaan köyhyydessä elävien naisten toimijuutta ja toimintamahdollisuuksia. Tutkielman pääkäsitteenä on suhteellinen toimijuus, jota erittelen tässä ensimmäisessä luvussa. Toisessa alaluvussa (3.2) käsittelem toimintamahdollisuuksien viitekehystä. Lähestyn tutkielmassani köyhyyttä taloudellisten puutteiden lisäksi myös toimintamahdollisuuksina tai niiden puutteena. Eri ihmiset merkityksellistävät köyhyyttä ja elämäntilanteitaan eri tavalla ja heillä on myös erilaiset mahdollisuudet vaikuttaa tilanteeseensa. Tutkielmani naisia yhdistää kokemus köyhyydestä, mutta muutoin heidän tilanteensa ovat yksilöllisiä ja erilaisia. Nainen voi lamautua täysin tai pyrkiä löytämään köyhyydenkin keskellä selviytymiskeinoja ja pyrkiä vaikuttamaan tilanteensa kulkuun. Näiden ajatusten pohjalta lähdän rakentamaan myöhemmin analyysi- ja tulosluvussa tarina-aineistosta tulkintaa, mitä toimijuus merkitsee naisten köyhyysnarratiiveissa. Toimijuuden ymmärrän suhteissa rakentuvana ja suhteellisena eli vaihtuviin konteksteihin ja valintatilanteihin sidottuna. Lähtökohtaisesti oletan, että köyhyys muuttaa jollain tavalla toimijuutta. Lyhyesti määriteltynä hahmotan toimijuuden tarkoittavan kykyä tehdä valintoja, päätöksiä sekä toimia valintojensa mukaisesti ja toisaalta myös toimintaan kykenemättömyyttä.

3.1 Suhteellinen toimijuus

Ajatukseni suhteellisesta toimijuudesta (relational agency) pohjautuvat pääosin Ian Burkittin (2016) näkemyksiin. Burkitt (2016) haastaa perinteisempiä Anthony Giddensin ja Margaret Archerin näkemyksiä toimijuudesta. Yksi Giddensin ajatuksista on ollut pelkistettynä, että jokainen pystyy rakentamaan toimijuutensa itse eivätkä olosuhteet vaikuta toimijuuteen (Lähteenmaa 2011, 48.) Sen

sijaan Burkittin (2016) mukaan yksilön toimijuus kytkeytyy sosiaalisiin suhteisiin ja niiden väliseen vuorovaikutukseen. Hänen määritelmässään yksilöt nähdään ennemminkin vuorovaikutuksen osapuolina kuin yksittäisinä, autonomisina toimijoina. Yksilöt toimivat monissa keskenään riippuvaisissa suhteissa, joissa kukaan ei ole täysin itsenäinen tai riippumaton, vaan jossain näiden vaiheilla. Toimintavalmiuksien, kykyjen ja vallan näkökulmasta tukeudumme muihin, kun omat kykymme eivät riitä. Burkitt (2016) myös välttää siis rakenteista puhumista – kyse on verkoista tai verkostoista ja riippuvuuksista. (Burkitt 2016, 323–330.)

Toimijuus suhdeverkostoissa

Vuorovaikutteisina suhteina ja verkostoina ymmärrän Burkittia (2016) mukaillen suhteet toisiin ihmisiin, suhteet palvelujärjestelmään, sosiaaliturvaan, yhteiskuntaan, eri arjen elämisen paikkoihin ja aikoihin sekä myös suhteen itsen. Suhteina tulee ymmärtää myös persoonattomat suhteet kuten yhteiskuntasuhde. Suhteet ja verkostot ovat myös muuttuvia, toiset suhteet ovat kestävämpiä kuin toiset ja ihmiset myös liikkuvat suhteesta toiseen esimerkiksi eri elämäntapahtumien seurauksena. Niin syntymä, kuolema, työpaikan saaminen tai vaihtaminen kuin seurustelusuhteen solmiminen tai eroaminen muuttavat suhdeverkostoja, joko toimijuutta vahvistavasti tai sitä heikentävästi. Suhdeverkostot myös mukautuvat ja muuttuvat elämäntilanteiden mukana. (Burkitt 2016, 323–330.)

Suhteelliseen toimijuuteen liittyy ymmärrys suhteellisesta autonomiasta (relational autonomy). Ranta (2020) kuvaa suhteellisen autonomian tarkoittavan yksilön päätöksentekokyvyn muodostumista sosiaalisissa suhteissa ja vuorovaikutuksellisissa konteksteissa (Ranta 2020, 66). Tätä näkemystä on tuotu esiin erityisesti feministisessä tutkimusperinteessä kritiikkinä ajatukselle, että yksilö olisi täysin autonominen, rationaalinen toimija ja näin ollen riippumaton sosiaalisista kytköksistä. (Friedman 2000, 40–41).

Elias'n (1978) mukaan huomiota on kiinnitettävä erityisesti suhteiden keskinäiseen riippuvuuteen (interdependence) (Elias 1978, 134–157). Suhteiden keskinäisillä riippuvuuksilla on vaikutuksensa toimijuuteen. Suhteet voivat sisältää taloudellista tai fyysistä riippuvuutta tai käytännön avun tarvetta; kaikkea sitä, mitä ihmiset hakevat sosiaalisilta suhteilta. Sosiaalisten suhteiden avulla täytetään erilaisia rooleja, ja suhteisiin sisältyy erilaisia tehtäviä suhteessa muihin ihmisiin. Roolit ja toimet vaihtelevat tilanteen mukaan. (Burkitt 2016, 331–332.) Virkki (2004) tuo esille vallan näkökulman suhteelliseen toimijuuteen vaikuttavana tekijänä. Toimijuus muodostuu valtasuhteissa eikä tämän vuoksi ole koskaan täysin omaehtoista. (Virkki 2004, 19.) Burkitt (2016) huomauttaa, että valta

jakautuu epätasapainoisesti, koska jotkut saavuttavat vahvemman valta-aseman tai hallitsevat resursseja vahvemmin verrattuna muihin. Valtana voidaan nähdä myös yhteiskunnan asettamat rajoitukset. Valta vaikuttaa keskinäisten suhteiden luonteeseen sekä keskinäiseen vuorovaikutukseen ja siten myös suhteelliseen toimijuuteen. (Burkitt 2016, 331–332.) Köyhyyttä kokevan elämässä valta-asema näyttäytyy esimerkiksi sosiaaliturvaan liittyvinä ehtoina ja velvollisuuksina.

Suhteellisessa toimijuudessa suhteita tarkastellaan merkityksellisyyden kautta. Oleellista on ymmärtää, että toimijuuden perustana ei ole muutokseen pyrkiminen vaan merkitys. Krokin (2009) mukaan ”merkitys syntyy siitä, kun ihmisen yksilöllinen kokemus yhdistyy yhteiseen kulttuuriseen tietoisuuteen arvokkaasta toiminnasta”. Suhteellisessa toimijuudessa suhteet muihin ihmisiin saavat aikaan merkityksiä. (Krok 2009, 31.) Eri suhteille annetaan erilaisia arvoja; suhde työhön tai politiikkaan voi saada eri merkityksen tai arvon kuin suhde ystävään, urheiluun ja perheeseen. Suhteita ovat myös persoonattomat suhteet, kuten suhde työhön, talouteen ja politiikkaan. (Burkitt 2016, 331.) Köyhyydessä elävän suhteet voivat muodostua esimerkiksi läheisiin, sosiaalitoimistoon, sosiaaliturvaan, kohtaamispaikkoihin. Joissakin suhteissa ollaan olosuhteiden pakosta ja jotkut suhteet tuovat elämään merkityksellisyyden kokemusta.

Aika, paikka ja toimijuus

Suhteissa kyse on myös ajallisista ja paikallisista vaihteluista ja tilannesidonnaisuudesta (Burkitt 2016, 336; Virkki 2004, 22). Suhteellinen toimijuus on sidoksissa aikaan ja paikkaan, jossa toimijuus tapahtuu. Yhteiskunnallinen aika ja paikka asettavat toimijuudelle rajoja ja mahdollisuuksia, mutta voivat tuottaa myös merkityksiä toimijuudelle. (Krok 2009, 30–31.) Krok (2009) käyttää tästä esimerkkinä Honkasalon (2004) tutkimusta, jossa kodista oli tullut pohjoiskarjalaisilla naisilla se paikka, joka piti kiinni elämän syrjässä. Menneisyys sekä tulevaisuus olivat sidoksissa kotiin, ja arjen askareet toivat elämään merkitystä. (Honkasalo 2004, 51–65.)

Reader (2007) liittää toimijuuden ajallisiin suhteisiin. Toimijuus peilautuu menneeseen, nykyhetkeen sekä tulevaan. Joku aiempi kokemus voi vaikuttaa siihen, mihin perustuen yksilö tekee valintojaan tai näkee toimintamahdollisuutensa. (Reader 2007, 590.) Tämä voi näkyä esimerkiksi ”päivä kerrallaan” -elämisenä, koska elämän kulkua ei voi ennustaa sen pidemmälle. Honkasalo (2004) havaitsi pohjoiskarjalaisia naisia koskevassa tutkimuksessaan kuinka aiemmat kokemukset, asuinalueen ja perheen historia vaikuttivat siihen, miten ihmiset määrittivät toimintamahdollisuuksiaan ja suhtautuivat ajatukseen elämän rajallisuudesta. Päivä kerrallaan -

ajattelussa ei luoteta elämän kantavuuteen, mutta toisaalta tietyt yhteiskunnalliset ja eksistentiaaliset ehdot antavat jonkinlaisen lupauksen selviytymisestä. (Honkasalo 2004, 63.) Myös köyhyystutkimuksessa on ilmennyt, että köyhyys ajaa lyhytnäköisiin ratkaisuihin, koska omat mahdollisuudet nähdään rajallisina ja usko omaan vaikutusmahdollisuuteen on heikentynyt (ks. Isola & Suominen 2016).

Ajallisuuteen liittyy myös Honkasalon (2004) ajatus kärsimyksestä toimijuuden menetyksenä. Kärsimystä voidaan tarkastella erilaisina hetkinä; kärsimys voi olla tilanne, jolle ei voida mitään. Voi olla kyse myös kärsimyksen ajallisuudesta: on kestettävä jotain määrittelemättömän kauan (esimerkiksi köyhyyttä). Elämä voi kapeutua toivottomaksi tilanteeksi, jossa sinnitellään vailla tietoa paremmasta. Samalla myös kokemus ja käsitys ajasta muuttuu. Aika on jatkuvasti läsnä eikä huomaamaton itsestänselvyys. Kärsimys tunnetilana tarkoittaa joutumista erinäisten tapahtumien kohteeksi. Se on tilanne, josta ei ole pois pääsyä ja samalla yksilö menettää oman toimijuutensa. (Honkasalo 2004, 54.) Tällaista tilannetta voi kuvata myös toiminnalliseksi loukuksi (Järventie 1993; ks. luku 3.2). Myös Burkitt (2016) liittyy epävarmuustekijät, kuten taloudelliset huolet ja perheen mielipiteet, toimijuuteen vaikuttaviin tekijöihin. On myös tilanteita, joissa ei voida nähdä ratkaisumahdollisuuksia muiden ihmisten vuoksi tai siteet muihin ihmisiin estävät toimimasta. (Burkitt 2016, 335.) Esimerkit kärsimyksestä ja epävarmuudesta kuvastavat sitä, miten pitkittyvä köyhyys tai joku muu elämäntapahtuma kuten vakava sairaus, voivat muuttaa toimijuutta.

Epätasaisesti jakautunut valta ja toimijuus

Suhteisiin sisältyy usein kompleksisuutta, mikä voi rajoittaa toimijuutta. Emotionaaliset suhteet kietoutuvat menneeseen, mutta myös tulevaisuuden ajatteluun. Esimerkiksi Duncanin (2015) tutkimukseen osallistuneet naiset toimivat nykyisissä seurustelusuhteissa aiempiin suhteisiin peilaten ja pyrkivät välttämään huonojen kokemusten toistumista. Naiset myös tekivät kompromisseja riippumattomuuden suhteen keskinäisestä riippuvuudesta johtuen. Burkitt (2016) lisää, että suhteisiin ja toimijuuteen vaikuttavat myös muiden ystävien ja perheiden näkemykset ja tunteet. Toiminta erilaisissa suhteissa ei ole vain itsensä hyväksi toimimista vaan myös muiden odotusten täyttämistä (Burkitt 2016, 333, 335–336). Saman huomion on tehnyt myös Smart (2011): päätöksiä tehdään suhteessa muihin eikä omien tarpeiden ja mieltymysten mukaan. Naiset eivät aina tukeudu omaan ominaisuuksiinsa, vaan muihin ihmisiin ja toimijoihin. Suhteisiin sisältyy usein epätasapainoa ja vallan käyttöä. (Smart 2011, 17; Burkitt 2016, 334–335.)

Suhteiden kenttä rakentuu jokaiselle yksilölle erilaiseksi ja suhteiden merkitys vaihtelee. Suhteiden kompleksisuudesta yksi esimerkki on vahingollisiksi tai alisteisiksi suhteiksi määrittyvät suhteet, jotka vaikuttavat kykyyn tehdä päätöksiä. Tällaisia suhteita ovat esimerkiksi sellaiset ihmissuhteet, joihin sisältyy hyväksikäyttöä. Gazson, McDanielb'n & Waldronc'n (2016) Kanadassa toteutetun tutkimuksen mukaan köyhyydessä elävät vanhemmat avustavat usein täysi-ikäisiä lapsiaan, vaikka heillä ei olisi todellisuudessa varaa avustamiseen. Vanhempien hyväntahtoisuutta myös käytetään hyväksi. Erilaiset ihmissuhteet näyttävät ohjaavan valintoja. Erityisesti vanhempien kohdalla näyttää siltä, että lapsiin liittyvät asiat ohjaavat monin tavoin päätöksentekoa. (Gazson ym. 2016.)

Taloudellinen ja nais erityinen toimijuus

Toimijuus on sidoksissa myös kulttuurisiin arvoihin ja odotuksiin. Tutkielmani naiset ovat työikäisiä ja heihin kohdistuu monenlaisia odotuksia. ”Parhaassa” työssä olevan naisen oletetaan yleisen käsityksen mukaan olevan työelämässä eikä elävän köyhyydessä. Myös Juvonen (2015) määrittää kulttuuriset odotukset ja rakenteelliset välttämättömyydet toimijuuteen vaikuttavina tekijöinä. Erilaiset muiden tahojen asettamat reunaehdot määrittelevät sitä, mitä pidetään hyväksyttävänä. Köyhyydessä elävän kohdalla reunaehtoja sanellaan esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmän taholta, jos tuloina on etuuksia, joiden saamiseen liittyy ehtoja. Kulttuuriset odotukset määrittyvät lainsäädännön ohella kuitenkin myös ihmisten ja yhteisöjen kesken, ja jokainen myös tuottaa ja uudistaa odotuksia omalla toiminnallaan (Juvonen 2015, 45). Suhteellinen toimijuus kietoutuu niin sosiaaliturvajärjestelmään, itseen kuin kulttuurisiin ja ympärillä olevien odotuksiin.

Köyhyydestä puhuttaessa ei voi sivuuttaa myöskään suhdetta rahan sekä taloudellista toimijuutta. Duncanin ja Edwardsin (1999) sekä Viitasalon (2013) mukaan naisten rahan käyttöön liittyviin ratkaisuihin vaikuttavat sosiaaliset suhteet, harmin välttäminen sekä yhteisön arvot ja moraalit. Muiden etu menee usein oman edun edelle. Äidit pyrkivät turvaamaan perheen hyvinvoinnin tiukassa taloudellisessa tilanteessa jättäen omaan hyvinvointiin liittyvät kulut viimesijaisiksi. (ks. Lister 2021, 67.) Naisen omien tarpeiden sivuuttaminen on nähty muissa tutkimuksissa myös eräänlaisena hyveenä, merkinä pärjäämisestä. (ks. Heinonen 2004, Krok 2009.) Sosiaalinen ja yhteiskunnallinen konteksti saattavat vahvistaa vaadetta, että jokaisen tulisi tulla toimeen itsenäisesti ilman apua. Ahdinko saattaa jäädä piiloon, vaikka äidit olisivat palvelujärjestelmän, esimerkiksi sosiaalityön, asiakkaina. (Viitasalo 2013, 371–373.) Oman havaintoni mukaan sosiaaliset suhteet ohjaavat myös asuinpaikan valinnassa ja esimerkiksi erotilanteessa nainen voi ajautua tekemään taloudellisesti

kestämättömiä ratkaisuja, koska parempaa vaihtoehtoa ei ole. Valintoja joudutaan tekemään lasten hyvinvoinnin ehdoilla.

Viitasalon (2013) mukaan taloudellisista huolista ja ulkopuolisen avun tarpeesta myös vaietaan syyllisyyden ja häpeän vuoksi. Vaikka saatavilla olisi apua, kokevat äidit jäävänsä ulkopuolelle. Omat valinnat saattavat olla ristiriidassa yleisten normien tai sosiaalityön käytäntöjen kanssa, mikä voi estää hakemasta apua. Riippuvuus muiden avusta vaikuttaa käsityksiin omasta toimijuudesta. Äidit olivat myös kokeneet, etteivät ulkopuoliset ymmärrä heidän ahdinkoaan, vaan odottavat äitien pärjäävän minimisosiaaliturvan turvin. (Viitasalo 2013, 357–374.) Toimijuus rakentuu suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin, instituutioihin, suhteessa toisiin ihmisiin ja yhteisöihin eikä toimijuutta ei tule nähdä yksilön ominaisuutena tai voimavarana. Sosiaaliin ulottuvuuksiin liittyy aina jossain määrin valtaa ja hierarkioita joko toimijuutta tukien tai haastaen. (Mäkinen 2016, 5–6.)

3.2 Toimintamahdollisuudet ja toiminnalliset loukut

Suhteellisen toimijuuden rinnalla teoreettisena lähtökohtana on Martha C. Nussbaumin ja Amartya Senin (1993) toimintamahdollisuuksien viitekehys (capability approach). Köyhyyden käsitteitä määriteltessäni mainitsin, että köyhyyttä voidaan tarkastella myös hyvinvoinnin ja toimintamahdollisuuksien näkökulmasta. Toimintamahdollisuuksien viitekehysten mukaan hyvinvoinnin perustana ovat ihmisen mahdollisuudet sekä vapaus tehdä arvokkaina pitämiään asioita. Hyvinvointi koostuu tekemisen ja olemisen (doing and being) mahdollisuuksista. Keskeisiä käsitteitä ovat toimintamahdollisuudet (capabilities) ja toiminnot (functionings). Toimintamahdollisuuksilla Sen (1993) tarkoittaa niitä toimintoja, jotka ihmisen on tosiallisesti mahdollista saavuttaa. Toiminnoilla Sen (1993) viittaa ihmisen toimintaan, tekemiseen ja olemiseen. Toiminnot ovat niitä tilanteita, joissa ihmisen on mahdollista valintojensa seurauksena tehdä tai olla. (Sen 1993, 31.)

Toimintamahdollisuuksien viitekehyksessä nähdään yksilön vapauksien ohella myös välineelliset vapaudet (instrumental freedoms) hyvinvoinnin tukijana. Heikoimmassa asemassa olevien yksilöiden kohdalla toimintamahdollisuuksien kannalta merkitystä on erityisesti yhteiskunnan turvaverkolla, esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmällä. Muiksi välineellisiksi vapauksiksi Sen (1999) nimeää sosiaaliset olosuhteet (yhteiskunnan rakenteet liittyen esimerkiksi koulutukseen ja terveydenhoitoon), poliittiset vapaudet (kansalaisyhteisyydet), taloudelliset mahdollisuudet (resurssit ja markkinoiden toiminta) sekä yhteiskunnassa vallitsevan luottamuksen, johon ensin mainittu sosiaaliturvajärjestelmä kuuluu. (Sen 1999, 38–41.) Tässä ajattelussa oleelliseksi ajattelen sen, miten yksilö pystyy toimimaan

saatavilla olevien taloudellisten reunaehtojen ja yhteiskunnan rakenteiden puitteissa. Kuten suhteellisen toimijuuden määrittelyssä ilmeni, sosiaaliturvajärjestelmään liittyvät ehdot voivat osaltaan määrittää, kuinka yksilön on mahdollista toimia ilman sanktioita.

Nussbaum (2007) korostaa, että on olennaista keskittyä toimintamahdollisuuksissa siihen, mitä ihmiset todella pystyvät tekemään ja olemaan tavalla, mikä täyttää ihmisarvoisen elämän vaatimukset. Vaikka ihmisillä olisi samat resurssit käytettävissään, voi vaihdella hyvinkin paljon, miten ihmiset kykenevät hyödyntämään resursseja ja suuntaamaan ne tavoittelemikseen toiminnoiksi. (Nussbaum 2007, 75.) Myöskään kulutushyödykkeiden määrä ei ole verrannollinen hyvinvoinnin kanssa. Hyödykkeet voivat mahdollistaa toimintoja, mutta olennaisempaa on tarkastella, onko henkilöllä mahdollisuuksia hyödyntää hyödykkeitä tai resurssejaan haluamikseen toiminnoiksi. (Sen 2009, 254.) Sen (1999) nimeää eri tekijöitä, jotka vaikuttavat tekemisen mahdollisuuksiin: henkilökohtaiset tekijät, (esimerkiksi fyysinen kunto, älykkyys, lukutaito), sosiaaliset tekijät (esimerkiksi sosiaaliset normit, poliittinen järjestelmä) sekä ympäristöön liittyvät tekijät (ilmasto, maantieteelliset olosuhteet) (Sen 1999, 70–72). Toimintamahdollisuuksien lisääntyminen voi olla merkittävää hyvinvoinnin kannalta, mutta on huomioitava, että toimijuus voi suuntautua myös hyvinvointia heikentäviin toimintoihin. Henkilö voi toimia esimerkiksi toisten eikä itsensä hyväksi. (Sen 2009, 192–193.)

Viitasalon (2018, 24) ja Hellstenin (1995) tavoin ajattelen toimintamahdollisuuksien tarkastelun sisältävän ajatuksen vaihtelevien ja ulkoisten olosuhteiden merkityksen vaikutuksesta yksilön toimintaan. Yksilön toimintamahdollisuudet vaihtelevat vallitsevien olosuhteiden mukaisesti. Köyhyydessä elävän tilanteessa toimijuus voi olla hyvin rajoittunutta ja tilanteita voidaan kuvailla toiminnallisiksi loukuiksi. Toiminnallisella loukulla tarkoitetaan tilannetta, jossa ihminen ei välttämättä kykene enää tavoittelemaan hyvinvointia, koska ei näe enää mahdollisuuksia paremmasta tilanteesta. (Järventie 1993, 43.) Loukkuja, ansoja on monenlaisia, toiset syntyvät sosiaalisen vuorovaikutuksen seurauksena ja toiset johtuvat yhteiskunnan rakenteista tai institutionaalisista käytänteistä. (Salonen & Oksanen 2011, 7.)

Toiminnallinen loukku voi syntyä myös erilaisten valinnan mahdollisuuksien lisääntymisen myötä (Salonen & Oksanen 2011, 9). Ymmärrän, että pitkään jatkuneen työttömyyden tai sairauden vuoksi tilanne voi olla ollut pitkään tasainen ja elämä voi tuntua asettuneen uomiinsa. Siinä tilanteessa pysyminen tuntuu helpommalta, vaikka ihminen ei olisikaan täysin tyytyväinen. Päätöksen tekeminen voi tuntua mahdottomalta. Sen (2009, 236) viittaa toimintamahdollisuuksien

viitekehyksessä toimintamahdollisuuksien valikkoon, josta ihminen valitsee haluamansa – tai on valitsematta. Konkreettisesti ajattelen tämän valikon tarkoittavan esimerkiksi tilannetta, jossa köyhä joutuu valitsemaan ostaako ruokaa, matkalipun, tapaa ystäviään tai maksaako velkoja. Kaikilla valinnoilla on oma merkityksensä ja seurauksensa. Näin myös valintojen kirjo voi aiheuttaa ahdistusta ja synnyttää toiminnallisen loukun. Näköpiirissä on vain huonoja valintoja tai ihminen näkee pahimmillaan itsemurhan ainoana mahdollisuutena selviytyä. (Salonen & Oksanen 2011, 8; Järventie 1993, 43.)

4 Tutkimuksen asetelma ja sen toteutus

Tässä luvussa esittelen tutkimustehtävän, tutkimuksen eettisiä kysymyksiä, tutkimusasetelmaan liittyvät valinnat sekä analyysin eri vaiheet. Pro gradu -tutkielmani on sosiaalityön tutkimukseen kuuluva laadullinen tutkimus, jossa tutkin narratiivista lähestymistapaa hyödyntäen 30–40-vuotiaiden köyhyyttä kokevien naisten köyhyysnarratiiveja ja niissä määrittyvää suhteellista ja toimintamahdollisuuksiin sidoksissa olevaa toimijuutta (ks. toimijuuden määrittely luvusta 3). Tutkimukseni perustuu suhteellisen toimijuuden käsitteeseen sekä ymmärrykseen köyhyyden moniulotteisuudesta (ks. luku 2). Tämä teoreettinen viitekehys on ohjannut ja antanut käsitteellisiä välineitä analyysin tekemiseen.

4.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on jäsentää ja analysoida köyhydessä elävien naisten kerrontaa köyhyydestä sekä miten suhteellinen toimijuus määrittyy narratiiveissa. En keskity köyhyyden syihin, vaikka esimerkiksi perhetaustalla, sairastumisella tai muilla elämän käännekohtilla voi olla vaikutusta köyhyteen ajautumiseen. Taustalla voi olla myös omia valintoja tai niin sanottua elämäntapaköyhyyttä. Syiden sijaan olen kiinnostunut siitä, mitä ja miten 30–40-vuotiaat naiset kertovat köyhyydestä ja miten suhteellinen toimijuus määrittyy näissä kertomuksissa. Tarkemmin sanotusti, tarkastelun kohteena ovat siis vuorovaikutteiset suhteet ja verkostot, joissa naisten köyhyys ja tähän kietoutuvat toimintamahdollisuudet määrittyvät: suhde itseen, suhteet toisiin ihmisiin sekä suhteet palvelujärjestelmään, sosiaaliturvaan, yhteiskuntaan, eri arjen elämisen paikkoihin ja aikaan.

Aikaisemman tutkimuksen valossa köyhyydestä syntyy tietty käsitys (ks. luku 2.2) ja tarkastelen naisten kertomuksia suhteessa aikaisemmassa tutkimuksessa rakennettuihin käsityksiin köyhyydestä.

Kiinnostavaa on myös se, millä tavoin naisten kertomukset eroavat toisistaan ja kuinka köyhyydestä ja toimijuudesta voidaan mahdollisesti kertoa monia eri köyhyysnarratiiveja. Naisia yhdistää se, että he määrittelevät itsensä köyhiksi, mutta todennäköisesti heidän arkensa on erilaista ja he toimivat eri tavoin ja antavat erilaisia merkityksiä köyhyydelle. Tutkimuksella on tarkoitus tuoda esiin köyhyysilmiön heterogeenisyyttä ja monimerkityksellisyyttä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1 Minkälaisia köyhyysnarratiiveja 30–40-vuotiaat naiset tuottavat kirjoituskilpailuun kirjoitetuissa tarinoissa?

2 Miten narratiiveissa määrittyy suhteellinen toimijuus?

4.2 Kirjoituskilpailun tekstiaineisto ja sen rajaaminen

Tutkielmani aineistona on Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä 2019-kirjoituskilpailun tekstit. Aineisto on julkaistu Yhteiskuntatieteellisessä tietoaarkistossa helmikuussa 2021. Kirjoituskilpailun järjestäjänä ovat toimineet Elina Turunen (Helsingin yliopisto), Heikki Hiilamo (Helsingin yliopisto), Eeva-Maria Grekula (Turun yliopisto), Anna-Maria Isola, EAPN-Fin –Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston kansalaistoimintaryhmä sekä Kuka kuuntelee köyhää? -verkosto. Kirjoituskilpailusta on tiedotettu kilpailun järjestäjien kanavissa Internetissä, sosiaalisessa mediassa sekä jonkin verran fyysisten mainosten kautta. (Turunen & Isola.)

Kirjoituskilpailun ohjeteksti on ollut: Järjestämme kirjoituskilpailun, jonka aiheena on köyhyys arjessa. Keräämme tavallisten ihmisten kokemuksia siitä, minkälaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä. Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti omin sanoin siitä, miten köyhyys tuli elämääsi ja mitä keinoja käytät arjessa pärjätäksesi. Tärkeää on, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat.

Lisäksi kirjoittajia on ohjeistettu, että kirjoituksen pituus voi olla enintään kymmenen sivua / 30 000 merkkiä. Myös pienten ja lyhyiden tekstien on kerrottu olevan arvokkaita. Kirjoituskilpailun palkintona on ollut 3 x 500 euroa ja 3 x 100 euroa. Kirjoituskilpailun ohjeet löytyvät kokonaisuudessaan tutkielman liitteistä. (Liite 1)

Koko aineisto sisältää 89 tekstiä. Aineistoa ensimmäisen kerran lukiessani kiinnitin huomiota siihen, että kirjoittajissa on useita korkeasti koulutettuja naisia. Tämän havainnon perusteella rajasin aineistoa niin, että poimin lähempään tarkasteluun korkeasti koulutettujen 30–40-vuotiaiden naisten tekstit. Hyväksyin myös sellaiset tekstit, joissa kirjoittaja suorittaa parhaillaan korkeakouluopintoja. Näitä tekstejä on 16 kappaletta ja aineisto on sivumäärältään 67 sivua. Pidän tätä sopivan kokoisena aineistona tässä tutkielmassa. Tähän ikäryhmään kuuluvien tekstejä saattoi olla enemmänkin, koska kaikki eivät olleet ilmoittaneet ikäänsä tai sukupuolta, mutta päädyin jättämään sellaiset tekstit ulkopuolelle, joista ei ollut ilmoitettu taustatietoja. Ikärajan perusteena on se, että tähän ikäryhmään kuuluvat ovat eläneet lapsuuden tai nuoruutensa 1990-luvun laman aikaan. Rajausta perustelen myös sillä, että tähän ikäryhmään kiinnitetään köyhyystutkimuksessa ehkä vähemmän huomiota tai kohderyhmäksi valitaan äidit tai lapsiperheet. Tähän ikäryhmään liitetään kulttuurisesti vahva oletus aktiivisesta työelämässä mukanaolosta sekä nousujohteisesta tulokehityksestä. 30–40-vuotiaiden kohdalla köyhyys ei välttämättä ole pysyvä tila, vaan tilanne voi vielä muuttua. Siksi pidän kiinnostavana tähän ryhmään kuuluvien henkilöiden tilanteiden tarkastelua juuri tässä hetkessä.

Suurin osa koko Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä-kirjoituskilpailun vuoden 2019 teksteistä oli naisten kirjoittamia. Tosin moni oli jättänyt sukupuolen ilmoittamatta, mutta yli puolet teksteistä oli varmuudella naisten kirjoittamia. Naisten suuri osuus voi johtua siitä, että naiset kokevat osallistumisen ehkä miehiä helpompana. Kirjoittaminen voi tuntua luontevammalta. Teksteistä päätelin, ettei kirjoituksiin sisälly ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tekstejä. Kirjoituskilpailukutsu ei ole ehkä tavoittanut heitä tai heillä ei ole intoa osallistua. Aineiston heikkoutena on myös se, ettei kirjoittajissa hyvin todennäköisesti ole kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Tämä rajaa aineistoa jonkin verran. Toisaalta aineiston etuna on se, että se tuo esiin niiden naisten arjen kokemuksia, mitkä eivät ehkä muuten tulisi esiin. Koska kirjoituskilpailua ei ole mainostettu lehdissä, ei se ole tavoittanut sellaisia henkilöitä, joilla ei ole Internetiä käytössä. Esimerkiksi vuoden 2006 kirjoituskilpailun ilmoitus oli Kelan lehdessä, minkä kautta kilpailuun tuli paljon kirjoituksia. Kelan lehteä ei enää ilmesty, joten voi johtua myös kustannuksista, ettei ilmoitusta ole voitu jakaa muualla kuin verkkosivuilla.

Suhtaudun aineistoni kertomuksiin ajatuksella, että niillä on jokin tarkoitus (Hänninen 2018, 191). Kirjoituskilpailuun osallistuneet ovat kirjoittaneet tekstinsä osallistuakseen kilpailuun, mutta samalla myös kertoakseen köyhyydestään. Kirjoitusaineistosta voi havaita, että kertomusten tarkoituksena on arjen kokemusten jakamisen lisäksi yhteiskunnallinen vaikuttaminen, epäkohtien esiintuominen ja

päättäjien herättely. Myös tässä tutkielmassa käyttämissäni teksteissä on näitä piirteitä ja ne on kirjoitettu niin sanotusti isolle yleisölle. Joissakin kirjoituksissa kannanotot ovat ikään kuin erillään oman arjen kuvauksesta, mutta suurimmassa osassa yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja kriittiset huomiot kulkevat osana omien kokemusten kuvailua. Lisäksi kertomuksilla tuodaan esiin esimerkkejä selviytymiskeinoista, jaetaan tietoa tai kerrotaan, miten vaikeuksista on päästy yli. Aineistoni kertomusten pituudet vaihtelevat yhdestä-kahdesta sivusta yhdeksään sivuun. Hännisen (1999, 108) tavoin ajattelen, että kertomukset ovat luonteeltaan omaelämäkerrallisia pilkahduksia todellisuudesta, mutta ne ovat myös muovautuneet sosiaalisten kontekstien vaikutuksesta ja kerronnallisten sääntöjen mukaisesti.

4.3 Sosiaalinen konstruktionismi ja narratiivinen lähestymistapa

Pro gradu -tutkielmani on laadullinen tutkimus ja se on lähestymistavaltaan sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva narratiivinen tutkimus. Tutkimustani ohjaa sosiaaliseen konstruktionismiin perustuva näkemys kielen ja todellisuuden rakentumisesta. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tieto rakentuu eli konstruoituu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa kielen ja kertomusten välityksellä. Todellisuus syntyy kertomuksista ja merkityksistä ja sitä voi tulkita samoin kuin erilaisia tekstejäkin. Lopullisia totuuksia ei ole, vaan tieto on paikallista ja muuttuvaa. Tutkija pyrkii hahmottamaan, millainen tutkittavien ihmisten todellisuus on siinä hetkessä, jossa he elävät. (Saastamoinen 2006, 175.) Tieto rakentuu aikaisempien kokemusten ja tiedon pohjalta. Näkemys maailmasta ja omasta itsestä muuttuu ja rakentuu eri sattumusten vaikutuksesta. (Squire, Davis, Esin, Andrews, Harrison, Hydén & Hydén 2014, 8.)

Davisin ja Gergenin (1997) sosiaalisen konstruktionismin määritelmässä lähtökohtana on tosiasioiden ymmärtäminen riippuvaiseksi siitä kieliyhteisöstä, jossa asiat on esitetty ja luotu. Näiden asioiden kautta ihminen luo ymmärrystä maailmasta. Ihmisten tuottama kieli tuottaa totuutta ja sanat eivät vain kerro maailmasta, vaan tuottavat myös havaitsemisen tavan. Todellisuus määrittyy myös historiallisten ja kulttuuristen seikkojen vaikutuksesta. Myös eettiset periaatteet muodostuvat vuorovaikutuksessa ja ne hyväksytään yhteisön kesken. Todellisuuteen voidaan aina suhtautua skeptisesti, koska aistikokemuksista kerrotaan kielen avulla. (Davis & Gergen 1997, 5–7.) Tieto on siis aina suhteellista, eikä se kerro yksiselitteisesti maailmasta tai sen ilmiöistä.

Tässä tutkielmassa tavoittelen kielen ja kerronnan analyysin kautta syvempää ymmärrystä kirjoittajien suhteellisesta toimijuudesta ja köyhyydestä. Sosiaaliselle konstruktionismille ominaisesti

ymmärrän, että kirjoittajat tuottavat kertomuksensa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Ymmärrän, että tutkija tekee aineistosta oman tulkintansa ja tulkitsee kerrottua oman historiansa ja kokemuksensa kautta. Aineisto-otteet osana analyysin ja tulosten esittelyä toimivat tässä tutkielmassa kertojien omana äänenä. On kuitenkin todettava, että oma ymmärrykseni ja kokemukseni ovat vaikuttaneet siihen, mitä olen tulkinnut naisten kertomasta.

Tutkielmani aineisto koostuu kirjoituskilpailuun kirjoitetuista teksteistä, joista jäsennän ja tuotan köyhyysnarratiiveja tukeutumalla narratiivisen lähestymistavan analyttisiin käsitteisiin ja analyysimenetelmiin. Tässä tutkimuksessa nojaan Heikkisen (2018) määritelmiin kertomuksesta ja tarinasta. Tarina (*story*) sisältää tapahtumien kuvauksen eli kertoo mitä on tapahtunut. Tarina voidaan esittää monin eri tavoin ja kertoa joko kronologisessa tai vaihtelevassa järjestyksessä. Kertomus (narrative) sisältää tarinan eri osineen: tapahtumat, paikan, henkilöt sekä henkilöiden tekemät teot. (Heikkinen 2018, 172–174.) Myös Riessmanin (2008) määritelmä narratiiveista vastaa omaa ymmärrystäni. Riessmanin (2008, 3) mukaan narratiivi eli kertomus rakentuu yhteen liitetystä tapahtumista. Kertoessaan menneestä kertoja järjestää tapahtumat uudelleen kertomukseksi ja valikoi ne tapahtumat, jotka kertoja tahtoo kyseiselle yleisölle kertoa. Kirjoituskilpailun ohjeissa on ohjeistettu kertojia kertomaan, miten heistä on tullut köyhiä ja millaista heidän arkensa on. Kirjoittajat ovat valikoineet, mitä kertovat menneestään ja miten aiemmat tapahtumat liittyvät nykyhetkeen. Narratiivit syntyvät siinä ajassa ja paikassa, jossa kertojat elävät, ja minä tutkijana teen narratiiveista oman tulkintani oman tietovarantoni pohjalta.

Tässä tutkimuksessa tarkoitan kertomuksella naisten kirjoittamia tekstejä kokonaisuudessaan. Nämä kertomukset sisältävät tarinoita, mutta kaikki kertomukset eivät kokonaisuudessaan muodosta yhtä tarinaa. Tarinalla tarkoitan juonellista tapahtumakulkua, joka sisältää alun, keskikohdan, lopun ja tapahtumiin voidaan yhdistää myös tunteita ja arvoja. Tapahtumat eivät ole neutraaleja ja niihin liittyy syy- ja seuraussuhteita. Sama tapahtuma voidaan esittää eri tavoin ja siten siitä voi syntyä erilaisia tulkintoja. (Hänninen 2018, 190–191.) Kertomus voi sisältää muutakin kuin yleisiä merkityksiä, ja se on sidottu tiettyihin olosuhteisiin. Kertomuksen ymmärtämiseen vaikuttavat niin sosiaaliset kuin historialliset tekijät ja sen vuoksi eri yleisö voi ymmärtää kertomuksen eri tavoin. (Squire, Davis, Esin, Andrews, Harrison, Hydén & Hydén 2014, 5–6.)

Narratiivisten menetelmien käyttö yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa on lisääntynyt 1980-luvulta lähtien. Syynä tähän on ollut esimerkiksi kritiikki niitä menetelmiä kohtaan, joissa tutkimuksiin vastaajia on kohdeltu lähinnä tietolähteinä, eikä huomiota ole kiinnitetty niihin tapoihin,

joilla vastaajat rakentavat ja ilmaisevat ymmärryksensä sosiaalisesta todellisuudesta. Narratiivinen tutkimus nosti kertomukset tutkimuskohteiksi erityisesti sosiaalisten kysymysten, kuten eriarvoisuuden, muuttoliikkeiden sekä sairauksien kokemusten tutkimiseksi. (Esin, Fathi & Squire 2014, 204.) Polkinghorne (1995) pitää narratiivista lähestymistapaa sopivana tapana ihmisten omien kokemusten ymmärtämiseen. Ihmisten kertomat tarinat antavat tietoa ihmisten yksilöllisistä kokemuksista sekä toimintaa ohjaavista motiiveista. (Polkinghorne 1995, 7–8.) Tähän tutkimukseen ajattelen narratiivisen lähestymistavan sopivan, koska kertomuksia lukemalla ja analysoimalla on mahdollista tavoittaa kertojien arjen todellisuutta ja toimijuutta. Samalla kertomukset kertovat myös yhteiskunnasta, jossa kertojat elävät.

Heikkinen (2018) toteaa, että kerronnallista, narratiivista tutkimusta ei niinkään pidetä tutkimusmetodinä, vaan enemmänkin se on tutkimuksellinen lähestymistapa, tutkimusote tai taustafilosofia. Lähtökohtana on kertomusten ymmärtäminen merkitysten välittäjänä ja tuottajana. Kertomukset ovat tutkimuksen materiaalia, mutta jo tutkimus itsessään on ympäröivästä maailmasta kertova kertomus. Kertomukset välittävät tietoa tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuvista tapahtumista. Narratiivisen lähestymistavan laajuudesta johtuen lähestymistavalle ei ole muodostunut yksiselitteisiä ohjeita tai yhtenäistä käsitystä käsitteistä. Tutkija valitsee, syventyykö hän narratiivien rakenteisiin, sisältöön, kontekstiin vai esittämistapaan. (Heikkinen 2018, 172–175.)

Kertomukset, narratiivit ovat aina kulttuurisia muotoja, ne muodostuvat siinä kontekstissa, yhteisössä ja kielessä, jossa olemme. Kertomusten kulttuuriseen ulottuvuuteen liittyy sosiaalisia ja suhteellisia ulottuvuuksia. Kertomukset eivät synny yksittäisen ihmisen elämästä, vaan ne syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, neuvotteluiden kautta, suhteessa muihin ihmisiin ja vuoropuhelussa heidän kanssaan. Kertomus myös rakentuu uudelleen ja uudelleen, kun suhteet tai tilanteet muuttuvat. (Freeman 1999, 106.) Kyse on aina tilanteen tulkinnasta. Vaikka sosiaalista todellisuutta luodaan kertomalla, todentuu elämä tulkintojen ja uudelleentulkintojen ja kertomisen kautta. (Georgakopoulou 2002, 428.) Ymmärränkin aineistoni kertomukset kertojan konstruoimana tekstituoitteena. Kertomukset ovat syntyneet kertojan mielessä, mutta niiden muotoutumiseen on vaikuttanut sosiaalinen vuorovaikutus sekä mediasta omaksuttu tieto. Hänninen (1999) nimittää tätä ympäröivästä yhteiskunnasta koostettua sosiaalisesti tarinavarannoksi. Ihminen omaksuu tarinavarantoonsa uusia tarinoita kaikesta ympärillä olevasta ja yhdistää niitä omaan historiaansa. (Hänninen 1999, 21.) Kertomisen taustalla on Hännisen (2018) mukaan myös jokin tarkoitus. Myös tutkielmani aineiston kertomuksilla voi ajatella olevan moniakin eri tarkoituksia. Joku on saattanut

kertoa köyhyydestään rahapalkinnon toivossa, joku herätelläkseen päättäjiä ja jollekin se on ollut keino kritisoida, selittää tai oikeuttaa valintojaan.

Kertomusten yleisö, esimerkiksi tutkija tekee oman tulkintansa kertomuksesta. Kertomus voidaan myös kertoa uudelleen eri yleisölle ja tapahtumat saavat eri merkityksen uudelleen kerrottuna ja tulkittuna. (Esin, Fathi & Squire 2014, 205; Elliot 2005, 11.) Tutkielmani aineiston kohdalla syntynee erilaisia tulkintoja, joihin vaikuttavat lukijan omat kokemukset ja tietovaranto ja ymmärrys suhteessa kirjoittajaan. Ymmärrän tässä myös oman positioni yleisönä, kertomusten lukijana, tulkintojen tekijänä. Tutkielmassani kerron tarinan uudelleen hyödyntäen aikaisempaa köyhyystutkimusta ja ymmärrystäni suhteellisesta toimijuudesta. Narratiivisella tutkimuksella ei pyritäkään objektiivisen ja yleistettävän tiedon tuottamiseen, vaan yksilöiden subjektiivisen ja paikallisesti rakentuvan tiedon esiin tuomiseen (Erkkilä 2008, 198).

Narratiivista tutkimusta on Hännisen (2018, 205) mukaan kritisoitu erityisesti siitä, että ”hyville” tarinoille annetaan enemmän painoarvoa kuin ”huonosti” muodostetuille tarinoille. Narratiivinen tutkimus ei huomioi riittävästi moderneja elämäntarinoita ja epätäydellisyyttä. Kritiikkiä on esitetty etenkin narratiivitutkijoiden keskuudessa. Tässä tutkielmassa en ole rajannut aineistosta pois tekstejä tekstin sisällön perusteella, vaan ainoastaan taustatekijöiden (sukupuolen, koulutuksen ja iän) perusteella. Toisaalta kirjoituskilpailun ohjeistus on ohjannut jonkin verran kirjoittajia. Teksteissä näkyy kuitenkin erilaisuuden kirjo, ja tekstit kertovat niistä todellisuuksista, joissa 30–40-vuotias köyhyyttä kokeva nainen toimii nykypäivänä.

Tutkielmassani narratiivinen lähestymistapa viittaa tiedonprosessiin, aineistoon sekä analyysitapaan. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti ajattelen todellisuuden välittyvän kertomuksista ja merkityksistä. (Saastamoinen 2006, 175). Kielen ja kerronnan analyysin avulla pyrin rakentamaan ymmärrystä kirjoittajien köyhyydestä ja suhteellisesta toimijuudesta. Sosiaalisen konstruktionismin ja narratiivisen lähestymistavan mukaisesti ymmärrän, että teen aineistoista omat tulkintani ja tulkintaani vaikuttavat omat kokemukseni sekä ympäristö. Seuraavaksi jäsennän tarkemmin, miten sovellan narratiivista lähestymistapaa tässä tutkimuksessa.

4.4 Narratiivisen lähestymistavan soveltaminen tässä tutkimuksessa

Valitsin sosiaaliseen konstruktionismiin tukeutuvan narratiivisen lähestymistavan aineiston analysointitavaksi, koska ajattelen sen sopivan kerronnallisen aineiston tutkimiseen. Narratiivisten

analyysimenetelmien kirjo on laaja ja niitä luokitellaan useimmiten sen mukaan, millaisiin kysymyksiin analyysillä haetaan vastausta. Kertomuksista voidaan tarkastella esimerkiksi sisältöä tai kertomisen tapaa ja tyyliä. (Hänninen 2018, 195.) Polkinghorne (1995) jakaa narratiivisuuden narratiivien analyysiin (analysis of narratives) sekä narratiiviseen analyysiin (narrative analysis). Narratiivien analyysissä tyypillistä on kertomusten jaottelu tapaustyyppien, kategorioiden tai metaforien mukaan. Narratiivisessa analyysissä pyritään tuottamaan uusi kertomus aineiston keskeisistä teemoista. (Polkinghorne 1995, 5–6.) Analyysissäni käytän näitä molempia tapoja. Esittelen analyysiprosessin vaiheita tarkemmin myöhemmin tässä luvussa.

Narratiivisen analyysin yhtenä lähtökohtana on kertomusten ajallisuuden tarkastelu eli sen analysoiminen, kuinka nykyhetki saa merkityksen sekä menneisyyttä että tulevaisuutta jäsentämällä. Menneisyydessä koettu on aina läsnä myös nykyhetken elämäkokemuksissa. Menneisyyttä ei voi jälkikäteen muuttaa, mutta sitä voidaan tulkita aina uudelleen ja uudelleen ja tapahtumat saavat uusia merkityksiä. Menneisyys vaikuttaa myös siihen, miten tulevaisuus nähdään. (Hänninen 1999, 58–59.) Merkitystä on myös sillä, millaisena tutkija näkee kertomuksissa kerrotun todellisuuden. Narratiivisen aineiston analyysissä on aina kyse tulkinnasta. Tutkija luo oman tulkintansa oman kokemuksensa pohjalta. (Högbacka & Aaltonen 2015, 16.)

Toteutan narratiivisen lähestymistavan mukaista analyysia juonentamalla sekä tulkitsemalla aineistotteista toimijuudesta tuotettuja merkityksiä. Analyysia on ohjannut käsitykseni suhteellisesta toimijuudesta sekä aiempi köyhyystutkimus, mutta olen pyrkinyt suhtautumaan aineistoon avoimin mielin ilman ennako-oletuksia. Tiedostan kuitenkin, että minulla on ollut ajatus siitä, mihin erityisesti kiinnitän huomiota. Myös McAdams (2012) huomauttaa, että todennäköisesti tutkijalla on aiemman lukemisen ja kokemuksen perusteella jonkinlaisia aavistuksia, joilta ei voi kokonaan välttyä (McAdams 2012, 17).

Analyysin vaiheet käytännössä

Analyysin tarkoituksena kaikkienensa on eritellä ja kuvata, mitä ja miten 30–40-vuotiaat naiset kertovat köyhyydestä ja miten suhteellinen toimijuus määrittyy näissä kertomuksissa. Tässä luvussa pyrin kertomaan tarkemmin analyysin vaiheista käytännössä. Laitinen ja Uusitalo (2008) toteavat, että aineiston analyysi ei useinkaan etene tietyn kaavan mukaan, vaan analyysi vaatii luovuutta ja soveltamista. Myös tässä tutkielmassa analyysi on edennyt eri oppeja soveltaen.

Analyysin ensimmäinen vaihe oli aineistoon tutustuminen. Alustavaa analyysia ja aineistoon perehtymistä tein Atlas.ti -ohjelmalla. Koodasin kaikista valitsemistani kirjoituskilpailun teksteistä kaikki kohdat, joissa tulkintani mukaan kerrottiin suhteellisesta toimijuudesta. Samalla koodasin myös köyhyydestä kertovat aineisto-otteet. Tämän ajattelen olevan luokittelua, kategorisointia, jota Polkinghorne (1995, 12) kutsuu narratiivien analyysiksi. Lieblich, Rivka & Zilber (1998, 12) pitävät kategorista lähestymistapaa sopivana, kun tutkija on kiinnostunut ongelmasta tai ilmiöstä, jonka ihmiset jakavat. Kategorisen lähestymistavan voi ajatella sopivan köyhyysnarratiivien tarkasteluun, koska tällä tavoin oli mahdollista muodostaa kuva aineiston samankaltaisista ja erilaisista piirteistä. Vaikka koodasin suhteellista toimijuutta kuvaavat kohdat Atlas.ti -ohjelmalla, ei pelkällä kategorisella lähestymistavalla ollut mahdollista tavoittaa koko kuvaa naisten kerrotusta köyhyydestä ja suhteellisesta toimijuudesta. Pelkällä luokittelulla kuvaukset jäivät irrallisiksi suhteessa koko kertomukseen ja kertojan tilanteeseen.

Toisessa analyysivaiheessa muodostin kertomuksista juonentamisen (ks. Polkinghorne 1995, 16.) avulla ydintarinat. Juonentaminen on Polkinghornen (1995, 16) mukaan tapahtumien ja kokemusten luettelemisen sijaan niiden kertomuksen osien löytämistä, jotka ovat koko kertomuksen kannalta tärkeitä. Analyysissäni tämä tarkoitti niiden aineiston osien tarkastelua, jotka tuovat esiin suhteellisen toimijuuden kannalta merkityksellisiä tekijöitä. Juonentamisen avulla saadaan esiin, miten kertojat suhtautuvat köyhyyteen ja miten köyhyyden kokemukset vaikuttavat toimijuuteen. Koska näen toimijuuden suhteellisesti, suhteissa rakentuvana, on toimijuutta tarkasteltava koko elämäntarinan kontekstissa ja ajallisesti mukautuvana. Juonentamalla on mahdollista rakentaa yhtenäinen tarina, johon sisältyy juoni alku- ja lopputilanteineen. Ydintarinoista jätin pois kertomuksiin sisältyneen yhteiskunnallisen kritiikin, koska nämä kuvaukset oli suunnattu enemmänkin esimerkiksi päättäjien luettavaksi eivätkä kuvastaneet kirjoittajan omaa toimijuutta tai köyhyyden kokemusta.

Kaasilan (2008, 50) esimerkkiä seuraten kuvaan esimerkin avulla, miten juonentaminen tapahtui. Esimerkkini on Anun kertomus. Aloitin juonentamisen jakamalla kertomuksen kahteen osaan: lapsuuden aikaisiin kokemuksiin ja nykyhetken kokemuksiin. Tarina sisälsi lapsuuden köyhyyden häpeällisiä kokemuksia ja kerrontaa nykyhetken arjesta, joka kulminoituu perustarpeiden kuten ruoan ehdoilla toimimiseen. Koska aineisto ei ole sillä tavoin elämänkerrallinen, että siinä olisi koko elämäntarina, sovellan juonentamista mahdollisuuksien mukaan. Lapsuuden köyhyyskokemuksesta ilmeni, että köyhyys on aiheuttanut häpeää ja vaikuttanut omanarvontunteeseen. Nykyhetken kokemuksesta paikansin ydinepisodeja, joiden avulla lukija ymmärtää, miten arki rakentuu ruuan puutteen seurauksena. Peilasin nykyhetkeä vielä lapsuuden kokemuksiin ja pohdin kuinka

menneisyyden lähtökohdat vaikuttavat Anun toimijuuteen. Anu on tottunut köyhyyteen, mutta köyhyyden pitkittyminen on alkanut vaikuttaa jaksamiseen ja saanut menettämään toiveikkuuden. Juonentamisen ytimenä on Anun sinnikkyys ja jatkuva tietoinen pyrkimys olla katkeroitumatta ja tämän avulla hän jaksaa sietää nälän sekä riippuvuuden palvelujärjestelmästä. Koska kyseessä ei ollut pitkä elämäkerrallinen kertomus, ei ollut mahdollista tehdä kronologista kertomusta muutoin kuin lapsuuden ja nykyhetken kuvauksen osalta. Lopputuloksena on keskeiset tapahtumat kokoava tarina. Tein kaikista 16 aineistoni kertomuksesta juonentamalla ydintarinat.

Juonentamisen avulla jaottelin kertomukset kolmeen eri kategoriaan sen perusteella, miten köyhyys nähtiin kertomuksissa. Vaikka juonentamisen alkuperäisenä tarkoituksena oli tarkastella toimijuuden rakentumista, syntyi samalla myös jaottelu köyhyysnarratiivien perusteella. Juonentamisen avulla tuotetuista tarinoista hahmottui, että naiset kirjoittavat kolmenlaista narratiivia köyhyydestä. Suurin osa kirjoittajista elää köyhyydessä muun elämäntilanteensa vuoksi, heistä suurin osa oli sairastunut ja se oli aiheuttanut köyhyyden. Kahden kirjoittajan kertomus kertoo köyhyydestä omana valintana. Kolme kirjoittajaa oli ikään kuin saanut köyhyyden perintönä ja kertoi olleensa köyhä koko elämänsä ajan.

Analyysin kolmannessa vaiheessa palasin vielä tarkastelemaan kertomuksia kokonaisuuksina ajallisen näkökulman tavoittamiseksi. Tätä analyysivaihetta ohjasi McAdamsin (1997) elämäntarina-analyysi, jota mukaillen tarkastelin kertomuksen sävyä: optimistisuutta ja pessimistisyyttä. Kertomuksen sävyn tarkastelun jälkeen siirsin huomion kertomusten sisältöön ja seuraavalla lukukerralla keskityin kertomuksessa esiintyviin henkilöihin ja heidän merkitykseensä toimijuuden kannalta. Lopuksi keskityin erityisesti kertomuksissa käytettyihin kielikuviin. Kertomuksella tarkoitan tässä yhden naisen kirjoitusta. Tässä kolmannessa analyysivaiheessa pyrin rakentamaan ymmärrystä siitä, mitkä tekijät ovat merkityksellisiä köyhyydessä elävän naisen toimijuuden kannalta. Alustavassa aineistoon tutustumisessa luokittelin eri suhteita, mutta tässä kolmannessa vaiheessa pyrin syventymään kertomusten sisältöön ja suhteellisen toimijuuden kuvauksiin tarkemmin. Tarkastelua ohjasi ymmärrys toimijuuden jäsentymisestä suhteessa itseen sekä kaikkeen ympärillä olevaan.

Analyysia ja tuloksia erittelen tulososiossa (luku 5), joka etenee ajallisesti. Tarkastelen ensin, millaiset menneisyyden lähtökohdat naisilla on olleet, sen jälkeen millaista toimijuus ja köyhyys ovat nyt ja viimeiseksi, miten kirjoittajat suhtautuvat tulevaisuuteen. Toimijuudella tarkoitan suhteellista toimijuutta. Analyysissa ja tuloksissa tuon esiin kertomusten sävyn, kielikuvien ja kertomuksissa

esiintyvien henkilöiden tarkastelun sekä juonentamisen avulla muodostettua kerrontaa köyhydestä ja suhteellisesta toimijuudesta.

4.5 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen toteuttamista ovat ohjanneet Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2012) määrittämät hyvän tieteellisen käytännön periaatteet. Tutkimuksen lähtökohtana on huolellisuus ja tarkkuus tutkimuksen kaikissa vaiheissa. Tutkimus noudattaa tieteelliselle tutkimukselle ominaisia kriteerejä huomioiden eettiset seikat esimerkiksi tiedonhankinnassa ja tutkimusmenetelmässä. Muiden tutkijoiden julkaisuihin on tehty asianmukaiset viittaukset. (TENK 2012, 6–7.)

Eettiset kysymykset ovat olleet mielessäni erityisesti tutustuessani aineistoon ja kerrottuihin köyhyyskokemuksiin. Tekstit ovat todentaneet sen, ettei minulla ole sellaista omakohtaista kokemusta köyhydestä, että voisin sanoa, miltä köyhyys tuntuu. Olen myös pohtinut omaa sosiaalityön asiantuntijuutta ja ammatillisuutta. Teksteissä ei tosin mainita sosiaalityötä kovinkaan usein, mutta vähäiset maininnat eivät ole olleet tyytyväisyyttä huokuvia. Lukuprosessissa olenkin kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, miten oma taustani vaikuttaa tulkintoihin. Luen kertomuksia yhteiskuntatieteilijän ja sosiaalityöntekijän linssien läpi ja tämä voi vaikuttaa tulkintoihin. On myös pohdittava, miten aiemmin luettu tutkimuskirjallisuus ja heränneet ennako-oletukset yhdistyvät tulkinnoissa. Myös Krok (2009) on tuonut esiin väitöskirjassaan, että marginaalissa olevin ihmisten kohdalla yhteiskunnallisessa ja poliittisessä keskustelussa näkyy kategorisointi ja stereotyyppiset oletukset. Esimerkiksi vähävaraiset yksinhuoltajaäidit saatetaan nähdä homogeenisenä ryhmänä. (Krok 2009, 6.) Tutkimuseettisenä lähtökohtana pidän oman positioni merkityksen arvioimista tutkimuksen kaikissa vaiheissa sekä avoimuutta tarkastella köyhyyskertomuksia ilman stereotyyppisiä oletuksia.

Olen kiinnittänyt huomioita eettisyyteen aineiston käsittelyssä. Kirjoituskilpailuun osallistuneiden anonymiteetti on varmistettu ja tunnistetiedot on häivytetty ennen aineiston tallentamista Tietoarkistoon eivätkä kirjoittajat ole tunnistettavissa. Teksteistä on poistettu paikkakunnat ja asuinalueiden nimet sekä tarkemmat kuvaukset paikoista tai henkilöistä. Kirjoittajat ovat halutessaan voineet kertoa taustatietoina sukupuolen, iän, paikkakunnan, entisen tai nykyisen ammatin ja koulutuksen. Näiden tietojen perusteella kirjoittajia ei kuitenkaan ole mahdollista tunnistaa, koska tarkempia tietoja ei ole näkyvillä. Teksteistä on häivytetty kaikki sellaiset tiedot, joiden perusteella kirjoittajat voitaisiin liittää tiettyyn paikkakuntaan, opiskelupaikkaan tai työpaikkaan.

Tutkielmaa aloittaessani pohdin myös köyhä-käsitteen käytön eettisyyttä. Joissakin teksteissä puhutaan enemmän vähävaraisista, pienituloisista, heikoimmassa asemassa olevista tai haavoittuvimmassa asemassa olevista. Suomen sosiaali ja terveys ry:n erityisasiantuntija Erja Saarinen pohti samaa asiaa blogikirjoituksessaan 24.11.2020. Saarisen (2020) mukaan muut ilmaukset ovat kiertelyä, poliittisesti korrekteja ilmauksia, joilla ei lopulta ole painoarvoa. Tutkielmani aineisto koostuu kirjoituksista, jonka aiheena on ollut arkipäivän kokemuksia köyhyydestä, joten ajattelen kirjoittajien hyväksyvän tällöin myös köyhä-sanana. Lister (2004) kirjoittaa, että ”köyhä” tai ”köyhät” voi olla toiseuttava termi väärässä kontekstissa käytettynä. Huomiota on kiinnitettävä siihen, kuka määrittelee köyhän, onko se jonkun muun vai köyhän itsensä määrittelemä. (Lister 2004, 102–103.) Tutkielmani kontekstissa ajattelen termin toimivan eikä siitä synny leimaavaa kuvaa, koska kirjoittajat ovat itse määritelleet itsensä köyhäksi. Käytän myös ilmaisua köyhyydessä elävä sekä köyhyyttä kokeva.

Tutkijan position pohdinta ja omien kokemusten tarkastelu on tärkeää, koska omat kokemuksemme ovat pohjana sille, miten ymmärrämme muiden kokemukset. Myös tutkijan omat suhteet vaikuttavat siihen, miten hän näkee todellisuuden ja miten hän toimii. Tulkinnessa on mukana aina niin tunteita kuin valtasuhteita, joiden tarkastelu on välttämätöntä refleksiivisyyden saavuttamiseksi. (Högbacka & Aaltonen 2015, 16.) Refleksiivisyydellä tarkoitan tässä Högbackan & Aaltosen (2015) määritelmää: refleksiivisyys on tutkimusprosessin läpäisevää arviointia koskien tutkimuksellista ajattelua, jonka tavoitteena on tuottaa eettisesti kestävä tutkimusta, jossa on huomioitu konteksti ja todellinen elämismailma. Tutkimukseen vaikuttaa tutkijan oma positio ja persoona, tutkijan tekemät valinnat liittyen metodologiaan ja teoreettisiin lähtökohtiin sekä tutkimuksen yhteiskunnallinen konteksti. Refleksiivisen tarkastelun avulla nämä vaikutukset tehdään näkyviksi ja lisäksi reflektio auttaa jäsentämään tutkimukseen vaikuttavia tekijöitä ja oppimaan niiden vaikutuksesta. (Emt., 13.)

Tekstiaineiston ajattelen olevan sopiva tähän tutkimukseen, koska tutkija ei ole voinut vaikuttaa siihen, mitä osallistuja kirjoittaa. Ajattelen, että esimerkiksi haastattelutilanteessa tutkija olisi vaikuttanut enemmän siihen, mitä tutkittava kertoo. Myös Merril & West (2009) toteavat vuorovaikutustilanteen vaikuttavan siihen, miten haastattelutilanne etenee. Eri tutkijat voivat saada samoillakin kysymyksillä eri vastauksia, koska ihmisten välinen dynamiikka ja vuorovaikutus on erilaista. (Merril & West 2009, 164.) Yhtenä eettisenä haasteena pidän Hännisen (1999, 34–35) tavoin mahdollisia väärintulkintoja, joita kertomusten tulkinnoista voi syntyä. Tiettyjen kertomusten

sijoittaminen köyhyysnarratiiveihin voi tuottaa kirjoittajille kokemuksen, että on tullut väärinymmärretyksi. Analyysin aineisto-otteiden ajattelun toimivan tulkintojeni perusteluina.

5 Korkeasti koulutettujen naisten köyhyysnarratiivit ja suhteellinen toimijuus

Tässä tutkielmassa kertomukset pyrkivät vastaamaan kysymyksiin: minkälaisia köyhyysnarratiiveja 30–40-vuotiaat naiset tuottavat kirjoituskilpailuun kirjoitetuissa kertomuksissa ja miten narratiiveissa määritetty suhteellinen toimijuus. Juonentamisen avulla kertomuksista jäsenyi kolme köyhyysnarratiivia: köyhyys perintönä, köyhyys valintana ja köyhyys elämäntilanneongelmana. Tämän jaottelun mukaisesti erittelen, mitä köyhyydestä kerrotaan ja miten suhteellinen toimijuus tulee määritetyksi kertomuksissa. Kuljetan kaikissa kolmessa narratiivikuvauksessa mukana kustakin narratiivista muodostamaani juonellista tyypikertomusta. Muodostamani Tanjan, Satun ja Jennin kertomukset kuvastavat kunkin narratiivin tyypillisiä piirteitä. Tyypikertomukset toimivat myös lukujen ajallisten siirtymien ilmentäjänä, sillä ne etenevät ajallisesti menneisyyden lähtökohdista nykyhetkeen päättyen ajatuksiin tulevaisuudesta. Mukana on lisäksi suoria aineisto-otteita naisten kirjoittamista teksteistä. Analyysissa ja aineisto-otteiden lopussa käytän kirjoittajille keksimiä nimiä.

5.1 Köyhyys perintönä

Köyhyys perintönä -narratiivi muodostuu kertomuksista, joiden kirjoittajat kuvaavat köyhyyden periytyneen. Tässä narratiivissa köyhyys on kulkenut kirjoittajien mukana koko heidän elämänsä.

Tanja eli lapsuutensa pienellä paikkakunnalla. Tanjan äiti työskenteli lastenhoitajana ja isä jäi työttömäksi laman aikaan. Isän yritystoiminnasta oli jäänyt velkaa. Isän alkoholinkäyttö runsastui työttömyyden myötä, ja perheessä alkoi olla riitaa rahasta ja suvun vaietut asiat alkoivat nousta pintaan kiristyneiden välien seurauksena. Tanja muistaa lapsuudestaan, ettei ruokaa aina ollut. Kavereiden luokse oli mukava mennä koulun jälkeen, koska kavereiden luona oli yleensä ruokaa tarjolla. Tanja suoriutui peruskoulusta jotenkuten ja haki opiskelemaan isomman paikkakunnan ammattikouluun. Kotoa pois pääseminen oli Tanjalle helpotus, koska kotona oli kireä tunnelma. Tanjan muutto toiselle paikkakunnalle tapahtui kuitenkin ilman vanhempien tukea, koska vanhemmilla ei ollut ylimääräistä rahaa. Tanjan oli pärjättävä itsenäisesti. Onneksi koulun asuntola oli ilmainen. (muodostettu kertomus)

Muodostamani kertomus Tanjasta kuvastaa menneisyyden lähtökohtia lama-ajan työttömyyden ja sinnittelyn keskellä sekä perheen ilmapiirin kiristymisen vaikutusta toimijuuteen. Lapsuus- ja nuoruusajan kerronnassa suhteellinen toimijuus määrittyy suhteessa muihin ihmisiin ja suhtautumisena itseen. Muodostamassani Tanjan kertomuksessa ilmentyy vanhempien vähäiset resurssit ja oman tilanteen peilaaminen kavereiden kotioloihin. Muuttaessaan opiskelemaan toiselle paikkakunnalle Tanjan on pärjättävä itsenäisesti, koska vanhempien ei ole mahdollista tukea taloudellisesti. Toimijuutta tukevaksi paikkasuhteeksi määrittyy koulun asuntola. Oma koti sen sijaan määrittyy toimijuutta heikentäväksi paikaksi.

Viola käyttää kielikuvaa *sotatanner* kertoessaan, mitä koti on merkinnyt hänen sukunsa jäsenille. Koti määrittyy turvattomaksi paikaksi. Ylisukupolisesta köyhyydestä Viola kertoo: *Valtavista ponnisteluista huolimatta köyhyys istuu edelleen sukupuussani kuin kunniavieras -hiljaa ja hievahtamatta*. Violan kerronta osoittaa, kuinka vaikeaa on päästä eroon suvun taakasta, suhde menneeseen seuraa mukana, vaikka siitä pyrkisi tietoisesti eroon.

Hannen kirjoituksessa lapsuuteen liittyvässä kerronnassa esiin nousee eri henkilöiden merkitys, hän mainitsee kaverit, opettajat ja vanhemmat sekä isovanhemmat. Seuraavat aineisto-otteet ovat Hannen kertomuksesta.

Kaverin synttäreillä 90-luvun puolivälissä oli leipomosta tilattu kakku. Kaverit pääsivät Spice Girlsien konserttiin, minä en uskaltanut edes kysyä. Ei se kai kateutta ollut, en minä osannut edes haaveilla. Tiesin kakkosluokkalaisena, että se on tosi kallista ja tosi kallista on turha edes miettiä. Jos Suomen ja Venäjän suhteiden takaajana toimi suomettumisen aikakaudella ennakkosensuuri, oma ennakkosensuurini oli vielä parempi. Vanhempien ja lapsen välistä suhdetta ja perherauhaa on parempi suojella ennakkosensuurilla. Älä vaadi mitään, älä häiritse ketään, älä tee asioista vaikeita.

Meidän takia ukki oli ostanut liian kalliit karkkipussit. Minun syy, minun vika, haluan pois. (Hanne, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Hannen kerronnasta tulkitseen, että hän on pyrkinyt lapsena olemaan ikään kuin näkymätön. Köyhyyden ohella toimijuutta on rajoittanut perherauhan ylläpito, josta Hanne on kokenut olevansa osittain vastuussa. Suhdetta vanhempiin kuvastaa *ennakkosensuuri*, jonka hän näkee keinona pitää perherauhaa yllä. Hänen toimijuutensa mukautuu ja hän pyrkii olemaan mahdollisimman vähän vaivaksi. Hänellä on kykyä ja taitoa ennakoida ihmisten reaktioita. Toisaalta toimijuutta ohjaa myös pelko kritiikistä. Myös Hanne vertaa omaa tilannettaan suhteessa muihin lapsiin. Parempi taloudellinen tilanne näkyy arkisissa, materialistisissa asioissa. Hanne suhtautuu ukin ostamiin liian

kalliisiin karkkipusseihin häveten. Tulkitsen, että Hanne voisi tyytyä vähempään eikä haluaisi rasittaa isovanhempia, kun isovanhemmat joutuvat auttamaan Hannen äitiä lastenhoidossa.

Samoin kuin Hannen, myös Violan kotioloja on leimannut ilmapiirin kireys. Seuraavassa Violan kirjoituksen suorassa aineisto-otteesta merkityksellistyy, kuinka Violan äidin toiminta on vaikuttanut ja vaikuttaa edelleen Violan omaan tapaan toimia.

Tämä toiveikkuuudesta pettymykseen kulkeva kuvio toistui elämässäni monta kertaa, aivan kaikessa, kaikkina aikoina, läpi kasvuvuosien. Ekaluokan liikuntatuntien jälkeen muilla tytöillä oli suihkussa vahvat kukalliset suihkulakit ja minulla herkästi repeävä kertakäyttöinen muovimyssy. Pyysin harvoin mitään, sillä pelkäsin äitiäni ja tiesin varsin hyvin, että haluamiani asioita olisi mahdoton saada. Vain aivan välttämättömät tarvehankinnat perustelin äidille ja joka kerta vannotin, että tarvitsen juuri sen, minkä tiesin toistenkin saavan. Siitä huolimatta äiti hankki minulle aina vaihtoehtoista halvimman ja huonolaatuisimman. Välitunneilla en voinut osallistua toisten tyttöjen kanssa tarrojen vaihtamiseen, koska halvin tarravihko oli laatuun sellainen, ettei kerran liimattuja tarroja voinut enää irrottaa. Roskalavalta löydetyllä polkupyörällä ei voinut ajaa, koska ilmat eivät pysyneet renkaissa. Kaupasta ostettiin tarjousten mukaan aina halpoja tai muuten niukkoja tuotteita. Light-mehu kelpasi äidin ostoskoriin, vaikka kerran vahingossa huomasin, ettei se ollut mehuhyllyn halvin. Minä ymmärsin kyllä rahanpuutteen, mutta joskus arvelin koko elämämme tähtäävän ainoastaan kurjuuden maksimointiin. (Viola, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Violan kertomuksesta tulkitsen, että toimijuutta rajoittaa köyhyyden lisäksi äidin toiminta. Kerronnassa äiti on etäinen auktoriteetti, pelottava henkilö, jonka toiminta ei näyttäydy rationaalisena, vaan lapselle epäreiluna. Kerronnasta myös ilmenee, kuinka Viola on oppinut toimimaan tietyllä tavalla osittain pelon vuoksi. Äidin toiminta rajoittaa toimijuutta, mutta toisaalta kerronta osoittaa myös Violan vahvaa toimijuutta, kun hän perustelee hankinnat äidilleen. Hän käyttää omaa ääntään ja esittää omat tarpeensa. Vahva toimijuus linkittyy osittain kaverisuhteisiin. Tietyn tavaran saaminen on merkityksellistä, koska ilman sitä voi jäädä ulkopuoliseksi suhteessa muihin lapsiin. *Halvin* ja *huonoin* on Violalle kuin rangaistus ilman syytä. Ympärillä olevat henkilöt eivät tue toimijuutta, vaan oma tapa olla rakentuu toimijuutta rajoittavien tekijöiden keskellä.

Vaikka omien vanhempien toiminta rajoittaisi lapsen toimijuutta, muut aikuiset voivat vastaavasti tukea toimijuutta ja luoda mahdollisuuksia.

Koulussa olin ensin laiska, koska en yhtään tiennyt olevani oikeastaan aika hyvä ja lahjakas opiskelija. Yläkoulun aineenopettaja kannusti ja haastoi minua lukemaan aina vaikeampia kirjoja. Pienellä paikkakunnalla äitiä hävetti hakea avustuksia, mutta pääsin silti musiikkileirille. Musiikinopettaja arvasi mistä syystä jättäydyin pois ja

kunnan kautta järjestyi ilmaispaikka. (Hanne, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Hanne kertoo, kuinka äidin häpeä perheen köyhyydestä meinasi olla esteenä Hannen leirille pääsyyn. Hanne kertoo olleensa laiska koulussa, koska hän ei tunnistanut omia kykyjään. Suhde itseen määrittyy vähätteleväksi. Toimijuus kuitenkin vahvistuu yläasteen opettajien tuen avulla, kun opettajat kannustivat Hannea opiskelemaan ja tavoittelemaan myös sellaisia asioita, joihin Hanne ei uskonut ensin itse kykenevänsä. He myös käytännössä edistivät ja mahdollistivat asioita, siten että ne mahdollistuivat Hannelle. Kirjoituksessa pieni paikkakunta määrittyy äidin ja siten myös Hannen mahdollisuuksia rajoittavaksi. Hannelle koulu näyttäytyy toimijuutta tukevana paikkana.

Kolmas tämän köyhyysnarratiivin naisista, Anu, kertoo menneisyyden lähtökohdistaan lähiössä, jossa muutkin olivat köyhiä. Anu kirjoittaa, että lähiössä asui heitä *köyhempiäkin köyhiä, niitä lapsia, joilla ei ollut talvikenkiä ja jotka varastivat kaupasta jauhelihaa*. Anu tuo kerronnalla esiin eriasteista köyhyyttä, suhteellista köyhyyttä ja miten köyhyys voi näkyä lapsen elämässä. Myös Anun kertomuksessa opettaja on lapsuuden ajan keskeinen henkilö, jonka toiminta vaikutti Anun suhtautumiseen itseensä.

Ensimmäistä kertaa köyhyys vaikutti omanarvontunteeseeni alakoulun hiihtokilpailuissa 80-luvun lopussa. Opettaja käski minua hiihtämään ladun vieressä umpihangessa, sillä vanhanmalliset leveät siteet suksissani rikkoivat latukoneen tekemän ladun. Alkumatkan yritin silti tosissani, verenmaku suussa rämmin eteenpäin, kun muut viuhkoivat ohi. Jo ennen puolta väliä luovutin. Tajusin, että häviän, vaikka yrittäisin kuinka kovin. Minulla ei ollut mahdollisuutta muuhun. Tulin maaliin niin myöhään, että kellottajakin oli jo lähtenyt. Yksi aikuinen seisoi maaliviivalla, löi lapasia yhteen ja sanoi vaimeasti "Hyvä, hyvä". Se jäi mieleeni kirvelemään pitkäksi aikaa. Seuraavissa hiihtokilpailuissa minua koski muka mahaan enkä siis voinut osallistua. (Anu, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Aineisto-otteessa merkityksellistyy toimijuuden suhteellisuus. Anu ei voi itse vaikuttaa tilanteeseen ja joutuu nöyrytymään ja toimimaan niin kuin siinä hetkessä kykenee. Köyhyys rajoittaa mahdollisuuksia päästä osalliseksi niihin hetkiin, jotka ovat muille lapsille mahdollisia. Nöyryyttävä kokemus ohjaa toimintaa jatkossa ja hän pyrkii välttelemään, ettei samankaltainen tilanne toistuisi uudelleen. Anun toimintamahdollisuudet ovat rajalliset, ja selviytymiskeinona on syrjään vetäytyminen. Toisin kuin Hannen opettaja edellä, Anun opettajan toiminta rajoitti toimijuutta ja vahvisti Anun kokemusta köyhyydestä ja huonomuudesta. Toimijuus määrittyy suhteessa itseen, kavereihin ja opettajaan.

Tämän köyhyysnarratiivin naiset kirjoittavat myös lapsuuden perheestä irtautumisesta. Muutto omilleen oli Hannelle välttämätöntä, mutta Violalle pakotettua. Hanne käyttää kielikuvaa *ehkä olisimme muuttuneet suolapatsaiksi* pohtiessaan, mitä olisi tapahtunut, jos hän ja hänen siskonsa olisivat jääneet perheeseen pidemmäksi aikaa. Kerronnan tulkitsen kertovan, että jääminen lapsuuden kotiin olisi tarkoittanut paikoilleen jämähtämistä, täydellistä lamaantumista, toiminnallista loukkua. Kielikuva kertoo myös vahvistuneesta toimijuudesta, Hannella on kykyä ja tahtoa muuttaa elämänsä kulkuaan. Violalle muutto kotoa tapahtui pakotettuna: *äiti oli jäätävyydellään häätänyt minut lopullisesti kotoa*. Tulkitsen kerronnan monimerkitykselliseksi; on kyse tunteista, käytöksestä, mutta myös konkreettisesta pois sulkemisesta. Seuraavaksi tarkastelen, miten köyhyys ja suhteellinen toimijuus määrittävät kirjoittajien nykyhetkessä.

Ammattikoulun jälkeen Tanja oli jonkin aikaa työttömänä, kunnes pääsi töihin toimistosihteeriksi. Tanja opiskeli myöhemmin myös ammattikorkeakoulussa, mutta opinnot jäivät kesken. Vuosien aikana on ollut välillä työttömyysjaksoja, joiden aikana Tanja velkaantui, kun työttömyystuki ei riittänyt kaikkiin menoihin. Vaikka Tanja on tottunut köyhyyteen, on ajoittain vaikea saada pienet tulot riittämään kaikkiin pakollisiin menoihin. Budjetista on pidettävä kiinni joka kuukausi. Tanja käy välillä myös ruokajonossa. Lisäksi apuna ovat samassa talossa asuvat muut vähävaraiset. Heihin voi turvautua tarpeen tullen. Tanjan on helppo puhua omasta tilanteestaan muiden samassa tilanteessa olevien kanssa, mutta ulkopuolisille hän ei halua kertoa tilanteestaan. Paikallislehdessä kerrottiin velkaneuvonnasta, ja Tanja jäi miettimään voisiko hän saada apua sitä kautta. (muodostettu kertomus)

Muodostamassani Tanjan kertomuksessa nykyhetkeä määrittävät rajoittuneet toimintamahdollisuudet. Arjen selviytymiskeinona Tanjalla on ruokajonossa käyminen, budjetointi sekä muiden vähävaraisten tuki. Suhteet vertaisiin tukevat omaa toimijuutta ja tuki on vastavuoroista. Palvelujärjestelmän tuen piiriin hakeutuminen sen sijaan vielä mietityttää. Tanjan pyrkimyksenä on itsenäinen selviytyminen, suhde työhön määrittäyty toimijuutta tukevaksi tekijäksi.

Viola kertoo nykyhetkestä kuvaamalla suhdettaan hoitotahoon: *roikun siis edelleen polin kahvassa, mikä lienee turhaa, sillä järjestelmäkeskeinen, kohtaamaton hoitamistapa ei tue lainaan kuntoutumistani*. Violan köyhyys jatkuu osittain sairastumisen ja traumojen vuoksi ja suhde hoitotahoon näyttäytyy ristiriitaisena. Suhdetta hoitotahoon hän kuvaa *roikkumisena*, minkä tulkitsen niin, että Violalla on pyrkimys pärjätä itsenäisesti, mutta kuntoutuminen on vielä kesken. Hänen toimijuutensa on riippuvaista palvelujärjestelmän toimivuudesta, ja tällä hetkellä suhde palvelujärjestelmään merkityksellistyy enemmän toimijuutta rajoittavana kuin toimijuutta

vahvistavana. Myös seuraava aineisto-ote todentaa, miten epäluottamus palvelujärjestelmää kohtaan sekä kyvyttömyys toimia yhteiskunnan odotusten mukaisesti heikentää toimijuutta.

Mutta minulle materialistinen niukkuus ei ole kärsimyksen lähde, vaan lieveilmiö. Minulle kaikista vaikeinta elämässä on ollut kohdata musta aukko, jonka johdosta tiedän, mitä se on, kun ei ole mitään, ei ketään, enkä minä ole kukaan. Trauman vuoksi minulla on poikki yhteydet sosiaalisen liittymisen kokemiseen. Sen johdosta minulla ei ole voimia, turvaverkostoa eikä luottamusta avunsaantiin. En tule nähdyksi, eli en tunne olevani olemassa. Sen syvempää ja kipeämpää ihmiselämän köyhyyttä en osaa kuvitellakaan. (Viola, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Kertoessaan köyhyydestä Viola käyttää ilmaisussaan kielikuvaa *musta aukko*. Viola kertoo voimakkaasta ulkopuolisuudesta, osattomuudesta, aineettomasta köyhyydestä. Hänen kohdallaan köyhyys kietoutuu traumakokemukseen, ja sillä on vaikutusta hänen toimintamahdollisuuksiinsa. Suhteellinen toimijuus merkityksellistyy suhteena menneeseen, joka rajoittaa toimijuutta. Hän tuo kerronnallaan ilmi, ettei materian puuttuminen ole pahinta köyhyydessä, vaan enemmän kärsimystä aiheuttaa kuulumattomuus, joka rajoittaa kykyä toimia. Suhde menneeseen ja itseen heikentää toimijuutta. Lisäksi kertomus todentaa, ettei palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan tuki ole aina riittävää ja toimijuutta tukevaa. Traumakokemukset ovat murentaneet luottamusta avunsaantiin.

Minulla on tahtomattani köyhän ihmisen identiteetti. Tarkoitan, että köyhyys on minun minuuttani versovaan niukkaan maaperään koodattu elämänlaatu, jota vuorovaikutus ympäristön kanssa on kaikkina vaiheina vahvistanut. Köyhyys elämässäni on syvä, subjektiivinen tila, jossa vaille jäämistä ja puutteen tunnettakin voimakkaammin painottuu voimakas arvottomuuden ja näkymättömyyden kokemus. (Viola, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Violan kerronnassa näkyy hänen oma ymmärryksensä toimijuuden rakentumisesta ajassa ja vuorovaikutuksessa. Hän ei ole voinut valita lähtökohtiaan eikä lapsuuden perheeseen liittyvää traumataakkaa, joka on siirtynyt häneen. Köyhyys on ollut alusta lähtien läsnä monimerkityksisenä, eikä Violalla ole ollut mahdollisuuksia ohjata oman minuutensa rakentumista ympäristötekijöiden paineessa. Aineeton köyhyys on yhä osa nykyhetkeä, vaikka lapsuudessa koettu materian puute ja köyhyys eivät ole enää samalla tavoin läsnä.

Hannen toimijuutta on vahvistanut *viha*, hänellä on vakaa halu päästä pois köyhyydestä. Viha kohdistuu esimerkiksi sosiaaliturvajärjestelmään ja sen epäoikeudenmukaisuuteen. Viha kohdistuu myös köyhyyden syihin: isän työttömyyteen ja isän lähtöön lapsuudenkodista, perheen jättämiseen.

Minulla on viha, jonka avulla haluan ulos köyhyydestä ja yleisesti ajatellaan, että se riittää parempaan elämään. Mutta minä ymmärrän neuvostoliittolaisia toisinajattelijoita, joiden voimaton viha kohdistui epäoikeudenmukaista järjestelmää vastaan. Toimeentulotuella tippuminen on pahinta. Kun tipuin toimeentulotuella kuukautta ennen veronpalautuksia, en ollut oikeutettu koko Suomen yhteisiin unelmapäiviin ja joululahjaostoksiin. Jos työnantaja maksoi viivästyneitä kesätöiden päivärahoja syksyllä, ei kannattanut enää hakea takautuvasti sähkölaskun tai vakuutuksen maksamista toimeentulotuella. Aina oli pelko, että jo saadut rahat voisi menettää takaisinperinnän muodossa. Kannatti mieluummin tyytyä siihen mitä sai, että sai elää rauhassa. Eteenpäinpyrkivän vihaisen motivaation vastakohta oli lopulta ainoa keino pärjätä. (Hanne, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Kielikuva veronpalautukset koko Suomen yhteisinä unelmapäivinä kuvastaa Hannen ulkopuolisuutta ja eriarvoisuutta suhteessa suorittavaan yhteiskunnan jäsenen, joka ei joudu hakemaan toimeentulotukea ja näin menettämään ansaittua etua, veronpalautuksia. Yhteiskuntasuhde, suhde sosiaaliturvajärjestelmään määrittyy vihaksi, mutta myös peloksi saatujen rahojen menettämisestä. Sosiaaliturvasuhteeseen sisältyy paljon valtaa suhteessa etuuden saajaan ja toimijuus muuttuu alistuvaksi. Hannen toimijuuden suhteellisuus näkyy toimijuuden vaihteluna. Viha saa tavoittelemaan pois pääsyä köyhyydestä, mutta toisaalta sosiaaliturvajärjestelmän ehdoilla on myös lamaannuttava ja toimintamahdollisuuksia rajoittava vaikutus. Epävarmuus tulevasta saa tukien varaan jäämisen tuntumaan kannattavammalta vaihtoehdolta.

Anu kirjoittaa eri asteisesta köyhyydestä, on *rutiköyhä* ja *köyhä ilman rutia*. Kielikuva kuvastaa köyhyyden eri tasoja ja tuo samalla esiin, että köyhyys ei tunnu koko ajan samalta. Anun kertomuksessa tulee esiin, miten arki on täynnä pieniä tietoisia valintoja jo pelkästään sen suhteen, millaista ruokaa on varaa syödä. Arki on tasapainottelua: jos luopuu jostain muusta, on ehkä varaa ostaa parempaa ruokaa tai sellaista ruokaa, jota tekee mieli. Yhtenä selviytymiskeinona on nukkuminen. Hän myös uneksii ruuasta, johon ei yleensä ole varaa. Myös Anun kertomuksessa tulee esiin toimijuuden vaihtelevuus ja tilannesidonnaisuus. Kertoessaan köyhyydestä Anu kertoo, miten toimijuus kapenee köyhyyden myötä ja elämä on tyytymistä siihen, mitä on mahdollista saada.

Joskus puute tekee ajattelusta niin sysipimeää, ettei sieltä näe seuraavaan päivään, tämäkin hetki tuntuu liialta. Ei jaksa yrittää selviytyä, ei jaksa olla urhea ja kiitollinen elämästä. Synkimmässä ajassa unohtaa jopa unelmoida ja haaveileekin vain murusista, leivän ja onnen. Se on sääli. Kenenkään ei pitäisi tyytyä muruihin, täytyisi hamuta paksua siivua elämänleivästä, joka jokaiselle yhtä lailla kuuluu, pitäisi tahtoa sitä niin kovasti, että lopulta tavoittaa.

Kyllä minä uskon tahdonvoimaan ja sinnikkyyteen, toisaalta. Kaikkien lähtöviiva ei vain ole samassa kohdassa, joskus vaadittu matka on mahdoton. Ja kun maha ja maailma ovat kerran kutistuneet kyllin pieniksi, tulee pelkistä muruista kylläiseksi,

tyytyy vähään eikä kaipaakaan enemmän ja lisää. Ruokkii muruillaan pihan lintuja pakkasella ja kokee merkityksellisyyttä siitä. (Anu, aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Anun kertomuksessa *sysipimeä* kuvastaa toivottomuuden tunnetta, joka syntyy niukkuuden kurjistamassa arjessa. Kertomus kuvaa myös köyhyyteen väsymistä ja turhautumista, *ei jaksakaan olla urhea ja kiitollinen elämästä*. Tulkitseen tämän kuvastavan sitä, että usein painotetaan muiden asioiden olevan elämässä tärkeämpää kuin raha, mutta siihenkin ajatukseen väsyä, kun niukkuudessa eläminen pitkittyy. Toimijuus vaihtelee, on synkempiä ja parempia hetkiä. Anun kerronta tuo esiin, että *pitäisi jaksaa olla sinnikäs ja pyrkiä parempaan*. Ei tarvitsisi tyytyä vähempään. Toisaalta Anun kerronta kertoo sopeutumisesta köyhyyteen ja toimijuuden kaventumisesta. Elämän merkityksellisyys syntyy muista asioista kuin omista saavutuksista. Toimijuus rakentuu toivottomuuden, väsymisen ja sopeutumisen jännitteisissä suhteissa, mutta myös näiden tuntemuksien kiistämisenä ja pohdintana hyvän elämän vaatimuksista ja oikeutuksesta. Anun kerronnassa paikannan vielä toiveikkuutta ja optimismia eikä Anu ole *vielä* toiminnallisessa loukussa. Seuraavaksi tarkastelen, miten naiset suhtautuvat tulevaisuuteen tämän narratiivin kirjoituksissa.

Tanja toivoo, että jaksaisi työskennellä ja töitä riittäisi. Määräaikaisia työsopimuksia on kertynyt useita, mutta Tanja ei ole uskaltanut kysyä vakituista työpaikkaa. Tanja ei ole tottunut vaatimaan parempaa kohtelua ja pitämään kiinni oikeuksistaan. Hän pitää työstään, vaikka ansaitsisi työttömänä lähes saman verran. Tanja ei osaa kuvitella toisenlaista elämää eikä oikeastaan kaipaakaan parempaa elintasoja. Arkea kyllä helpottaisi, jos hän saisi maksettua kertyneet velat. Tanja on joskus toivonut saavansa lapsia, mutta tällä hetkellä ajatus arjesta lapsen kanssa tuntuu liian raskaalta eikä hänellä olisi varaa isompaan asuntoon. Tanja ei haluaisi oman lapsen kokevan samanlaista köyhyyttä kuin hän on itse lapsena kokenut. (muodostettu kertomus)

Muodostamassani Tanjan kertomuksessa merkityksellistyy, kuinka suhde menneeseen on läsnä tulevaisuuden toiveissa. Tanja pelkää köyhyyden periytyvän eikä halua samaa köyhyyden kokemusta lapselleen. Köyhyys rajoittaa toimijuutta ja kaventaa valinnanmahdollisuuksia: muutto isompaan asuntoon ei ole mahdollista. Työ on Tanjalle merkityksellistä, vaikka hän on tyytynyt työelämässä huonoon kohteluun ja omanarvontunto on alentunut.

Köyhyys perintönä -narratiivin naisten kertomukset ovat kokonaissävyltään optimistisia. Optimistisuus näkyy erityisesti tulevaisuuteen suhtautumisessa. Toiveet ovat tavallisia: työ, taloudellinen tasapaino, tasainen arki. Samalla toiveissa näkyy myös toive köyhyyskierteen katkaisemisesta. Seuraava aineisto-ote kertoo Violan unelmista ja mahdollisista esteistä.

Edelleen minä kuitenkin tavoittelen tavallista elämää. Unelmani on kokea oma voima, saavuttaa riittävä toimintakyky ja saada vakituinen työ, jota jaksan tehdä. Sen saavuttaminen ei ole helppoa, sillä työelämä tuntuu loittonevan kovilla vaatimuksillaan, enkä minä tiedä miten vahvistaa olematonta omanarvontuntoani, kun elämä ei ole koskaan tarjonnut kokemuksia itsestäni arvokkaana, tasavertaisena yhteiskunnan jäsenenä.

Kaikesta huolimatta aion edelleen jaksaa jatkaa kohdata ja käsitellä perheeni kipuja sekä omaa kärsimystäni, jotta sukupolvien ketjussa kulkeva haitallinen, elämää kahlitseva köyhyys ja väkivalta saataisiin loppumaan.

Minulla ja tyttärelläni ei ehkä ole varaa lentää, mutta minun turvallisessa sylissäni istuu sukuni ensimmäinen lapsi, joka on saanut kokea ihmiselämän suurimman arvon – rakkauden. (Viola, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Suhteellinen toimijuus merkityksellistyy suhtautumisena omaan itseen ja omiin kykyihin. Viola viittaa nykyisiin työelämän vaatimuksiin, joiden hän pelkää olevan liikaa hänen toimintakykynsä nähden. Suhde menneeseen kulkee mukana ikään kuin taakkana muistuttaen vähempiarvoisuudesta suhteessa muihin. Violan toimijuutta heikentää negatiivinen, vähättelevä suhde itseen ja hän tuo kerronnassaan esiin, ettei katso olevansa tasavertainen yhteiskunnan jäsen. Suhde menneeseen näyttäytyy toimijuutta rajoittavana, mutta toisaalta toimijuus määrittäytyy kerronnassa myös vahvana. Violan kirjoituksessa todentuu toimijuuden suhteellisuus ja toimijuuden vaihtelu tilanteittain. Vahvaa toimijuutta osoittaa tietoinen pyrkimys katkaista ylisukupolvinen köyhyyskierre. Erityisenä syynä tähän on Violan tytär, jolle Viola haluaa antaa turvallisen, rakkaudentäyteisen kodin. Suhde tulevaan tuntuu merkitykselliseltä ja sitä vahvistaa suhde tyttäreen. Suhtautumisessa tulevaisuuteen toimijuus näyttäytyy vahvana.

Seuraava aineisto-ote on Hannen kertomuksesta. Kerronnassaan Hanne reflektoi yksilöllisten ominaisuuksien ja toimintaympäristön tarjoamien mahdollisuuksien välillä.

Valmistun pian tuplamaisteriksi ja olen pääsemässä pois lähes kolmekymmentä vuotta jatkuneesta köyhyydestä. Opiskelin ensin varmemmin työllistävän tutkinnon, koska en uskaltanut luottaa lahjakkuuteeni ja intohimooni. Nyt olen onneksi jo saanut tehdä töitä alalla, jossa olen tosi hyvä ja jota rakastan. Ajattelen, että yksittäisen ihmisen ahkeruudella ja laiskuudella on merkitystä vain hienosäätönä. Motivaatio ja ahkeruus eivät yksin tee kenestäkään huippu-urheilijaa eikä kukaan niin väitäkään. Miten ne samat motivaatio ja ahkeruus sitten tekisivät köyhästä tai vähäosaisesta menestyneen? Satun pärjäämään kokemusteni kanssa, mutta moni muu ei, enkä ole yhtään pätkeä parempi tai vähemmän laiska. Tämä ei ole mikään iltapäivälehtien mallitarina tai amerikkalainen unelma köyhyyksistä rikkauksiin. Vaikka tienaisin tulevaisuudessa

miten paljon tahansa, ei tämä köyhyys poistu minusta koskaan. (Hanne, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Hannen tulevaisuus näyttää jo valoisammalta taloudellista tilannetta tarkasteltaessa ja hän on pääsemässä pois tuloköyhyydestä. Kerronnassaan hän tuo esiin, miten hänen valintojaan ja toimijuuttaan ovat ohjanneet järkisyyt. Hän on ensin opiskellut ammatin, jolla työllistyy varmasti ja sen jälkeen vielä intohimon mukaisen ammatin. Hannen kertomuksessa merkityksellistyy, että köyhyys ei ole pelkästään aineellista puutetta, vaan se voi olla myös omaan itseen juurtuva tila, josta ei pääse koskaan pois, vaikka olisi kuinka kyvykäs ja pystyväinen ja taloudellinen tilanne olisi jo kohentunut. Motivaation ja ahkeruuden taso eivät sinänsä määritä pääseekö pois köyhyydestä, vaan se, onko kykyä parantaa mahdollisuuksiaan. Ajattelen Hannen kertomuksen kertovan suhteellisesta toimijuudesta ajan myötä muuttuvana. Menneisyys ei tässä määritä tulevaa, mutta Hanne viittaa omaan kyvykkyyteensä ja kokemusten kanssa pärjäämiseen samalla pohtien, että joku muu samassa tilanteessa ei kykenisi samaan.

Ahne olen myös kun en halua lapsia. Ehkä haluaisin, mutta en uskalla. Minua pelottaa, etten terapiasta ja vertaistukiryhmistä huolimatta osaisi olla sellainen läsnäoleva aikuinen, jonka luota ei tarvitsisi paeta aikuistuesssa. (Hanne, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Suhde menneeseen tulee kuitenkin esiin Hannen kertoessa, ettei hän uskalla harkita lapsen hankkimista. Ajattelen ilmaisun ahneudesta viittaavan tässä oman pelkoon siitä, ettei pystyisi olemaan omasta mielestään riittävän hyvä äiti. Hanne palaa kerronnassa myös omaan lapsuuteensa ja turvattomuuden tunteeseen ja viittaa kerronnassa *pakenemiseen*. Tulkitsen, ettei pelkona ole köyhyyden periytyminen, vaan se, että toistaisi vanhempana samat virheet kuin omat vanhemmat ovat tehneet. Toimijuus määrittyy suhteessa vanhempiin ja menneeseen.

Anu on onnistunut saamaan elämänsä jonkinlaiseen tasapainoon ja kokee pärjäävänsä kohtuullisesti. Kertomus on sävyiltään optimistinen, vaikka suhtautuminen tulevaisuuteen on epävarmaa: ”*Riippuvuus Kelan päätöksistä pitää minut alati varpaillaan. Pelkään, että teen jonkin virhelaskelman ja pienieleisen arkeni hallinta keikkaa sitten siinä taas.*” Anun kertomus tuo esiin suhteen sosiaaliturvaan. Yhteiskuntasuhde määrittyy riippuvuussuhteena, jonka pysyvyyteen Anu ei voi luottaa. Kyse on myös valtasuhteesta: Kelan päätökset voivat heikentää Anun toimijuutta ja vaikeuttaa arjesta selviytymistä.

Köyhyys perintönä -narratiivissa köyhyys ei määriy pelkästään tuloköyhyydeksi, vaan on enemmänkin pysyvä mielen maisema. Kirjoituksissa toimijuus merkityksellistyy suhteessa köyhyyteen niin, että lopulta merkitystä näyttää olevan sillä, miten kykenee elämään kokemustensa ja menneisyytensä kanssa. Henkilökohtaiset suhteet sekä yhteiskuntasuhde sisältävät valtaa ja vaikuttavat siihen, miten suhtautuu itseensä ja mahdollisuuksiinsa. Kirjoituksissa lapsuuden köyhyyden kokemukset rinnastuvat absoluuttisen köyhyyden kokemuksiin eli puutteeseen perustarpeista. Tämän hetken köyhyys näyttäytyy suhteellisena ja aineettomana köyhyytenä.

5.2 Köyhyys valintana

Köyhyys valintana -narratiivi muodostuu, kun kirjoittajat kuvaavat köyhyyden johtuvan omista valinnoista. Narratiivin kertomukset olisi voinut luokitella osittain myös muihin narratiiveihin, mutta vahvimmin kertomuksissa määrittyi köyhyys elämäntapana ja siihen liittyvä valinnan mahdollisuus.

Satun lapsuus oli melko tavallinen, hänen vanhempansa olivat työssäkäyviä ja perhe tuli toimeen kohtalaisesti. Satulla oli harrastuksia ja häntä kannustettiin opiskelemaan häntä kiinnostavaa alaa. Lukio-opintojen ajan Satu asui vielä vanhempien luona, mutta muutti yliopisto-opintojen alkaessa pääkaupunkiseudulle. Opintojen ohella hän työskenteli välillä kahvilassa. Satu oppi jo opintojen aikana tulemaan vähällä toimeen ja tekemään ruokaa pienellä rahalla. (Muodostettu kertomus)

Muodostamani Satun kertomus kertoo Satun melko tavallisista lähtökohdista keskiluokkaisessa perheessä, jossa häntä on kannustettu opiskelemaan, eikä hänen ole ollut kiire muuttaa pois kotoa. Opintojen aikainen vähävaraisuus näyttäytyy hetkellisenä siihen aikaan kuuluvana vaiheena, joka ei rajoita toimijuutta. Suhde menneeseen määrittyy toimijuutta tukevana ja perhe toimii turvaverkkona.

Köyhyys valintana -narratiivin kirjoittajat kertoivat vain vähän menneisyyden lähtökohdistaan. Kirjoittajista Heini kertoo menneisyydestä sen verran, että köyhyyttä on ollut jo useamman vuoden ajan, mutta on mennyt monta vuotta ennen kuin hän on huomannut perheen olevan köyhä. Heinillä on neljä lasta ja puoliso. Köyhyyden taustalla on puolison työttömyys sekä Heinin opiskelu. Myös Lindalla köyhyyden syynä on osittain opiskelu: Linda on ollut köyhä siitä asti, kun hän aloitti toiset maisteriopinnot alalla, johon on vaikea päästä opiskelemaan. Hän oli aiemmin ollut työssäkäyvä ja jatkoi opintojen ohella aluksi kahta osa-aikatyötä. Nykyiset työtulot eivät riitä kattamaan kaikkia menoja. Vaikka köyhyyden taustalla on opintojen aloittaminen, tulkitsen köyhyyden kuitenkin omaksi valinnaksi, koska Linda ei käytä asuntoa varten säästettyjä rahoja elämiseen siitä huolimatta, että on huomannut rahattomuuden vaikuttavan elämäänsä negatiivisella tavalla. Seuraavaksi

tarkastelen, miten tämän narratiivin naiset kertovat nykyhetken köyhyydestä ja miten suhteellinen toimijuus määrittyy.

Tällä hetkellä Satu on pääosin työttömänä. Hän tekee välillä työvuoroja tuttavansa ravintolassa. Satu yritti työskennellä oman alan työpaikassa, mutta huomasi ettei viihdy työssään, joten valitsi mieluummin työttömyyden. Hän huomasi, ettei hän pysty työskentelemään niin stressaavassa työssä. Satu on tottunut tulemaan toimeen pienillä tuloilla eikä halua hakea muita töitä vain saavuttaakseen paremman elintason. Satu tykkää kierrellä kirpputoreilla eikä hänen ole tarvinnut ostaa vuosiin uusia vaatteita. Kirpputoreilta on mahdollista tehdä uniikkeja löytöjä. Hyvälaatuiset vaatteet on myös mahdollista myydä eteenpäin. Satu pitää tärkeänä sitä, ettei hanki mitään turhaa. Vanhemmat ovat välillä ihmetelleet Satun elämäntyyliä, mutta ymmärtävät, etteivät kaikki halua tehdä töitä hyvinvointinsa kustannuksella. Seurustelukumppanin kanssa Satu ei ole halunnut muuttaa yhteen, koska heidän taloudelliset tilanteensa ovat erilaisia. Jos he muuttaisivat yhteen, joutuisi puoliso maksamaan suurimman osan asumiskuluista, koska Satu ei saisi enää asumistukea. Satu valitsee kuitenkin mieluummin nykyisen tilanteensa, vaikka se aiheuttaakin välillä suhteeseen ristiriitoja. Satulle köyhyys on valinta eikä hän pidä sitä itse ongelmana, vaikka muut suhtautuvatkin asiaan usein epäilevästi. (muodostettu kertomus)

Muodostamassani Satun kertomuksessa köyhyys vaikuttaa toimijuuteen lähinnä ihmissuhteiden osalta. Köyhyyttä Satu pitää hyveenä, ja valinta perustuu osittain ekologisuuteen. Hän arvostaa enemmän hyvinvointiaan kuin ei-mielekkään työn tekemistä. Taloudellinen tilanne rajoittaa toimijuutta kuitenkin joltain osin, esimerkiksi yhteenmuutto seurustelukumppanin kanssa ei ole mahdollista nykytilanteessa. Tässä tilanteessa tulee näkyväksi yhteiskuntasuhde, suhde sosiaaliturvaan sekä ihmissuhteet ja näiden yhteen kietoutuminen. Erilaiset taloudelliset tilanteet voivat olla esteenä yhteen muutolle, jos parempituloisen osapuoli ei halua elättää toista. Kyse on myös vallasta, paremmin toimeentulevalla on valtaa suhteessa pienituloiseen. Kertomus tuo esiin myös muiden odotukset: köyhyyteen valintana suhtaudutaan kummeksuen, koska yleisten normien mukaan työikäisen ja työkykyisen tulisi käydä töissä ja tavoitella parempaa elintaso.

Vaikka köyhyys on Lindan kohdalla oma valinta, on hänellekin köyhyys jatkuvaa luopumista ja toimijuuden rajoittumista. Köyhyyden vuoksi ystävyysuhteiden ylläpitäminen on vaikeaa, kun ei voi osallistua yhteiseen tekemiseen. Linda on myös tehnyt arjessaan tietoisia valintoja, ne ovat hänen selviytymiskeinojaan, kun rahaa on todella vähän. Hän on priorisoinut tärkeimmiksi asumiskulut ja matkakulut, ilman paikallisliikenteen lippua hän jumittuisi kotiin, mikä rajoittaisi hänen toimijuuttaan entisestään. Hän tuo kerronnallaan esiin aktiivisen köyhän toimintaa ja ajattelen tämän olevan myös vastapuhetta sitä yleistä ajatusta kohtaan, että köyhä jäisi kotiin toimettomaksi.

Koitan aina pitää huolen, että minulla on matkakortissa kautta, sillä kotiin jämähtäminen lienisi tässä tilanteessa pahin vaihtoehto. Luin tämän jostain raha-asioidenhoitokirjasta, jota selailin kirjakaupassa ja mielestäni vinkki kuulosti hyvältä. Minulla on myös pyörä, mutta välimatkat esimerkiksi kouluun ovat niin pitkät, etten jaksa pyöräillä päivittäin kampukselle ja takaisin.

Sosiaaliset tilanteet tarkoittavat nykyisin myös isoja rahanmenoja. Jos menen syntymäpäiväjuhliin, pitää olla lahja tai tuomisia. Ei ole reilua vaan sanoa, että mulla ei nyt ole rahaa. (Linda, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Tulkitsen Lindan kirjoituksesta, että hän osoittaa etsivänsä keinoja pärjäämiseen ja harkitsevansa arjen valintojaan. Toimijuus on vaihtelevaa ja tilannesidonnaista. Köyhyys määrittyy suhteessa muihin ihmisiin; on vaikea poiketa yleisestä tavasta, esimerkiksi mennä juhliin ilman lahjaa. Linda ei halua tuoda esiin omaa haavoittuvuutta, köyhyyttä suhteessa muihin. Tällaiset tilanteet näyttävät kääntyvän tekemättä jättämiseksi, on helpompi jäädä kokonaan pois kuin menettää kasvonsa kertomalla muille omasta köyhyydestään, jos muut ovat parempituloisia.

Tässä köyhyysnarratiivissa köyhyys merkityksellistyy myös hyvepuheena, jonkinlaisena oikeutuksena omalle köyhyydelle. Heini tuo kertomuksessaan esiin, että köyhyys on tietoinen valinta eikä ole tarvettakaan tavoitella muuta. Seuraava aineisto-ote on Heinin kertomuksesta.

Suomessa ihanne-elintaso on kohtuuttoman korkea. Me pärjäämme ihan hyvin pienellä määrällä rahaa, syömme terveellistä ruokaa ja käymme HopLopissa, kun säästöpossu on täynnä. Tavallisista tuloista nauttivan on hyvä huudella netissä, että miksi köyhillä pitäisi olla varaa elämyksiin ja ne pelaa kenellä on pelimerkkejä. Mutta miksi? Miksi rikkaalla on tarve elämyksiin? Eikö elämä riitä ilman ulkomaanmatkoja ja valkoista citymaasturia? (Heini, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Tässä aineisto-otteessa toimijuus näyttäytyy vahvana, eikä köyhyys rajoita toimijuutta, koska perhe ei koe jäävänsä paitsi mistään. Tulkitsen, että Heini pyrkii osoittamaan, että pienelläkin rahalla on mahdollista elää ”normaalialla” elämää ja tehdä samoja asioita kuin muutkin. Vaikka omaa tilannetta peilataan suhteessa muihin, ei omaa tilannetta arvoteta huonommaksi, vaan kerronnassa painotetaan, että ihanne-elintaso on ylipäätään liian korkea. Heinin kirjoituksessa toimijuus ja köyhyyteen suhtautuminen määrittyy kuitenkin vaihtelevana ja kontekstisidonnaisena. Huolimatta vahvasta toimijuudesta ja omien valintojen puolustamisesta, paikannan Heinin kertomuksessa pessimistisen sävyn, joka liittyy muiden suhtautumiseen. Valintaa olla köyhä peilataan suhteessa muihin, mikä näkyy Heinin kertoessa: *Vaikeinta köyhyydessä on se, ettei se ole sosiaalisesti hyväksyttävää. Minua ei häiritse toisten ulkomaanmatkat, mutta se häiritsee, etten voi jakaa elämäni vapaasti naapureideni tai ystäväperheiden kanssa.* Heinin kerronnasta tulkitsen, ettei hän ole tasavertainen muiden kanssa köyhyydestä johtuen. Hänen omat arvonsa kuitenkin ohjaavat toimijuutta ja perhe

pysyy kannassaan jatkaen luovalla alalla toimimista, vaikka se ei taloudellista rikkautta toisikaan. Se ei heille ole itseisarvo eikä tavoite, vaan se, että tulisi arvostetuksi valitsemallaan tiellä. Toimintamahdollisuuksien näkökulmasta heiltä puuttuu vapaus suhteessa muihin ihmisiin. Muiden mielipiteillä näyttää olevan vaikutusta, vaikka se ei sinänsä heidän valintaansa muuta.

Naisten kertomuksista välittyy toimijuuden kietoutuminen yhteiskuntasuhteeseen. Tulkitsen, että omalla kerronnalla halutaan tuoda esiin aktiivisen kansalaisen arkea, tulkitsen sen vastapuheeksi yleisiä köyhiä kohtaan kohdistettavia asenteita kohtaan. Vaikka tämänhetkinen tilanne on oma valinta, pyritään myös tuomaan ilmi, että kyse ei välttämättä ole pysyvistä ratkaisusta. Linda kertoo, kuinka hän on etsinyt töitä aktiivisesti, mutta ei ole onnistunut työllistymään.

Ongelmani ilmeisesti on, että maisteri koetaan liian koulutetuksi opiskelijoille suunnattuihin osa-aikatoihin, että vaihtaisin heti jos saisin jotain oman alan kiinnostavia hommia. Aikaisemmin minulla ei ole ollut ongelmia löytää töitä. (Linda, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Linda tuo esiin olevansa korkeasti koulutettu, mutta hän ei ole siitä huolimatta työllistynyt, vaikka aiemmin töiden löytäminen on ollut helppoa. Tulkitsen, että tilanne on tullut yllätyksenä ja uuteen tilanteeseen on vaikea sopeutua. Suhde menneeseen on ristiriitainen, koska aiempi tulotaso on taannut vahvemman toimijuuden. Tulkitsen sekä Heinin että Lindan kertomuksista, että työ tai muiden hyväksyntä lisäisi osallisuuden kokemusta yhteiskunnan tasolla. Seuraavaksi tarkastelen, miten tämän narratiivin naiset suhtautuvat tulevaisuuteen.

Satu on tyytyväinen nykyiseen tilanteeseensa eikä pohdi kovinkaan paljon tulevaisuutta. Välillä Satu on harkinnut uuden ammatin opiskelua, mutta epäilee, ettei ehkä haluaisi esimerkiksi kokopäivätyöhön. Satu toivoo, että hänen puolisonsa hyväksyisi hänen valintansa ja he voisivat jatkaa yhdessä. Onneksi naapurustossa on muita samassa tilanteessa olevia ja heiltä saa tarvittaessa ruoka-apua sekä lainattua rahaa ennen seuraavaa toimeentulotuen maksua. Myös Satu auttaa naapureitaan, kun siihen on mahdollisuus. (Muodostettu kertomus)

Muodostamassani Satun kertomuksessa tulevaisuus ei määriy suurina haaveina tai tavoitteina. Oma toimijuuttaan tukevana ja tärkeänä suhtena hän pitää suhdetta seurustelukumppaniinsa ja toivoo suhteen jatkuvan, vaikka seurustelukumppani ei täysin hyväksy Satun valintaa. Toimijuutta kannatteleviksi suhteiksi määrittävät myös suhteet vertaisiin, muihin samankaltaisessa tilanteessa oleviin. Näiden suhteiden hän kuvaa olevan tasavertaisia ja niihin sisältyy vastavuoroisuutta, kuten rahan lainaamista ja arjen apua. Suhteisiin ei näytä liittyvän toimintamahdollisuuksia rajoittavaa

riippuvuutta tai jännitteitä, kuten yleensä rahan lainaamiseen liittyen. Nämä suhteet näyttäytyvät keskinäiseltä riippuvuudeltaan tasavertaisina. Kertomuksesta tulkitsem, että Satu kuuluu johonkin ja tulee kuulluksi omana itsenään, mikä vahvistaa hänen toimijuuttaan ja osallisuuttaan.

Haaveet ja toiveet liittyvät tämän köyhyysnarratiivin kirjoituksissa perustarpeisiin kuten ruokaan. Linda kertoo: *Haluaisin mennä kauppaan ja ostaa tuoretta ruokaa katsomatta mitä asiat maksavat. En mitään erikoista vaan ihan tavallisia ruokia.* Lindan arjessa köyhyys alkaa näkyä niukkuutena ja toimintamahdollisuuksien kapeutumisenä. Tulkitsem tässä myös vertailua menneeseen, aiempi parempi tulotaso on mahdollistanut paremman ruuan ostamisen, joten nykyisessä taloudellisessa tilanteessa tuoreen ruuan puute on konkreettinen osoitus niukkuudesta ja toimintamahdollisuuksien muuttumisesta, valinnanvapauden kaventumisesta. Köyhyyden myötä Linda on huolestunut myös pidemmän tähtäimen suunnitelmistaan ja pelkää köyhyyden pitkittyvän. *Haluaisin lapsia, mutta alle 500 euron (laskennalliset) kuukausiansiot eivät kuulosta järkevältä yhtälöltä.* Lindan suhde tulevaisuuteen määrittäyty epävarmana sekä pelkona siitä, ettei voi tehdä tulevaisuudessa haluamia asioita köyhyyden vuoksi.

Heinin ajatukset tulevaisuudesta liittyvät tulkintani mukaan toiveeseen osallisuuden kokemuksesta. *Haluaisin olla nyt vain ihan rauhassa köyhä luova ihminen ja elää omaa pientä elämääni, jossa minulla on kaikkea paitsi sosiaalisen ympäristöni hyväksyntä.* Heinin kirjoituksessa toimijuutta tukeviksi tekijöiksi määrittäytyvät luovalla alalla toimiminen ja tyytyväisyys omaan elämään. Toiveena on kuitenkin saada hyväksyntää ja olla osallinen.

Köyhyys valintana -narratiivissa naisten kertomukset ovat sävyiltään pessimistisiä, vaikka köyhyys on heille oma valinta. Kertomuksista ilmenee, että muiden mielipiteillä on merkitystä, vaikka mielipiteet eivät saisikaan muuttamaan omaa toimintaa. Koska köyhyyttä ei pidetä tyypillisenä valintana työikäiselle naiselle, pyrkivät naiset perustelemaan ratkaisujaan. Kyse ei myöskään ole yhteiskunnan normien vastustamisesta, mutta yhtenä tekijänä on sellaisen työn tekeminen, joka on itselle mielekästä, mutta mikä ei välttämättä tuo kohtuullista toimeentuloa. Ratkaisevaa onkin se, että naisilla on vapaus toimia omien arvojen mukaisesti, mikä tukee heidän toimijuuttaan ja toimintamahdollisuuksiaan.

5.3 Köyhyys elämäntilanneongelmana

Köyhyys elämäntilanneongelmana -narratiivi muodostuu köyhyydestä, jonka ovat aiheuttaneet erilaiset elämäntilannetekijät. Köyhyyden taustalla on sairastumista, työuupumusta, työttömyyttä, lyhyitä työsuhteita sekä velkaantumista. Osa kirjoittajista kertoo lapsuuden perheen olleen köyhä, mutta näiden kirjoittajien kohdalla köyhyys ei näyttäydy perittynä, vaan muista tekijöistä johtuvana.

Jenni opiskeli sosiaalialan korkeakoulututkinnon ja työllistyi jo opintojen aikana. Jenni oli työpaikallaan pidetty, ja hän työskenteli samassa työpaikassa valmistumisestaan lähtien. Työkaverit vierellä vaihtuivat vuosien saatossa, mutta Jenni oli sinnikäs eikä tiiviistä työtahdista huolimatta vaihtanut työpaikkaa. Vaikeudet alkoivat, kun Jennin läheinen ystävä sairastui. Jenni yritti olla ystävänsä tukena ja auttoi häntä lastenhoidossa. Jennin arki oli kiireistä, ja vastuutehtävät työpaikalla olivat lisääntyneet entisestään. Myös Jennille itselleen tuli terveysongelmia, ensin jatkuvaa flunssaa ja lopulta hoitamattomat työasiat veivät yöunet. Jenni joutui jäämään sairauslomalle ja hänellä todettiin työuupumus. Myös muut terveyshuolet jatkuivat. Sairauslomaa jatkettiin kerta toisensa jälkeen, ja lopulta Jenni sai päätöksen kuntoutustuesta. Jenni ei olisi voinut kuvitellakaan, että hän voisi olla samassa tilanteessa kuin hänen asiakkaansa sosiaalialalla. (muodostettu kertomus)

Muodostamani Jennin kertomus on esimerkki siitä, miten myös työssäkäyvä kohtuullisen toimeentulon saavuttanut nainen voi ajautua köyhyyteen. Jennin elämä on kulkenut nousujohteisesti opiskelun ja työllistymisen suhteen, kunnes henkilökohtaisessa elämässä tapahtui muutoksia ja Jenni itse sairastui. Ajautuminen köyhyyteen oli yllättävää ja odottamatonta ja sitä oli vaikea hyväksyä.

Essille työttömyys valmistumisen jälkeen oli järkytys eikä hän osannut kuvitellakaan joutuvansa sellaiseen tilanteeseen. Essi ei saanut työttömyyspäivärahaa puolison tulojen vuoksi ja oli riippuvainen puolisonsa taloudellisesta tuesta. Seuraavassa aineisto-otteesta Essi kertoo elämäntilanteestaan.

Putosin aivan pohjalle. Tunsin, että olin mitätön tai pikemminkin näkymätön, joka on tilastojen ja määritelmien ulkopuolella. Koin olevani huonommassa tilanteessa kuin ”tilastojen köyhät”, kun minulla ei edes ollut rahaa ostaa ruokaa, vaikka tulin keskiluokkaisesta perheestä, asuin Suomessa ja olin käynyt vuosien koulut yliopistotasolla asti. Kotona oli opetettu, että töitä pitää tehdä, ja koulutukseen oli kannustettu. En edes lukemisella pystynyt täyttämään tätä tavoitetta enkä saanut parempaa tulevaisuutta. Mies ei ymmärtänyt itkuani kohtalostani. Hän muistutti maksaneensa asunnon jo pitemmän aikaa, koska enhän ollut saanut asumistukeakaan, ja hän maksoi sitä edelleen. Hän oli sitä mieltä, ettei hän halua maksaa elämistäni, vaan sain nyt häneltä 300 euroa kuussa rahaa, joka meni kokonaan ruokaani ja puhelinlaskuuni. En osannut edes ajatella eroa hänestä, koska minusta tuntui, että olisin pudonnut syvemmälle kuiluun. Masennuin tästä tilanteesta, mutten hakenut apua. (Essi, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Essin kirjoituksissa suhteellinen toimijuus tulee näkyväksi Essin kertoessa köyhyyteen ajautumisesta. Köyhyyteen ajautumista hän kuvailee putoamisena pohjalle, joka kuvastaa tilanteen yllättävyyttä. Kyse on suhteesta itseän, pettymyksestä ja odotusten ja toiveiden täyttymättömyydestä. Tunnetta Essi kuvaa näkymättömyydeksi; yhtäkkiä hän ei ollutkaan mitään eikä hänellä ollut omaa paikkaa tässä yhteiskunnassa. Samalla kerronnassa viitataan menneeseen: siihen, mitä keskiluokkainen perhe on opettanut. Essi on luottanut, että koulutus ja työkokemus takaavat työllistymisen myös jatkossa. Hän peilaa omaa tilannettaan muiden köyhien tilanteeseen. Tilanteen kuvauksessa näkyy myös yhteiskuntasuhde, yhteiskunnan turvaverkko pettää eikä Essi saakaan yhteiskunnan tukea. Köyhyys vaikuttaa myös parisuhteeseen ja suhde puolisoon muuttuu riippuvuussuhteeksi, jossa Essi on täysin riippuvainen puolisonsa taloudellisesta tuesta. Vaikka parisuhde näyttäytyy riippuvuussuhteena, se määrittyy samalla myös kannattelevaksi: ilman parisuhdetta olisi voinut *pudota syvemmälle kuiluun*. Oman autonomian menetys määrittyy kuitenkin Essin kirjoituksessa vahvimmin toimijuutta rajoittavana tekijänä. Sävyiltään kertomus on pessimistinen. Essin toimintamahdollisuudet ovat sidoksissa puolison armeliaisuuteen. Tilannetta voisi kuvailla toiminnalliseksi loukuksi, jossa ratkaisua on vaikea löytää, koska kaikki vaihtoehdot ovat siinä tilanteessa mahdottomia.

Essin tavoin myöskään Aino ei osannut kuvitella joutuvansa köyhyyteen. Aino sairastui työuupumukseen, mikä johti köyhyyteen. Seuraava aineisto-ote Ainon kertomuksesta tuo näkyväksi kontrastia entisen elämän ja nykyisen köyhän elämän välillä.

En olisi uskonut, että minulle voisi käydä niin. Että sairastumiseni ajaisi minut köyhyyteen, ja köyhyyteni lopulta omasta kodistani luopumiseen. Että istuisin jonakin päivänä kirkon diakoniaruokailussa rinta rinnan eläkeläisten, pitkäaikaistyöttömien ja kadunmiesten kanssa syömässä lähikaupan hävikeistä väsähtyä nakki-herne-maissi-porkkanakeittoa ja anomassa kirkon diakonilta kertaluonteista avustusta laskuun, jota sosiaalitoimisto ei suostunut maksamaan. (Aino, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Ainon paikka yhteiskunnassa muuttuu suorittavasta, tienaavasta kansalaisesta yhteiskunnan turvaverkkoa hyödyntäväksi ja järjestelmän koukeroihin uppoavaksi. Samalla Aino mainitsee eläkeläiset, pitkäaikaistyöttömät ja kadunmiehet, joiden ehkä yleisemmin oletetaan olevan köyhiä. Kerronnalla Aino tekee eroa itsensä, korkeasti koulutetun naisen, ja muiden köyhien välille, koska oletuksena ei ole ollut, että hän ajautuisi köyhyyteen. Kirjoituksessa ilmenevät myös suhteet eri instituutioihin: sosiaalitoimistoon ja diakoniaan. Tukea on haettava toiselta taholta, kun ensisijainen taho arvioi, ettei tuen myöntämiseen ole perusteita. Suhde instituutioihin määrittyy sekä toimijuutta

tukevana, että rajoittavana. Palvelujärjestelmäsuhteeseen sisältyy myös valtaa, kun määritellään, milloin tukea voidaan myöntää. Lopulta suhde sosiaalitoimistoon muuttuu poiskäännyttämiseksi.

Mirkalle suhde menneeseen määrittyy toimijuutta tukevaksi voimavaraksi. Lapsuuden perheessä yhteinen tekeminen perheen kesken on ollut arvokkaampaa kuin raha, ja tämä oppi on auttanut Mirkaa selviytymään. Noora tarkastelee menneisyydessä tehtyjä huonoja valintoja, mitkä johtivat lopulta köyhyyteen. Opinnoista valmistumisen jälkeen Noora jäi työttömäksi ja kertoo sen hetkisestä huonosta valinnasta seuraavasti: *Olin typerä ja ostin osamaksulla lapselleni vaatteita ja kodintarvikkeita, koska tuloni eivät riittäneet maksamaan kerralla kokosummia.* Noora soimaa itseään velkakierteen alkamisesta. Samalla kerronnassa tulee esiin suhteellinen toimijuus: suhde lapseen. Ajoittain vanhempi joutuu tekemään päätöksiä lapsensa parhaaksi, vaikka päätöksillä voi olla oman itsensä kannalta huonoja seurauksia.

Menneisyyden lähtökohdissa näkyvät myös ikävät sattumukset, joihin naiset eivät ole voineet itse vaikuttaa. Köyhyyteen ajautuminen on ollut monien tapahtumien yhteensattuma, joka kuvataan väistämättömänä. Siirin elämä järkkäsi läheisten kuoleman vuoksi, ja vuosia myöhemmin sisäilmaongelmat pakottivat muuttamaan useamman kerran ja luopumaan koko omaisuudestaan. Lauran lapsuuden perheessä sattuneen ikävän tapahtuman vuoksi turvallinen lapsuus muuttui puutteeksi niin perusasioista kuin huomiosta. Muutto omilleen tapahtui *vähin eväin*. Täysi-ikäistymisen jälkeen todettu masennus on vaikuttanut toimintakykyyn aikuisiän ajan.

Tämän narratiivin naisten menneisyyden lähtökohdat jäsentävät, miten erilaisista tilanteista voi päätyä köyhyyteen. Tilanteet ovat olleet yhteensattumia, yllättäviä ja sellaisia, joihin ei ole voinut itse vaikuttaa. Korkeasti koulutetut naiset ovat itsekkin yllättyneitä siitä, että koulutus ei ole taannut työtä. Seuraavaksi tarkastelen tämän narratiivin naisten nykyhetken toimijuutta sekä kerrontaa köyhyydestä.

Aluksi sairausloma ei vaikuttanut Jennin taloudelliseen tilanteeseen. Jenni oli saanut sovittua pankin kanssa lyhennysvapaata asuntolainaan, mutta opintolainaa täytyi lyhentää 100 euroa kuukaudessa. Hänen täytyi myös maksaa taloyhtiölle hoitovastikkeen lisäksi yhtiölainaa eikä siihen saanut lyhennysvapaata. Taloudellinen tilanne alkoi kiristyä, kun Jenni aloitti psykoterapian. Jenni haki toimeentulotukea, mutta siinä ei huomioitu kaikkia asumiskuluja. Jenni sinnitteli vielä vuoden verran pienillä tuloilla ja elämiseen jäi alle 400 euroa kuukaudessa. Lopulta hänen oli pakko luopua asunnosta, johon hän oli säästänyt ja josta oli tullut hänelle koti. Asunnon myynnistä ei jäänyt yhtään voittoa ja asuntolainaa jäi vielä pieni summa maksettavaksi.

Jenni pääsi asumaan sukulaisensa luokse, kunnes löysi kohtuuhintaisen vuokra-asunnon entisen työkaverin avustuksella. Jenni joutui kokemaan, kuinka vaikeaa työttömän on löytää kohtuuhintaista asuntoa, kun ei ole varaa maksaa itse takuuvuokraa. Vuokranantajat eivät hyväksyneet Kelan maksusitoumusta. Jenni tunsikin olevansa alemman luokan kansalainen, vaikka hänellä oli vielä luottotiedot kunnossa.

Jennin elämä alkoi rajoittua tähän pieneen asuntoon, koska ylimääräistä rahaa ei jäänyt pakollisten kulujen jälkeen. Hän oli joutunut turvautumaan myös diakonin apuun, sosiaalitoimisto ei ollut auttanut laskujen maksussa. Tapaamisista ystävien kanssa oli pakko kieltäytyä. Elämäntilanne oli erilainen kuin muiden eikä hän enää kuulunut muiden kiireisten joukkoon. Eikä hän halunnutkaan oikeastaan kertoa, mitä hänelle oikeasti kuului. Hän ei halunnut kuormittaa muita murheillaan.

Arjessa tärkeäksi paikaksi tuli kirjasto ja kansalaisopiston kurssit, siellä sai olla oma itsensä, ilman köyhän leimaa. Jenni oli jatkuvan pihistelyn jälkeen ymmärtänyt, että hänen oli pakko huolehtia hyvinvoinnistaan, jos hän haluaa edes jotenkin olla osa yhteiskuntaa. Hän päätti käyttää tietyn osan kuukauden rahoista omaan hyvinvointiinsa, esimerkiksi käsityötarvikkeisiin, kirjoihin, kurssimaksuihin tai ystävien tapaamiseen. Tämä muutos toi hänelle hiljalleen kokemuksen, että hänellä on siltikin vielä jotain merkitystä eikä hän olekaan ihan turha yhteiskunnan varoja kuluttava lurjus. (Muodostettu kertomus)

Muodostamani kertomus Jennistä kertoo tyypillisestä tilanteesta, toimintamahdollisuuksien muuttumisesta, kun elintaso laskee pikkuhiljaa aiempaan verraten. Köyhyyden pitkittyessä eteen tulee uusia haasteita ja toimijuus heikkenee. Suhteellinen toimijuus näkyy suhtautumisessa itseen ja muihin, köyhyys luo kuilun työssäkäyvien ja työttömän välille. Kertomuksessa näkyy myös suhde sosiaaliturvajärjestelmään ja sen ehtoihin. Paikkasuhteet tulevat esiin kodin menettämisenä ja vuokra-asunnon saamisen vaikeutena. Sosiaaliset suhteet määrittyvät toimijuutta tukeviksi, mutta suhteet myös muuttuvat köyhyyden seurauksena. Oma köyhyys ja ahdinko erottavat hänet aiemmasta elämästä ja ihmissuhteista. Jennin kertomuksessa toimijuutta vahvistavaksi keinoksi määrittyy osallisuuden kokemuksen vahvistuminen hyödyntäen ilmaisia ja kohtuuhintaisia palveluja sekä harrastusten ja sosiaalisen vuorovaikutuksen avulla.

Kirjoituskilpailun kertomuksissa keskeistä oli kerronta köyhyydestä johtuvasta niukkuudesta. Niukkuus tulee naisten kertomuksissa esiin erityisesti ruuan puutteena ja erilaisina kuvauksina nälästä. Sofia kertoo, että arki pyörii jatkuvan pohdinnan ympärillä, onko varaa toteuttaa haluamiaan toimintoja. Kuukausi on hänelle kuin *selviytymispeli, jossa ideana on saada autiomaan kukoistamaan lähes olemattomilla resursseilla*. Työttömyysturvan, asumistuen ja toimeentulotuen varassa eläminen on jokapäiväistä selviytymistä. Sofialla on vielä kykyä selviytyä arjesta ja suunnitella taloutta niin, että hän pärjää vähillä varoilla. Jatkuva niukkuus sekä rajoittaa, että toisaalta toiminta niukkuudessa osoittaa kirjoittajien vahvaa toimijuutta. Puute perustarpeista ohjaa toimijuutta ja saa tekemään

arjessa tietoisia valintoja. Tietoiset valinnat näen tässä vahvana toimijuutena, vaikka ne saattavat itse teon puolesta näyttäytyä ulkopuoliselle heikkona toimijuutena. Seuraava aineisto-ote on Tytin kirjoituksesta.

Makaan sängyssä ja kello on kolme iltapäivällä. Heräsin pari tuntia sitten. Tai heräsin ensimmäisen kerran jo aamulla kahdeksan aikaan, mutta miksi olisin noussut? Voin säästää energiaa, jos nukun pidempään ja sainkin uudestaan unta, sillä nälkä ei ehtinyt vielä häiritsemään nukahtamista. (Tytti, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Tytti kertoo nukkuvansa pidempään energiaa säästääkseen. Nukkumisen voi tulkita aktiiviseksi toiminnaksi, jolla pyritään säästämään rahaa, ruokaa ja kuluttamaan aikaa. Yleisesti päivällä nukkumista pidetään ehkä normien vastaisena, koska yhteiskunnassa on totuttu virka-aikana toimimiseen. Toisaalta aikakäsitys on muuttunut, monet palvelut ovat saatavissa ympäri vuorokauden. Myös eri instituutioissa kehoitetaan asioimaan verkon välityksellä, joten ajatus virka-ajan normista on ehkä muuttumassa.

Niukkuus vaatii luopumaan periaatteista ja tekemään tietoisia valintoja esimerkiksi sen suhteen, voiko valikoida leipäjonossa. Sofia on valinnut periaatteista luopumisen, vaikka haluaisi syödä kasvispainotteisesti. ”Leipäjonossa ei voi olla kranattu,” Sofia kertoo. Kerronta kertoo näkemykseni mukaan myös siitä, mitä yhteiskunnassa pidetään hyväksyttävänä. Koska leipäjonosta saatava ruoka on pääsääntöisesti ilmaista, ei pidetä soveliaana kieltäytyä tarjotusta ruuasta, vaikka ruokajonossa kävijä olisi kasvissyöjä.

Perheellisillä tavallista näyttää olevan aikuisten tarpeista tinkiminen, jotta lapsille olisi mahdollista tarjota kaikki tarvittava. Lapsen edun huomioiminen voi tarkoittaa myös työpaikasta luopumista, jos työmatka on liian pitkä eivätkä pitkät päivät päivähoidossa ole lapsen edun mukaisia, niin kuin Noora kertoo hänelle käyneen. Nooralle se tarkoitti uuden työn hakemista ja entistä huonompaa taloudellista tilannetta sekä velkaantumista. Köyhyyttä yritetään myös kaikin keinoin piilottaa lapsilta.

Ja vaikka yritän puhua mahdollisimman vähän rahaongelmista lapseni kanssa, niin kyllä se viikoittain on tapetilla, että ei ole varaa ostaa sitä tai tätä. (Noora, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Kun rahat eivät yksinkertaisesti riitä, ei köyhyyttä ole mahdollista piilottaa, vaikka kuinka haluaisi. Köyhyys rajoittaa koko perheen toimintamahdollisuuksia ja tuo perhesuhteisiin erilaisia jännitteitä. Essin kirjoituksessa suhteen jännitteisyys näkyy rahankäytön valvomisena puolison taholta, kun ruokaan menee Essin puolison mielestä liikaa rahaa. *Ruoka-aineluettelo oli kutistunut melkoisesti*

rahatilanteen takia, mutta pyrin silti ostamaan lapsen kannalta tärkeimpiä, suositusten mukaisia ruoka-aineita. Essin arki näyttäytyy taiteiluna, jossa on huomioitava ihmissuhteet sekä yhteisön normeihin sitoutuminen. Lapsen etu menee oman edun edelle jopa siinä määrin, että Essi kertoo: *voin laihtua usean kilon verran, ja säästän ruoan lapselle. Olinhan käynyt maisterin tason kouluja, joten pystyisin hyvin vielä viilaamaan ostoja ja niukentamaan omaa syömistäni.* Toimijuus on köyhyyden rajoittamaa, mutta toisaalta toimijuutta tukevat omat kyvyt, jotka näkyvät kekseliäisyytenä ja taitona pyörittää arkea saatavilla olevien resurssien mukaisesti. Suhtautuminen itseensä näkyy myös vaatimuksina itseä ja omaa osaamista kohtaan. Tulkitseen, että maisteriksi kouluttautuneen odotetaan suoriutuvan myös haastavammistakin tilanteista.

Monen kirjoittajan kohdalla niukkuuden myötä toimijuus kääntyy tekemättä jättämiseksi ja toimeentuloon. Aino käyttää kertomuksessaan kielikuvia *kaventua neljän seinän sisälle ja yhteiskunnan laidalle heitetty.* Kielikuvat kuvastavat elämän muuttumista köyhyyden ja niukkuuden myötä ja osattomuuden kokemuksen syntymistä. Aino kertoo, ettei hänen ole enää mahdollista nähdä ystäviä tai mennä sosiaaliin tapahtumiin tai harrastuksiin rahattomuuden vuoksi. Hän kertoo myös, että yritti pitää yllä ystävyysuhteita, mutta joutui luopumaan niistä. Kertomuksista ilmenee, että kokemukseen vaikuttaa se, mitä elämässä on tapahtunut ennen köyhyyttä. Työuupumuksen vuoksi köyhyyteen ajautuneet kertovat toimeentulosta esimerkiksi Ainon tavoin *yksipurjehduksena.* Erona vapaaehtoiseen yksipurjehdukseen ja vaellukseen on kuitenkin se, että tämän köyhyysnarratiivin naiset ovat tilanteessa tahtomattaan. Kyse ei ole ollut vapaaehtoisesta irtiotosta. Kertojat näkevät itsensä ulkopuolisina suhteessa muuhun suorittavaan yhteiskuntaan. Kertomukset kuvastavat osattomuuden kokemusta suhteessa muihin työkäisiin. Kertomuksista välittyy, kuinka suhde itseensä muodostuu vahvasti suhteessa siihen, mitä ajattelee muiden ajattelevan. Kertomukset kuvastavat myös työkeskeisyyttä ja työn arvostamista tässä yhteiskunnassa. Vapaaehtoista irtiotta ihannoidaan ja sitä pidetään merkinä menestyksestä, mutta pakotettu työn ulkopuolella oleminen nähdään epäonnistumisena.

Aineistoni kertomukset osoittavat, että nyky-yhteiskunnassa koulutus ei takaa työtä. Kirjoittajat ovat korkeasti koulutettuja ja he tuovat kertomuksissa esiin, kuinka suhtautuminen itseensä kohtaan muuttuu, kun omat toiveet ja suunnitelmat eivät toteudu. Kertomuksista heijastuu myös työelämän vaativuus; osatyökykyisen ja pitkään työttömänä olleen on vaikea työllistyä. Korkeasti koulutettu Tytti on ollut viisi vuotta työttömänä ja toivoo työllistyvänsä, mutta samalla hän epäilee: *kuka ottaisi itkevän, jo nuorena murtuneen töihin?* Pitkä työttömyysjakso on vienyt uskon omiin kykyihin ja mahdollisuuksiin. Tytti kuvailee köyhyyden olevan *toivon puutetta* ja sitä, että *viedään kaikki*

mahdollisuudet vaikuttaa omaan tulevaisuuteen. Kerronnassa köyhyys määrittyy toimijuutta rajoittavana, toimintamahdollisuuksien lamauttajana. Työttömien kirjoittajien kohdalla suhde palvelujärjestelmään määrittyy ongelmallisena, toimijuutta rajoittavana. Etsiessään töitä Mona sai kuulla Te-toimistossa, *ettei korkeakoulutetulle humanistille ole töitä tarjolla.* Instituutioilla ja palvelujärjestelmällä on valtaa määritellä, kenen työllistymistä tuetaan ja miten eri koulutuksiin suhtaudutaan. Palvelujärjestelmä nähdään myös vaikeasti lähestyttävänä.

Olen harkinnut hakea apua ulosottomaksuihin Takuusäätioältä tai sosiaalisesta luotoksesta, mutta asioiden läpikäyminen jonkun ulkopuolisen kanssa vain tuntuu vaikealta. (Noora, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Ajattelen avunhakemisen vaikeuden liittyvän itsenäisen pärjäämisen ihannointiin. Avun hakeminen voi tuntua luovuttamiselta, epäonnistumiselta ja oman toimijuuden menettämiseltä. Apua haettaessa on myönnettävä, ettei pärjää itsenäisesti ja altistettava itsensä mahdolliselle ohjeistamiselle, kuinka olisi tullut toimia tai tulisi toimia. Suhde itseen ja menneeseen määrittää toimijuutta suhteessa palvelujärjestelmään ja pettymys omasta epäonnistumisesta estää toimimasta.

Laura on tahtomattaan työttömänä, köyhänä ja kokee olevansa muiden silmissä *nyky-yhteiskunnan alinta kastia.* Lauran kertomuksessa keskeiseksi nousevat ne kaikki tunteet, joita köyhyys herättää. Lauran kertomus kuvastaa köyhyyden ja epäonnistumisen tunteen kietoutumista, mikä saa toimijuuden muuttumaan rajoittuneemmaksi. Seuraavassa aineisto-otteessa Laura kertoo, miltä köyhyys tuntuu.

Se tuntuu nololta, surulliselta, epäonnistuneelta, vähäpätöiseltä ja merkityksettömältä. Nöyryyttävyyyden sisäinen valokeila osoittaa suoraan sinne syvimpään, itseen. Köyhyys heijastuu kaikkiin elämän osa-alueisiin. Sosiaalinen kanssakäynti, matkustelu, suunnitelmat, hankinnat pienestä isoon.

Iltaisin ne ajatukset valtaavat, vievät tunteet mukanaan. Tai ei, tunteet ne lopulta vievät. Mietin lapsuutta, nuoruutta, opiskeluaikaa ja aikuisuuttani. Tunnen sen vahvan halun, aidon pyrkimyksen, sinnikkään toivon, lapsenuskaisen uskon ja syvän luottamuksen siihen, että kun itse yrittää ja ponnistelee, kaikki vielä palkitaan. Yrityksen, epäonnistumisen ja lopulta väsymisen raju aaltoliike tekee lovensa suurempaankin lahteen. Kun toiveet ja pyrkimykset eivät kohtaa realimaailman kanssa, niin jossain kohtaa se lapsenomaisen usko ja luottaminen elämän kantamiseen vähitellen hiipuu. Pakon edessä elämä muuttuu näköalattomaksi, toiveet madaltuvat ja muuttuvat. (Laura, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Lauran kertomus on esimerkki sinnikkäästä yrittämisestä oman tilanteensa parantamiseksi sekä pettymyksestä, kun toiveet eivät toteudu. Toimijuus on ollut aluksi vahvaa, mutta alkaa rajoittua

epäonnistumisten jatkuessa. Suhde itseen alkaa muuttua ja käsitys itsestä kääntyy negatiiviseksi. Elämäntilannettaan Laura kuvaa pakkona, hänellä ei ole enää valinnanvapautta ja mahdollisuuksia muuttaa elämäänsä. Lauran kertomus kuvastaa myös köyhyyden kokonaisvaltaista vaikutusta kaikkiin elämän osa-alueisiin.

Myös Essi kirjoittaa uupumuksestaan, kun kouluttautuminen ja jatkuva työnhaku eivät tuokaan toivottua työpaikkaa. Seuraavassa aineisto-otteessa Essi kuvaa sen hetkistä elämäntilannettaan ja epätoivoa.

Olin lopen uupunut lapsiperheen pyörityksessä ja opiskelussa enkä saanut koulutuksella edelleenkään töitä. Tajusin, että roikun rotkon reunalla eikä minulla ollut elämisen haluakaan. Terapeutin luona käynnit pitivät minut elämän syrjässä kiinni. Sanoinkin hänelle, että roikun hänen kädessänsä rotkon päällä. Jälkimmäinen tutkintokin tuntui valuvan hukkaan. Muistan pohtineeni, tähänkö tätäkin tarvittiin, että tietää varmasti, miten saa itsensä hengiltä. (Essi, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Essin elämäntilanne kuvautuu toiminnallisena loukkuna, jossa hänen mielessään käy jo itsetuhoisia ajatuksia. Suhde palvelujärjestelmään ja terapeuttiin pitää hänet vielä pinnalla, vaikka toimijuus muutoin näyttäytyy heikkona. Tässä kerronnassa toimijuutta ei heikennä niinkään köyhyys, vaan se, että oma ponnistelu työn saamiseksi ei tuota tulosta ja opiskeluvuodet jäsentyvät hukkaan heitetynä aikana.

Suhteet palvelujärjestelmään ja sosiaaliturvaan tulevat kirjoituksissa esiin sekä toimijuutta tukevinä että rajoittavina suhteina. Kerronnassa näiden tahojen suhteen painotetaan kohtaamisten merkitystä toimijuuden rakentumisessa. Seuraava aineisto-ote on Siirin kertomuksesta, jossa hän kuvaa kohtaamista sosiaalityöntekijän kanssa.

Ensimmäistä kertaa vuosiin tukalaan olooni tartuttiin ja asioitani tuli selvittämään sosiaalityöntekijä. Selvisi, että minulta on ylipäättään koko kymmenen vuoden ajan puuttunut tuloistani kolminumeroisia summia rahaa, joka olisi minulle kuulunut. Lisäksi haettiin muita tukia, jotka minulle myönnettiinkin terveydentilani perusteella. Vika ei siis ollutkaan minussa, vaan sosiaalityöntekijässä, joka minua oli syyllistänyt. Mikä kivi harteiltani vierähtikään. (Siiri, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Siirin kerronnassa tulee ilmi ajallinen ulottuvuus hänen verratessa kohtaamista aiempaan sosiaalityöntekijän kohtaamiseen vuosia sitten. Sosiaalityöntekijän kohtaaminen ja siitä alkanut tilanteen selvittely merkityksellistyy oman kyvykkyyden vahvistumiseksi. Ahdinko kuvautuu taakkana, jonka käsittely helpottuu, kun tukena on empaattisesti suhtautuva sosiaalityöntekijä.

Kertomus todentaa sen, ettei kaikilla ole tietoa etuuskien hakemisesta ja yksikin huono kohtaaminen voi vaikuttaa siihen, miten uskaltaa hakea apua jatkossa. Kertomuksessa sosiaalityöntekijä toimii terveydenhuollossa ja hänellä on oma paikkansa toimijana siinä kontekstissa. Siiri käyttää ilmaisua *tartuttiin* kuvatessaan, miten sosiaalityöntekijä ryhtyi selvittämään tilannetta. Ajattelen tämän kuvaavan sosiaalityöntekijän vahvaa toimijuutta ja paikkaa terveydenhuollon yksikössä. Aineisto-ote kuvastaa myös henkilökohtaisten suhteiden ja palvelujärjestelmäsuhteiden yhteen kietoutumista. Sosiaalityöntekijä huomasi, että tiukka taloudellinen vaikuttaa Siirin kykyyn ottaa apua vastaan. Esteeksi hoidon onnistumiselle voisi tulla Siirin huoli taloudellisesta tilanteesta.

Suurimmassa osassa kirjoituskilpailun kirjoituksissa yhteiskuntasuhde määrittyy pakottavana ja valinnanmahdollisuudet ovat vähäiset. Noora kirjoittaa työvoimapolitiisesta koulutuksesta seuraavasti: *Työvoimapolitiinen koulutus oli aivan samaa asiaa, kuin mihin olin edellisen kerran kouluttautunut.* Vaikka Nooralla on jo koulutus, joutuu hän osallistumaan sosiaaliturvajärjestelmän velvoittavuuden vuoksi työvoimapolitiiseen koulutukseen, vaikka se ei kartuta hänen osaamistaan ja paranna työllistymismahdollisuuksia. Hänen ei ole mahdollista valita, toimijuus mukautuu suhteessa yhteiskunnan määrittelemiin toimenpiteisiin, jotka työttömän on tehtävä. Monalle kuntouttava työtoiminta toimi päinvastoin, hänelle se oli reitti takaisin työelämään. Ratkaisevaa hänen kohdallaan oli se, että ystävä oli suositellut hänelle kyseistä työtoimintapaikkaa ja paikkaan oli helppo mennä. Henkilökohtaisen suhteen lisäksi toimijuutta tukevaa näyttää olleen myös se, että suhde palvelujärjestelmään ja yhteiskuntaan ei määrity pakoksi, vaan Monalla on vapaus valita, että osallistuu kuntouttavaan työtoimintaan.

Paikkasuhteet tulivat näkyväksi naisten kertoessa kodeistaan tai entisistä kodeista. Aino yritti viimeiseen asti sinnitellä, että saisi pidettyä suurella vaivalla hankitun asumisoikeusasunnon. Koska kaikkia asumiskuluja ei huomioitu toimeentulotuessa, joutui Aino luopumaan rakkaasta asunnostaan. Näissä kertomuksissa köyhyys todentuu luopumisena ja toimijuus mukautuu olosuhteiden seurauksena. Kerronnassa välittyy toimijuuden kietoutuminen aikaan. Uuteen asuntoon voi olla vaikea sopeutua, jos joutuu luopumaan kodista köyhyyden vuoksi tai kun joutuu muuttamaan paikkaan, jossa ei viihdy. Paikkoihin liittyvässä kerronnassa tulee esiin myös suhteet palvelujärjestelmään ja etuuskien saamiseen liittyviin ehtoihin. Näistä tilanteista voi syntyä toiminnallisia loukkuja, mahdottomia tilanteita.

Nykyisen asunnon etsintä kesti kauan, sillä kaupungin, jossa asun, vuokrataso on korkea, muttei asumistuki huomioi sitä. Se, että asunto olisi sisäilmaltaan hyvässä

kunnossa, riittävien etäisyyksien päässä, mutta silti Kelan kriteereihin mahtuva, oli vaikea yhtälö. (Siiri, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Siirin kirjoitus havainnollistaa, kuinka asunnonhakua määrittävät omat tarpeet sekä sosiaaliturvan säännösten mukaan toimiminen. Kohtuuhintaisen asunnon etsintä muuttuu toiminnalliseksi loukuksi, kun kaikkien ehtojen samanaikainen täyttäminen on vaikeaa. Koti voi muuttua myös toimijuutta heikentäväksi paikaksi, kuten Sofia kertoo: *Kotona kaikki usein muistuttaa minua siitä kuinka niukka elämäntilanteeni on. Jääkaappi on lähes tyhjä yli puolet kuukaudesta. Kotona köyhyys on konkreettista, paikallaan olevaa eikä sitä pääse pakoon.*

Tämän narratiivin kertomusten naiset kokevat tärkeäksi määrittää, etteivät he ole laiskoja köyhiä, vaan köyhyys johtuu muusta elämäntilanteesta, johon he eivät ole voineet vaikuttaa. Yhteiskuntasuhde näyttäytyy myös ristiriitaisena. *Jotenkin en vain halua niputtaa itseäni tukien alaiseksi, vaikka kolmasosa tuloistani tuleekin KELAlta eikä palkkani riitä elämiseen.* Yhteiskunnan suomien etuuksien varassa eläminen ei ole mielellään mainittava asia, vaan esimerkiksi edellisessä aineisto-otteessa Noora kertoo hänelle olevan tärkeää nähdä itsensä palkansaaajana. Suhde itseen määrittyy suhteessa yhteiskuntaan, ja omaa toimijuutta vahvistaa ajatus siitä, että ei ole pelkästään yhteiskunnan tukien varassa.

Seuraavassa aineisto-otteessa Anne kertoo tuntemuksistaan, joita hänelle tulee sosiaaliturvan varassa elämisestä.

Tarvitsen yhteiskunnan apua taloudellisesti, joten olen vähempiarvoinen, tarvitsen holhousta, olen lähtökohtaisesti epärehellinen, minulla ei ole oikeutta olla iloinen, rakastettu, yhteiskuntaan osallistuva. Olen vain toimeentulotuen saaja, jonka tilitapahtumat tulee tarkastaa joka kuukausi, jolta pitää joka kuukausi vaatia milloin millaista selvitystä, jolle Kelan kirjeen saapuminen ei ole enää ylpeyden aihe vaan kuristavaa ahdistusta aiheuttava: ”mitä ne haluaa minun toimittavan tällä kertaa seuraavan hakemuksen mukana? Mistä sen saa?”

Se jatkuva ahdistus toimeentulosta on käsittämättömän lamaannuttavaa. Jokainen kirje on joko lasku tai Kelalta. En käy missään, en harrasta mitään. Istun kotona, itken, tiedän että olemassaoloni on yhteiskunnalle kallista. Minulla ei ole arvoa, kukaan ei yrityksistä huolimatta ota minua töihin, eikä varsinkaan palkalla jolla voisi elää. (Anne, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Annen kertomuksessa tulee näkyväksi köyhyyttä kokevan ulkopuolisuus verrattuna ei-sosiaaliturvan varassa eläviin ihmisiin. Toimeentulotukea saavan tilitiedot tarkastetaan kuukausittain ja hän on ikään kuin *holhouksen* alla. Yhteiskuntasuhde määrittyy enemmän ahdistavaksi ja lamauttavaksi kuin toimijuutta tukevaksi. Anne tiedostaa, että hänestä tulee kuluja yhteiskunnalle, ja suhtautuminen

itse on vähättelevää. Hänen kerronnassaan jäsentyy vahva halu olla yhteiskuntaan kuuluva eikä pelkkä kuluerä. Köyhyys on heikentänyt toimijuutta, oma arvo määräytyy suhteessa mahdollisuuksiin. Kerronnassa ilmenee myös kulttuuristen odotusten täyttymättömyys, Anne ei ole onnistunut työllistymään yrityksistä huolimatta ja se saa hänet pitämään itseään hyödyttömänä yhteiskunnalle. Oleminen määrittänyt osattomuuden kokemukseksi.

Yhteiskuntasuhde asettaa ehtoja toimijuudelle köyhyudessa elävän naisen sosiaalisissa suhteissa. Kirjoituksissa tuli esiin pariskuntien erilaiset taloudelliset tilanteet, jotka aiheuttavat jännitteitä parisuhteeseen ja samalla myös vaikuttavat toimijuuteen. Seuraava aineisto-ote on Pauliinan kirjoituksesta.

Kun ei ole rahaa sopivaan ravintoon, paastoon. Puolisoni lähtee tulevalla syyslomalla kahden viikon reissulle Aasiaan, unelmoin itse pääseväni puolen tunnin ulkoilureissulle (xxx paikkakunta poistettu) maalaispitäjässä.

Mieheni joutuu tekemään kahta työtä, jotta saa maksettua elämää kahden edestä. Tulen siis riistäneeksi myös hänen resurssijaan joka tavalla. Minun köyhyyteni rajoittaa vahvasti hänenkin vapauttaan, elämänsä ja unelmiaan. – Ja tietenkin myös mitä vahvimmin meidän yhteisiä sellaisia. (Pauliina, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Pauliinalla ja hänen puolisolllaan on erilaiset taloudelliset tilanteet, ja paremmat tulot mahdollistavat puolisolle erilaisen elämän kuin Pauliinalle. Sopivalla ravinnolla Pauliina viittaa siihen, että sairauden vuoksi hän ei voi syödä mitään vain ja ruokakulut ovat tämän vuoksi normaalia suuremmat. Paastoamisen tulkitsen tässä tietoisena valintana, vahvana toimijuutena. Toisaalta Pauliinan toimijuus on vahvasti sidoksissa puolison antamaan tukeen ja hänen omat toimintamahdollisuutensa ovat rajoittuneet. Suhde ei näyttäyty tasavertaisena, vaikkakin se mahdollistaa Pauliinalle jonkinlaisen pärjäämisen. Valta-asetelma ja keskinäinen riippuvuus tekevät suhteesta kompleksisen. Näihin henkilökohtaisiin suhteisiin liittyy yhteiskuntasuhde. Avioliiton perusteella heillä on elatusvelvollisuus toisiinsa nähden ja myös avoliitossa silloin, jos he hakevat perustoimeentulotukea. Yhteiskuntasuhde, etuusjärjestelmä asettaa ehtoja sille, milloin esimerkiksi kokonaan tulottoman on mahdollista saada etuuksia. Etuusjärjestelmä ja lainsäädäntö luovat siis eriarvoistavia tilanteita köyhyudessa elävien kohdalla, kun tilannetta verrataan ei-toimeentulotukea-hakeviin avoliitossa asuviin.

Osa kirjoittajista kertoo kokevansa vaikeaksi kertoa tilanteestaan läheisille ja omaa tilannetta piilotellaan esimerkiksi vanhemmilta.

Olen paineistanut paljon itseäni siitä, että aikuisen pitää pärjätä omillaan. Sairastumiseni alkuvaiheessa en taas uskaltanut huolestuttaa vanhempiani, sillä näin heidän kuormittuneisuutensa, enkä halunnut aiheuttaa lisää murheita. He eivät tiedä, että olen elänyt useamman vuoden nälässä ja kerännyt pulloja hankkiakseni ruokaa. (Siiri, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Tulkitsen, että Siirille avun pyytäminen on merkki oman toimijuuden menettämisestä. Aikuisen odotetaan pärjäävän itsenäisesti. Siiri ei halua myöskään kuormittaa vanhempia omilla murheillaan. Suhde vanhempiin on jännitteinen ja Siiri pitää itseään vähempiarvoisena, koska joutuu pyytämään apua. Kerronnassaan hän perustelee, miksi avun pyytäminen siinä tilanteessa oli välttämätöntä. Köyhyys pakottaa epämiellyttäviin tilanteisiin, anomaan apua muilta ja myöntämään, ettei pärjää itsenäisesti.

Köyhyys voi pakottaa kekseliäisyyteen, mutta samalla se voi toimia sysäyksenä luovuudelle. Pauliina kertoo löytäneensä YouTuben tanssivideot, jotka yllättäen saavat hänet tuntemaan osallisuutta maapallon toisella puolella olevien ihmisten kanssa. *Tanssin heidän kanssaan ilon ja surun kyyneleet silmissä. Vahvaa yhteyttä tuntien.* Toisaalta Pauliinan toimijuus on vaihtelevaa ja kontekstisidonnaista. Sosiaaliset tilanteet ystävien kanssa ovat köyhyyden vuoksi uuvuttavia, koska ei ole mahdollista osallistua yhteiseen tekemiseen samalla tavoin kuin ennen köyhyyttä. Ystävyysuhteet muuttuvat Pauliinan mukaan valtaa sisältäviksi suhteiksi, jos osallistumisen ehtona on se, että ystävät joutuvat tarjoamaan tai lainaamaan rahaa ja mahdollistamaan näin osallistumisen.

Luontosuhde jäsentyy monelle naiselle toimijuutta vahvistavaksi, köyhyyden myötä arvokkaammaksi nousseeksi tekijäksi. Seuraavassa aineisto-otteessa Essi kertoo luonnon merkityksestä.

Marjoja keräsimme sukulaisten pensaista, ja satunnaisesti tykkäsin käydä metsässäkin keräämässä niitä. Metsään meneminen oli keinoni paeta kotia ja sain olla siellä rauhassa. Olin myös kouluttautunut kyseiselle alalla, ja olisin halunnut olla metsässä ja sen parissa töissä. (Essi, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Essille metsä antaa marjojen lisäksi pakopaikan. Toimijuutta vahvistavaksi paikaksi määrittyy paikka, jossa voi olla rauhassa. Metsä jäsentyy paikkasuhteen ohella suhteeksi menneeseen, paikaksi, jossa hän olisi halunnut olla töissä. Luonnon ohella myös suhteet lemmikkeihin tulevat kerronnassa esiin toimijuutta tukevana tekijänä, vaikka naiset kertoivat tiedostavansa, ettei yleisen käsityksen mukaan köyhällä saisi olla lemmikkiä. Vastapuhe tätä ajattelua kohtaan ja oman kannan perustelu

osoittavat vahvaa toimijuutta. Lopuksi tarkastelen tämän köyhyysnarratiivin naisten suhdetta tulevaisuuteen.

Jälkeenpäin Jenni on toivonut, että olisi ollut joku, joka olisi auttanut häntä eikä hänen olisi tarvinnut luopua rakkaasta kodistaan. Häneltä kuitenkin puuttui sellainen läheinen, joka olisi voinut auttaa. Hänestä tuntui, ettei kukaan nähnyt hänen hätäänsä. Ei ollut hyvin toimeentulevia vanhempia, jotka olisivat auttaneet. Ajatukset tulevaisuutta kohtaan ovat onneksi jo vähän optimistisempia kuin huonoimpina aikoina. Tähän on auttanut terapia sekä netin kautta löytynyt lukupiiri, joka on vienyt ajatukset pois omasta tilanteesta ja köyhyydestä. Tällä hetkellä Jenni uskaltaa jo toivoa, että pystyy palaamaan työelämään lähiaikoina. (muodostettu kertomus)

Muodostamassani kertomuksessa Jenni suhtautuu tulevaisuuteen varovaisen optimistisesti. Ajatus omasta kyvykkyydestä on vahvistunut, ja työelämään palaaminen tuntuu mahdolliselta. Toimintamahdollisuudet ovat lisääntyneet selviytymiskeinojen avulla. Pohtiessaan tulevaisuutta Jennin toimijuus on sidoksissa aikaan ja paikkaan, vanhaan kotiin, josta joutui pakon edessä luopumaan.

Muutama kertomuksista on niin sanotusti selviytymistarinoita, kertomukset päättyvät onnellisesti ja naiset tuovat esiin, miten he ovat selviytyneet köyhyydestä. Köyhyyden kerrotaan opettaneen arvostamaan aineettomia asioita, kuten perheen yhteistä aikaa. Köyhyys ja siitä selviytyminen on myös opettanut luottamaan huomiseen ja suhtautumaan tulevaisuuteen toiveikkaasti. Moni kertoo ajattelevansa nykyään ympäristöasioita eri tavoin kuin aiemmin. Suhtautuminen kuluttamista kohtaan on muuttunut kriittiseksi. Köyhyydestä tuodaan esiin tällä kerronnalla myös hyviä puolia. Toisaalta aiempi köyhyys on jäänyt edelleen ajatuksiin ja ohjaa toimintaa kuten Essi kertoo: *En osaa ajatella, että minulla olisi mahdollisuus kuluttaa rahojani mihinkään, koska kohta rahaa ei enää olekaan ja olen taas kerjäläinen.*

Monen naisen kohdalla tulevaisuuteen suhtautuminen on epävarmaa. Ajatuksiin tulevaisuudesta liittyy asioita, joihin ei pysty itse vaikuttamaan. Toimintamahdollisuuksiin vaikuttavat palvelujärjestelmän toimivuus, työllistyminen, opiskelu tai kuntoutuminen työkykyiseksi. Riippuvuus sosiaaliturvasta vaikeuttaa tulevaisuuden suunnittelua, kuten Tytti kertoo: *Haluaisin pystyä suunnittelemaan tulevaisuuttani, mutta miten se onnistuu, kun en edes tiedä milloin saan päätöksen seuraavista tuistani?* Epävarmuus toimeentulosta estää suunnittelemasta tulevaa ja pakottaa elämään ”päivä kerrallaan” -mentaliteetilla.

Nooran haaveissa on *työ, jolla tulla toimeen ja joka vastaa koulutustani*. Pohtiessaan tulevaisuutta hän palaa kerronnassa samalla myös menneeseen. Hän syyttää itseään *raha-asioiden sössimisestä*. Aiemmat huonot valinnat määrittävät myös tulevaa, ja menneestä on vaikea päästä yli, kun tulevaisuus ei näytä valoisammalta. Ajatuksiin liittyy kuitenkin myös toiveikkuutta ja sinnikkyyttä. Köyhyydessä elävät naiset ovat myös valmiita tinkimään elintasostaan vielä vähän enemmän, jos sen avulla on mahdollista saada myöhemmin työpaikka. Siiri kirjoittaa kuinka vähävaraisuus on opettanut hänelle pitkää pinnaa. Hän kirjoittaa, että uuden harrastuksen aloittaminen voi vaatia useamman vuoden odottamisen. Hänellä on varaa yhteen kansalaisopiston kurssiin vuodessa, joten muut uudet harrastukset saavat odottaa seuraavia vuosia. Haaveet liittyvät myös osallisuuteen, siihen että olisi hyödyllinen yhteiskunnalle.

Kirjoittajista Mirka yrittää jaksaa olla vielä toiveikas lapsen saamisen suhteen. Mirka ja hänen puolisonsa joutuivat lopettamaan lapsettomuushoidot köyhyyden vuoksi. Nyt Mirka odottaa tietoa, onko hän soveltuva adoptiovanhemmaksi. Lapsihaaveet pitävät Mirkan toimijuuden vielä vahvana, mutta samalla hän tuo kertomuksessaan esiin kuinka kuormittavaa on, että köyhällä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia lapsettomuushoitoihin kuin parempituloisilla. Kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta vaikuttavat Mirkan kykyyn toimia työssään sosiaalialalla. Seuraava aineisto-ote on Mirkan kirjoituksesta, missä hän tuo tätä ristiriitaa esiin.

Istun asiakasta vastapäätä ja tiedän, ettei minusta ole apua. Haluaisin sanoa, että asiakas ansaitsee parempaa. Että minä en ole enää se oikea ihminen auttamaan, itse asiassa minun pitäisi istua pöydän toisella puolella.

Tarviitsen kuitenkin rahaa. Menen illaksi töihin, jotta voin laittaa säästöön pienen siivun adoptio-toiveen lihottamiseksi. Se pitää minut elossa. Mutta onko tässä mitään järkeä? Ehkä minä en tosiaankaan sovi vanhemmaksi näin köyhänä. (Mirka, aineisto-ote)

Mirkan kertomuksessa henkilökohtainen suhde kietoutuu kompleksisesti Mirkan työhön ja suhteisiin työssä. Hän toimii itse osana palvelujärjestelmää, mutta on samalla työssäkäyvä köyhä ja voi verrata omaa tilannettaan asiakkaidensa tilanteisiin. Mirkan toimintamahdollisuuksia ja toimijuutta kannattelee haave lapsen saamisesta.

Moni kirjoittajista oli jo luopunut lapsihaaveista köyhyyden vuoksi. Samoin kuin köyhyys perintönä ja köyhyys valintana -narratiiveissa, myös tässä narratiivissa syynä on pelko, ettei voi tarjota lapselle riittävästi. Oma tulevaisuus ei näytä sellaiselta, että siihen tilanteeseen haluaisi saada lapsen.

Monessa kirjoituksessa tulevaisuuden haaveet liittyvätkin enimmäkseen työllistymiseen ja konkreettisiin arjen asioihin, kuten parempaan ruokaan tai ravintolassa syömiseen.

Suuri haaveeni on ollut, että raskisin joskus ostaa kanan rintafileitä fileesuikaleiden sijaan. En ole vielä koskaan elämässäni raskinut ostaa niitä ja ikää minulla on lähemmäs 40- vuotta. (Siiri, suora aineisto-ote kirjoituskilpailuaineistosta)

Siirin haave näyttäytyy aluksi vain konkreettisenä haaveena ruuasta, mutta tulkitseen sen tarkoittavan myös haavetta niin sanotusta normaalista elämästä, jossa on varaa ostaa sitä ruokaa, mitä haluaa ostaa eikä tyytyä siihen halvimpaan vaihtoehtoon. Se kertoo halusta elää sellaista elämää kuin muutkin neljäkymppiset.

Köyhyys elämäntilanneongelmana -narratiivissa köyhyys kietoutuu vahvasti elämäntilannetekijöihin, kuten sairauteen tai työttömyyteen. Toimijuus mukautuu ja vaihtelee niin köyhyyden kuin muiden elämäntilannetekijöiden seurauksena. Menneisyys, epäonnistumiset ja toiveiden täyttymättömyys määrittävät nykyistä toimijuutta ja uskoa omiin mahdollisuuksiin. Monet naisten valinnat ja teot osoittavat vahvaa toimijuutta, mutta samalla esimerkiksi yhteiskuntasuhteet ja palvelujärjestelmäsuhteet näyttäytyvät enemmän jännitteisinä ja toimijuutta heikentävinä suhteina. Myös sosiaaliset suhteet ja paikkasuhteet voivat olla molempia, ne joko tukevat toimijuutta ja lisäävät toimintamahdollisuuksia tai saavat aikaan ulkopuolisuuden tunteita ja osattomuuden kokemuksia.

6 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset

Tämän tutkielman tavoitteena oli tarkastella köyhydessä elävien naisten kerrontaa köyhyydestä sekä suhteellisen toimijuuden määrittymistä kerronnassa. Keskeisenä ajatuksena oli tarkastella, mitä köyhyyttä kokevat naiset kertovat nykypäivän köyhyydestä ja oletin köyhyyden kietoutuvan jotenkin toimijuuteen ja muokkaavan sitä jollain tavalla. Köyhyysilmiön ajattelin lähtökohtaisesti monimerkityksellisenä ja naisten elämäntilanteet heterogeenisinä, toisistaan eroavina. Tutkielmani kohdentui 30–40-vuotiaisiin korkeasti koulutettuihin naisiin, joiden ei ehkä yleisesti ajatella kokevan köyhyyttä. Toimijuuden tarkastelua ohjasi käsitys suhteellisesta toimijuudesta (Burkitt 2016) sekä toimintamahdollisuuksien viitekehys (Nussbaum & Sen 1993). Tarkastelun kohteena olivat naisten vuorovaikutteiset suhteet ja verkostot, joissa naisten köyhyys ja tähän kietoutuvat toimintamahdollisuudet määrittyvät. Naisten kertomusten ajattelun välittävien merkityksiä ja kertovan siitä todellisuudesta, jossa he elävät.

Analyysin perusteella aineistosta määrittyi kolme köyhyysnarratiivia: köyhyys perintönä, köyhyys valintana ja köyhyys elämäntilanneongelmana. Narratiiveista yleisin on köyhyys elämäntilanneongelmana, jossa köyhyyteen liittyy erilaisia elämäntilannetekijöitä ja köyhyys näyttäytyy pakotettuna tilana. Köyhyys perintönä -narratiivissa köyhyys määrittyy perintönä saaduksi ja merkityksellistyy sekä tuloköyhyydeksi että mielen maisemaksi. Köyhyys valintana -narratiivissa köyhyys määrittyy omaksi valinnaksi, ja tilannetta olisi mahdollista halutessaan muuttaa. Koostetun taulukon (Liite 2, sivu 79) avulla havainnollistan, miten suhteellinen toimijuus tulee näkyväksi näissä kolmessa narratiivissa. Kaikissa narratiiveissa yleistä on kerronta niukkuuden kaventamasta arjesta köyhyyden pitkittyessä. Naisten selviytymiskeinot osoittavat vahvaa toimijuutta ja kekseliäisyyttä ja tällä tavoin köyhyydestä kerrotaan myös myönteisiä merkityksiä. Toisaalta selviytymiskeinot vaativat ajoittain omista periaatteista luopumista, esimerkiksi omista eettisistä arvoista, kuten kasvisruokavaliosta, tinkimistä.

Köyhyys perintönä -narratiivi tuo esiin, mitä köyhyydestä kerrotaan, kun köyhyys on ollut läsnä koko elämän ajan. Köyhyys määrittyy itsen juurtuneeksi tilaksi, joka ei katoa, vaikka taloudellisen tilanteen perusteella köyhyys olisi mennyttä aikaa. Naisten kerronnassa yhdistäväksi tekijäksi määrittyy lapsuusajan köyhyyden kietoutuminen perheen jännitteisiin suhteisiin ja siihen, että lapsuus- ja nuoruusajan toimijuutta tukevat henkilöt ovat pääosin muita kuin oman perheen jäseniä. Tässä narratiivissa ajalliset kerrostumat tekevät näkyväksi, miten mennyt on läsnä kaikissa suhteissa

vaikuttaen myös siihen, miten suhtautuu itseensä, mahdollisuuksiinsa sekä tulevaisuuteensa. Nykyhetken toimijuus on analyysin perusteella sidoksissa myös yhteiskuntasuhteeseen ja palvelujärjestelmäsuhteisiin. Palvelut ja etuudet ovat naisten kertoman perusteella toisaalta toimijuutta tukevia, mutta myös vaikeasti ennakoitavissa ja suhteet määrittyvät kompleksisiksi valtaa sisältäviksi suhteiksi. Tämä kerronta tukee Burkittin (2016, 331) määrittelyä vallan merkityksestä suhteellisessa toimijuudessa. Suhdetta hoitotahoon kuvataan esimerkiksi *roikkumisena*, jonka ajattelun kuvastavan ristiriitaista suhdetta. Toisaalta hoitotaho tukee kuntoutumista ja toimijuuden vahvistumista, mutta toisaalta suhde määrittyy kerronnassa kielteiseksi riippuvuudeksi.

Analyysin perusteella toimijuuden rakentumisessa merkitystä näyttää olevan sillä, kuinka pystyy elämään ja olemaan kokemustensa ja menneisyytensä kanssa. Tämä havainto vahvistaa Nussbaumin (2007, 75) näkemystä ihmisten vaihtelevasta kyvystä hyödyntää resurssejaan. Yhteistä köyhyys perintönä -narratiivin naisille näyttää olevan myös se, että he pyrkivät pois köyhyydestä eivätkä halua köyhyyden määrittävän enää tulevaa tai periytyvän eteenpäin. Tulevaisuuden suhtautuminen on optimistista.

Köyhyys valintana -narratiivissa tulee esiin, mitä köyhyydestä kerrotaan silloin, kun se perustuu omaan valintaan. Analyysin perusteella köyhä elämäntapa ei merkityksellisty narratiivissa sosiaaliturvan hyödyntämiseksi ja ”laiskuudeksi”, vaan enemmänkin mahdollisuudeksi toteuttaa haluamiaan asioita. Naisten toimijuus määrittyy vaihtelevaksi, tilannesidonnaiseksi ja riippuvaiseksi siitä, miten naiset suhtautuvat itseensä. Omia valintoja peilataan suhteessa muiden näkemyksiin ja kerronnasta ilmenee, että köyhyyden ei nähdä olevan sosiaalisesti hyväksyttävää. Muiden mielipiteet näyttävät vaikuttavan, vaikka omaa toimintaa ei muuteta muiden mielipiteiden vuoksi. Vaikka köyhyys on oma valinta, kerronta tuo esiin, että köyhyys rajoittaa toimijuutta ja toimintamahdollisuuksia. Myös tulevaisuuteen suhtautuminen on tässä narratiivissa pessimististä. Tässä narratiivissa köyhyys näyttää luovan suhteisiin jännitteitä, kun köyhyys rajaa mahdollisuuksia osallistua esimerkiksi sosiaalisiin tilanteisiin. Ajattelun jännitteisten ja osin ristiriitaisten suhteiden kuvastavan, miten köyhyyteen yleisesti suhtaudutaan tässä yhteiskunnassa. Köyhyyttä ei pidetä tyypillisenä valintana työikäiselle naiselle, ja naisten on perusteltava ratkaisuaan saadakseen hyväksynnän ja oikeutuksen tavalleen olla ja elää.

Köyhyys elämäntilanneongelmana -narratiivissa köyhyyteen liittyy erilaisia elämäntilannetekijöitä ja köyhyys näyttäytyy pakotettuna tilanteena. Suhteellinen toimijuus kietoutuu aikasuhteisiin: menneisyys, epäonnistumiset ja toiveiden täyttymättömyys määrittävät nykyistä toimijuutta ja uskoa

omiin mahdollisuuksiin. Myös Reader (2007) tuo esiin, miten pienetkin tapahtumat tai yksittäisten ihmisten sanomiset voivat vaikuttaa toimijuuteen. Analyysin perusteella köyhyyteen sopeutuminen on tämän narratiivin naisten kohdalla haastavampaa kuin kahden muun narratiivin kohdalla. Arjen selviytymiskeinot ovat samankaltaisia kuin muissakin narratiiveissa, mutta vaikeampana näyttäytyy kertomusten perusteella se, että köyhyys nähdään henkilökohtaisena epäonnistumisena, josta tulisi päästä omin avuin pois. Tähän vaikuttanee se, että köyhyys on tullut yllätyksenä, vastoin odotuksia. Köyhyyden myötä elämä näyttää kertomusten mukaan kapeutuvan ja etääntyvän siitä, mitä naiset olivat ajatelleet korkeasti koulutetun työikäisen naisen elämän olevan. Tämä kertonee myös nyky-yhteiskunnan työikäisiin naisiin kohdistuvista kulttuurisista odotuksista. Jos ennen köyhyyttä on ehtinyt olla työelämässä, näyttää kuilu työssäkäyvien ja työttömien välillä syvenevän. Suhde omaan itseensä näyttää määrittelevän sitä, onko sosiaalisia suhteita mahdollista ylläpitää niiden ystävien kanssa, jotka ovat erilaisessa taloudellisessa tilanteessa. Osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuudet näyttävät analyysin perusteella olevan sidoksissa kulutusmahdollisuuksiin ja yleisiin tottumuksiin.

Köyhyys elämäntilanneongelmana -narratiivissa suhde palvelujärjestelmään ja sosiaaliturvajärjestelmään merkityksellistyy kerronnassa vaikeasti ennakoitavana ja toimijuutta heikentävänä. Toimijuutta vahvistavana suhde palvelujärjestelmään näyttäytyy silloin, kun kohdatut viranomaiset ovat omalla toiminnallaan tukeneet naisten oman kyvykkyyden vahvistumista. Yhteiskunnallisesti ajattelen tämän kertovan siitä, että palvelujärjestelmä ei pysty mukautumaan kaikkiin elämäntilanteisiin. Tämä sama tulee esiin myös Krokin (2021) tutkimuksessa. Analyysin perusteella yksittäiset kohtaamiset voivat kuitenkin olla merkityksellisiä, vaikka palvelujärjestelmä muutoin olisi toimijuutta rajoittava.

Tämän narratiivin kertomuksissa korostuu keskinäinen riippuvuus eri suhteissa. Itsenäistä pärjäämistä pidetään tässä yhteiskunnassa ja tässä hetkessä ihanteena ja riippuvuutta toisten avusta häpeänä, epäonnistumisena. Ylipäätään avun pyytämistä pyritään aineiston analyysin perusteella välttämään viimeiseen asti. Senneth (2004, 109) määrittää riippuvuuteen kytkeytyvän alemmuuden tunteen heijastavan niitä oletuksia, joita meillä on aikuisuuteen liittyen. Kerronnassa tämä ilmenee vaikeutena hyväksyä sitä, että joutuu pyytämään apua läheisiltä tai hakemaan sosiaaliturvaetuksia. Suhteellisesta toimijuudesta kertoo myös se, että muiden etu näyttää menevän usein oman edun edelle. Päätöksiä tehdään suhteessa muihin ihmisiin eikä oman hyvinvoinnin tavoittelua pidetä ensisijaisena (ks. myös Smart 2011; Viitasalo 2018).

Sen lisäksi, että narratiivit kuvaavat kokemuksia köyhyydestä ja yksilöiden suhdetta köyhyyteen, kuvaavat ne myös yhteiskuntaa, jossa naiset elävät sekä yhteiskunnallisia ilmiöitä, joita elämällä köyhyyden kokemukset ovat syntyneet. Aineiston analyysi tekee näkyväksi köyhyystutkimuksessa havaittuja ilmiöitä, kuten köyhyyden ylisukupolvisuutta (ks. Saari ym. 2020) sekä lapsiperheköyhyyttä (ks. Kallio & Hakovirta 2020). Tulosluku avaa ja konkretisoi myös muita ajankohtaisia ilmiöitä, jotka tulevat esiin naisten kertoessa elämäntilanteistaan. Analyysin perusteella piirtyy kuva köyhyyttä aiheuttavista seikoista, joita ovat naisten työttömyys, korkeasti koulutettujen työttömyys, työkyvyttömyys sekä työssäkäyvien köyhyys (ks. Jakonen 2018). Perheiden ja pariskuntien keskinäisissä suhteissa näkyvät erilaiset elintasot perheen sisällä ja tästä aiheutuvat jännitteiset ja valta-asetelmiin kietoutuvat suhteet. Tätä havaintoa tukevat myös vuoden 2017 Tasa-arvobarometrissä esitetyt tulokset perheen sisäisestä tulonjaosta (STM 2018, 113). Myös tämän aineiston perusteella on yleistä, että naisille ensisijaista on muiden hyvinvointi ja omista tarpeista tingitään (ks. Roivainen 2011; Viitasalo 2013, Kim & Choi 2013.)

Naisten kerronnassa korostuu työkeskeisyys ja ajatus siitä, että korkeasti koulutetun naisen tulisi pärjätä itsenäisesti. Suhtautuminen itseen on monissa kirjoituksissa vähättelevää, ja naiset määrittelevät itsensä yhteiskunnan silmissä epäonnistuneiksi ja vähempiarvoisiksi, koska eivät pysty toteuttamaan työssä käymisen normia. Toisaalta kertomuksissa tuodaan esiin omaa sinnikkyyttä ja ahkeraa työnhakua sekä työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumista. Naiset näyttävät tiedostavan rakenteelliset ongelmat työllistymisen suhteen, mutta siitä huolimatta kerronnassa näkyy myös itsensä syyllistämistä. Työttömyys näyttää rajoittavan toimijuutta köyhyyttäkin enemmän, koska työelämän ulkopuolella oleminen etäännyttää kauemmaksi korkeasti koulutetun kulttuuristen odotusten mukaisesta arjesta.

Tutkielmani tulokset tuovat myös esiin sosiaaliturvajärjestelmän heikkouksia ja palvelujärjestelmän kykenemättömyyttä vastata erilaisiin elämäntilanteisiin. Tutkielma kertoo myös työmarkkinoiden muuttumisesta ja siitä, että köyhyyteen voi ajautua myös hyvästä taloudellisesta asemasta. Osatyökykyisen kohdalla sopivan työpaikan saamisen vaikeus ja etuusjärjestelmän ennakoimattomuus näyttävät nousevan kohtuuttomiksi esteiksi. Naisten kertoman perusteella Sosiaaliturvauudistukselle (STM 2020) ja Työkykyohjelmalle (STM 2021) on tarvetta, ja toivottavaa on, että näillä uudistuksilla sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmä muuttuu toimivammaksi. Nykyisellään sosiaaliturvajärjestelmä ei näytä analyysin perusteella kannustavan osa-aikatyöhön ja tukevan myönteisten siirtymien toteutumista (ks. myös Saari ym. 2020.) Henkilökohtaisten suhteiden

ja yhteiskuntasuhteen yhteen kietoutuminen näyttää aiheuttavan pahimmillaan toiminnallisen loukun kaltaisia mahdottomia tilanteita.

Yhteiskunnalliseen kontekstiin peilaten narratiivit kertovat asioista, mitkä rajautuvat naisilta pois köyhyyden vuoksi. Näistä ilmiöistä nostan esiin tulevaisuuden suunnittelun ja erityisesti haaveen lapsen saamisesta. Lapsettomuus näyttäytyy kerronnassa vapaaehtoisena, mutta myös pakotettuna. Taloudellinen tilanne nähdään esteenä lapsihaaveille, koska tulevaisuus näyttää epävarmalta. Tähän ikäryhmään kuuluvilla naisilla tähän liittyy kulttuurisia odotuksia, mutta myös biologian tuomat rajat. Lähestyvä 40 vuoden ikä asettaa naiset tilanteeseen, jossa on välttämätöntä tehdä päätös, haluaako yrittää saada omia lapsia. Aineistosta myös ilmenee, että köyhyys asettaa naiset eriarvoiseen asemaan parempituloisiin nähden, koska taloudellinen tilanne estää sekä hedelmöityshoidot että adoption mahdollisuuden. Omat valinnat ja toimintamahdollisuudet ovat sidoksissa yhteiskunnan tasolla määriteltyihin ehtoihin ja velvollisuuksiin. Tässä tilanteessa lainsäädännön ja määriteltyjen normien perusteella pienituloisen arvioidaan liian huonoksi vanhemmaksi.

Ajattelen tämän tutkielman tuoneen ilmi köyhyyden heterogeenisyyttä ja toimivan vastapuheena yleisessä keskustelussa esitettäviä näkemyksiä kohtaan. Viimeaikaisessa poliittisessa keskustelussa on nostettu esiin tarvetta sosiaaliturvan leikkauksille (HS 2021) ja toisaalta Amnestyn ja Ihmisoikeusliiton (2021) julkaisema raportti riittämättömästä perusturvan tasosta tukee tämän tutkimuksen havaintoja köyhyyden niukentamasta ja toimijuutta rajoittavasta arjesta. Tämän tutkimuksen aineistoon peilaten kaikki köyhät eivät ole työtä vieroksuvia, ylivelkaantuneita ja laiskoja sosiaaliturvan varassa eläviä köyhiä, vaan sinnikkäitä, työteliäitä ja itsenäistä pärjäämistä ihannoivia ihmisiä, jotka ovat ajautuneet köyhyyteen vastoin omaa tahtoaan ja tekevät kaikkensa päästäkseen pois köyhyydestä.

Tutkielmaa aloittaessani ja aineiston rajausta tehdessäni päätin tarkastella 30–40-vuotiaiden naisten kertomuksia, koska tähän ikäryhmään kuuluvat ovat eläneet lapsuutensa tai nuoruutensa 1990-luvun laman aikaan. Laman aikaisia kokemuksia sivuttiin aineiston kertomuksissa jonkin verran ja kokemukset olivat melko tyypillisiä lama-aikaan liitettäviä kokemuksia. Muutaman naisen lapsuuden perheessä oli ollut köyhyyttä, ja perheen ilmapiiri oli kiristynyt lamasta johtuneen työttömyyden vuoksi. Pääsääntöisesti lama-aika ei kuitenkaan näytä aiheuttaneen ylisukupolvista köyhyyttä, vaan tämän tutkimuksen naisilla on ehtinyt olla myös paremman elintason jakso elämässään. Tosin aineistossa on myös kertomuksia pitkään jatkuneesta köyhyydestä ja periytyneestä köyhyydestä. Kerronnan perusteella näyttää kuitenkin siltä, että köyhyys ei periytynyt niinkään aineellisena

köyhyytenä vaan enemmänkin itseen juurtuvana tilana. Vähävarainen lapsuus nähtiin myös voimavarana myös ja perhe on opettanut selviytymiskeinoja sekä arvostamaan muuta kuin rahaa. Tämän aineiston perusteella ei ollut mahdollista tehdä johtopäätöksiä, todentuuko tässä Ristikarin ym. (2016) tutkimuksen tulokset vanhempien taloudellisten ongelmien yhteydestä lasten myöhempään pärjäämiseen.

Narratiivisen lähestymistavan ajattelen sopineen hyvin tähän tutkimukseen, koska narratiivisuuden avulla oli mahdollista tarkastella ajallisuuden merkitystä toimijuuden rakentumisessa. Ajallisen näkökulman ajattelen kertovan esimerkiksi siitä, miksi sopeutuminen köyhyyteen on joillekin helpompaa kuin toisille. Mennyt merkityksellistyy oppeina ja taitoina, joita voi hyödyntää, mutta myös taakkana, joka kuormittaa ja vaikuttaa toimintamahdollisuuksiin. Menneisyys voi tarkoittaa myös kaikkia niitä asioita, joista on köyhyyden vuoksi joutunut luopumaan. Narratiivisessa analyysissä olennaista oli myös köyhyyden moniulotteisuuden tarkastelu ja ajattelen narratiivisuuden tuoneen ilmi tätä kerrontaa ja merkityksiä. Narratiivit todensivat köyhyyden suhteellisuutta ja aineettoman köyhyyden ilmentymiä, ja toisaalta kerronta niukkuudesta toi esiin sellaisia absoluuttisen köyhyyden piirteitä, joita hyvinvointivaltiossa voi esiintyä.

Tutkimukseni aineisto on rikas ja samaa aineistoa on mahdollista hyödyntää monesta eri näkökulmasta. Yhtenä kiinnostavana ja jatkotutkimuksen arvoisena aiheena pidän kertomuksissa ilmenevän köyhyyteen liittyvän tunnepuheen tarkastelua. Luontosuhteeseen ja ilmastonmuutokseen liittyvän kerronnan osalta analyysi jäi ohueksi, joten myös niiden tarkastelu soveltuisi jatkotutkimusaiheeksi. Tämän aineiston valossa näyttää siltä, että Kela-siirron myötä sosiaalityö on eriytynyt entistä vahvemmin erityispalveluksi, jonka kohderyhmästä rajautuvat pois ne, jotka pystyvät asioimaan sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa itsenäisesti. Toisaalta näen resurssien kohdentamisen järkevänä, mutta toisaalta ajattelen, että sosiaalityön keinoin olisi mahdollista lisätä myös tämän kohderyhmän hyvinvointia ja osallisuutta. Tunnepuheen perusteella esimerkiksi psykososiaalisella tuella voisi olla paikkansa myös tämän kohderyhmän toimijuuden ja toimintamahdollisuuksien vahvistamisessa. Myös tämän aihepiirin tarkastelun näen mielenkiintoisena ja mahdollisena jatkotutkimusaiheena.

7 Lähteet

Airio, Ilpo (2007) Työssäkävien köyhyiden taustatekijät EU-maissa. Kansantalouden aikakauskirja (2) 103, 172–185.

Akava ry. (2021) Työttömyyskatsaus 07/21: Kasvanut pitkäaikaistyöttömyys vaatii toimia. Saatavilla: <https://akavaworks.fi/julkaisut/tyottomyyskatsaukset/tyottomyyskatsaus-07-21-kasvanut-pitkaaikaistyottomyys-vaatii-toimia/> Viitattu 5.9.2021.

Amnesty International Suomen osasto & Ihmisoikeusliitto (2021) ”Elän jatkuvassa kriisitilanteessa ja hädässä” – Riittämätön perusturva Suomessa. Saatavilla: https://www.amnesty.fi/uploads/2021/08/perusturvaraportti_31082021.pdf Viitattu: 5.9.2021.

Atkinson, Anthony B. (2019) Measuring poverty around the world. Princeton: Princeton University Press.

Bradshaw, Jonathan (2011) Poverty. Teoksessa Walker, Alan & Sinfield, Adrian & Walker, Carol. Fighting poverty, inequality and injustice. The Policy Press. 91–109.

Brickell, Katherine & Chant, Sylvia (2010) ‘The unbearable heaviness of being’: reflections on female altruism in Cambodia, Philippines, The Gambia and Costa Rica. Progress in Development Studies 10, 2, 145–159.

Bullock, Heather E. (2013) Women and Poverty Psychology, Public Policy, and Social Justice. Wiley

Burkitt, Ian (2016) Relational agency: relational sociology, agency and interaction. European Journal of Social Theory 19 (3), 322–339.

Chant, Sylvia (2016) Women, girls and world poverty: empowerment, equality or essentialism? International Development Planning Review, 38(1), 1–24. Saatavilla: <https://doi.org/10.3828/idpr.2016.1>

Dang, Junhua & Xiao, Shanshan & Dewitte, Siegfried (2015) Commentary: “Poverty impedes cognitive function” and “The poor’s poor mental power”. Front. Psychol. Saatavilla: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.01037> . Viitattu: 25.5.2021.

Davis, Sara N. & Gergen, Mary (1997) Opening conversations. Teoksessa Gergen, Mary M. & Davis, Sara N. (toim.) Toward a new psychology of gender. Routledge. 1–27.

Duncan, Simon (2015) Women’s Agency in Living Apart Together: Constraint, Strategy and Vulnerability. The Sociological Review (Keele) 63 (3), 589–607. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.12184> Viitattu: 25.5.2021

Duncan, Simon & Edwards, Rosalind (1999) Lone mothers, paid work and gendered moral rationalities. Palgrave Macmillan.

Elias, Norbert (1978) What is sociology? Käänt. Mennell S. & Morrissey G. London: Hutchinson. (alkuteos 1970).

Elliot, Jane (2005) Using narrative in social research. SAGE Publications Ltd.

Erkkilä Raija (2008) Narratiivisen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo. Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 196–224.

Esin, Cigdem & Fathi, Mastoureh & Squire, Corinne (2014) Narrative analysis: the constructionist approach. Teoksessa: Flick, Uwe (toim.) The SAGE handbook of qualitative data analysis. SAGE Publications Ltd. 203–216.

Eskelinen, Niko & Sironen, Jiri (toim.) (2017) Köyhyys – syitä ja seurauksia. Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN-Fin. Saatavilla: <http://www.eapn.fi/wp-content/uploads/2013/04/Koyhyys-syita-ja-seurauksia-2017.pdf> . Viitattu: 1.3.2021

Gazso, Amber & McDaniel, Susan & Waldron, Ingrid (2016) Networks of social support to manage poverty: more changeable than durable. *Journal of Poverty* 20 (4), 441–463.

Georgakopoulou, Alexandra (2002) Narrative and Identity Management: Discourse and Social Identities in a Tale of Tomorrow, *Research on Language and Social Interaction*, 35 (4), 427–451 Saatavilla: DOI: 10.1207/S15327973RLSI3504_2

Gergen, Kenneth J. & Gergen, Mary M. (1983) Narratives of the self. Teoksessa: Sarbin, T., & Scheibe, K. (toim.) *Studies in social identity*. Praeger, 254–273.

Gergen, Kenneth J. (2005) Narrative, Moral Identity, And Historical Consciousness: A Social Constructionist Account. *Narrative, Identity, And Historical Consciousness*. 99–119.

Goldberg, Gertrude (toim.) (2010) *Poor women in rich countries*. Oxford: University Press

Grekula, Eeva-Maria (2019) *Kertomuksia nykyajan köyhyydestä: syitä ja ratkaisuehdotuksia*. Helsinki: Vasemmistofoorumi ry (3)

Freeman, Mark (1999) Culture, narrative, and the poetic construction of selfhood. *Journal of Constructivist Psychology* (12), 99–116.

Friedman, Marilyn (2000) Autonomy, Social Disruption, and Women. Teoksessa Mackenzie, Catriona & Stoljar, Natalie (toim.) *Relational Autonomy: Feminist Perspectives and Autonomy, Agency and the Social Self*. New York: Oxford University Press, 35–51.

Heikkinen, Hannu L. T. (2018) Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa Valli, Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5., uudistettu ja täydennetty painos.). PS-kustannus, 170–187.

Hellsten, Sirku (1995) Toimintamahdollisuudet sosiaalipolitiikan oikeudenmukaisuuden kriteerinä. *Filosofinen Niin & Näin aikakauslehti*.

Helsingin sanomat 1.9.2021. ”Suomesta on tullut tulonsiirtojen maa”, sanoo ETK:n Mikko Kautto: Iso osa väestöstä elää tukien varassa, ja paisuvat menot uhkaan hyvinvointivaltiota. *Politiikka*.

Honkasalo, Marja-Liisa (2004) ”Elämä on ahasta täällä” Otteita maailmasta joka ei pidä kiinni. Teoksessa Honkasalo, Marja-Liisa & Utriainen, Terhi & Leppo, Anna (toim.) Arki satuttaa. Kärsimyksiä suomalaisessa nykypäivässä. Tampere: Vastapaino, 51–81.

Hänninen, Vilma (1999) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Hänninen, Vilma (2018) Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Valli, Raine (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin (5., uudistettu ja täydennetty painos.). PS-kustannus, 188–208.

Högbacka, Riitta & Aaltonen, Sanna (2015) Refleksiivisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta (toim.) Umpikujasta oivallukseen Refleksiivisyys empiirisessä tutkimuksessa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 164. Tampere: Juvenes

Isola, Anna-Maria & Kaartinen, Heidi & Leemann, Lars & Lääperi, Raija & Schneider, Taina & Valtari, Salla & Keto-Tokoi, Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi, 33. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja. Helsinki: Juvenes.

Isola, Anna-Maria & Larivaara, Meri & Mikkonen, Juha (Tiede, taide ja köyhä kansa ry) 2006 Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä-kirjoituskilpailu 2006 (sähköinen tietoaaineisto). Versio 5.0 (2011-03-23). Yhteiskunnallinen tietoaarkisto (jakaja). <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD2413>

Isola, Anna-Maria & Siukola, Reetta & Kukkonen, Minna (2019) Gendered Experiences of Poverty and Recognition in the Finnish Welfare State. NORA – Nordic Journal of Feminist and Gender Research. 27:3, 152–165.

Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa (2016) Suomalainen köyhyys. Into.

Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016) Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka 81:2, 150–160.

Jakonen, Mikko (Jyväskylän yliopisto) (2015) Töissä ja köyhä -kirjoitusaineisto 2015 (sähköinen tietoaaineisto). Versio 1.0 (2019-06-24). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (jakaja). <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3321>

Jakonen, Mikko (2018). Kun palkka ei riitä elämiseen: työssäkäyvät köyhät valitsevat mieluummin epäsäännöllisen työn työttömyyden sijaan. Demokraatti, 54.

Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 116.

Järventie, Irmeli (1993) Selviytyä hengiltä: sosiaalipsykologinen ja sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin. STAKES, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Kaasila, Raimo (2008) Eri lähestymistapojen integroiminen narratiivisessa analyysissä. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Lapin yliopistokustannus, 41–67.

- Kallio, Johanna & Hakovirta, Mia (toim.) (2020) *Lapsiperheiden köyhyys & huono-osaisuus*. Tampere: Vastapaino
- Kallio, Merja (2003) Subjekttiivinen köyhyys – ongelmallinen aihealue. *Hyvinvointikatsaus* (1), 39–41.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2003) *Eri menetit, eri trendit – köyhyys Suomessa 1990-luvulla*. Turun yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja Sarja A:13. Turun yliopisto.
- Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2008) *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61.
- Koskinen, Paula (2012) *Työelämän muutosten vaikutuksen naisten ja miesten työmarkkina-asemaan*. Raportteja ja muistioita 2012:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Krok, Suvi (2009) *Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä: yksinhuoltajia marginaalissa*. Tampere: University Press.
- Krok, Suvi (2021) The reform of the Finnish income benefit system from the standpoint of lone mothers. Teoksessa Kuronen, Marjo & Virokannas, Elina & Salovaara, Ulla (toim.) *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems*. Taylor and Francis, 96–107.
- Kuronen, Marjo & Virokannas, Elina (2021) Introduction. *Women, Vulnerabilities and welfare service systems*. Teoksessa Kuronen, Marjo & Virokannas, Elina & Salovaara, Ulla (toim.) *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems*. Taylor and Francis, 1–10.
- Kuronen, Marjo & Salovaara, Ulla (2021) Concluding remarks. A need for women-specific welfare services. Teoksessa Kuronen, Marjo & Virokannas, Elina & Salovaara, Ulla (toim.) *Women, Vulnerabilities and Welfare Service Systems*. Taylor and Francis, 166–170.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2008) Narratiivinen lähestymistapa traumaattisten elämäkokemusten tutkimisessa. Teoksessa Kaasila, Raimo & Rajala, Raimo & Nurmi, Kari E. (toim.) *Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä*. Lapin yliopistokustannus, 106–150.
- Lieblich, Amia & Tuval-Mashiach, Rivka & Zilber, Tammar B. (1998) *Narrative research: reading, analysis and interpretation*. Sage.
- Lister, Ruth (2004) *Poverty*. Cambridge: Polity Press.
- Lister, Ruth (2021) *Poverty*. 2nd edition. Cambridge: Polity Press.
- Lähteenmaa, Jaana (2011) Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. *Nuorisotutkimus* (4), 47–60.
- Mani, Anandi & Mullainathan, Sendhil & Shafir, Eldar & Zhao, Jiaying (2013) Poverty Impedes Cognitive Function. *Science*, 341 (6149), 976–980.
- McAdams, Dan P. (1997) *The stories we live by: personal myths and the making of the self*. Guilford Press.

- McAdams, Dan P. (2012) Exploring psychological themes through life-narrative accounts. Teoksessa Holstein, James A., & Gubrium, Jaber F. (toim.), *Varieties of narrative analysis*. SAGE Publications Inc., 15–32.
- Merrill, Barbara & West, Linden (2009). *Using biographical methods in social research*. SAGE
- Millar, Jane (2003) Gender, poverty and social exclusion. *Social Policy and Society*, 2 (3), 181–188.
- Millar, Jane (2010) The United Kingdom: The Feminization of Poverty? Teoksessa Goldberg, Gertrude (toim.) *Poor women in rich countries*. Oxford: University Press, 121–150.
- Mäkinen, Sanna (2016) Nuorten toimijuuden tilat ja rajat koulutuksen katveista kerrottuna. *Nuorisotutkimus* 34 (2), 3–18.
- Nussbaum, Martha C. & Sen, Amartya (1993) *The Quality of Life*. Oxford: University Press.
- Nussbaum, Martha C. (2007) *The Frontiers of Justice*. Harvard: Harvard University Press.
- Nykänen, Anna-Stina (2019) Niukka elämä lyö maahan. *Helsingin Sanomat* 6.1.2019.
- Näre, Lena (Helsingin yliopisto) & Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) (2018) Työttömän tarina -kirjoituskilpailu (sähköinen tietoaaineisto). Versio 1.0. (2020-06-23). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (jakaja). <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3393>
- Paananen, Reija & Gissler, Mika (2014) Hyvinvointi ulottuu yli sukupolvien. Teoksessa Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu*. Tampere: Juvenes Print, 208–215.
- Pearce, Diane (1978) The feminization of poverty: Women, work and welfare. *Urban and Social Change Review*, 11, 28–36.
- Perustuslaki (731/1999) Finlex. Saatavilla: <https://finlex.fi/fi/laki/smur/1999/19990731> Viitattu 1.3.2021.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. Teoksessa Hatch, Amos J. & Wisniewski Richard (toim.) *Life History and Narrative*. Falmer Press, 5–23.
- Ranta, Johanna (2020) Suhteellinen toimijuus huumeita käyttävien matalan kynnyksen palveluissa: Tutkimus institutionaalisesta vuorovaikutuksesta. Tampereen yliopisto.
- Reader, Soran (2007) The Other Side of Agency. *Philosophy (London)* 82(4), 579–604. Saatavilla: <https://doi.org/10.1017/S0031819107000162> Viitattu 31.8.2021.
- Repo, Katja (1996) Naisten köyhyys. Esimerkkinä Iso-Britannia. *Stakes*.
- Riessman, Catherine Kohler (2008) *Narrative methods for the human sciences*. SAGE Publications.
- Roivainen, Irene (2011) Yksinkuoltajat. Teoksessa Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu. *Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu*, 15–36

Roivainen, Irene & Heinonen, Jari & Ylinen, Satu (2011) Köyhä byrokratian rattaissa. Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu.

Roser, Max & Ortiz-Ospina, Esteban (2013) Global Extreme Poverty. Saatavilla: <https://ourworldindata.org/extreme-poverty>. Viitattu 23.3.2021.

Saari, Juho (2020) Samassa veneessä. Jyväskylä: Docendo.

Saari, Juho & Eskelinen, Niko & Björklund, Liisa (2020) Raskas perintö: ylisukupolvinen huonosaisuus Suomessa. Gaudeamus.

Saarinen, Erja (2020) Köyhä, vähävarainen vai pienituloinen – mitä sanoja käyttää köyhyyttä kokevista ihmisistä? Blogikirjoitus Suomen sosiaali ja terveys ry:n verkkosivulla. Saatavilla: https://www.soste.fi/blogikirjoitus/koyha-vahavarainen-vai-pienituloinen-mita-sanoja-kayttaa-koyhytta-kokevista-ihmisista/?fbclid=IwAR36HIe04kMCrS9UHe6D_6_pQ4gIMeCsmJUurrc1kSCMtf_SX98Yj6XjJWA Viitattu: 4.12.2020

Saastamoinen, Mikko (2006) Minuus ja identiteetti tutkimuksen haasteina. Teoksessa Rautio, Pertti & Saastamoinen, Mikko (toim.) Minuus ja identiteetti. Sosiaalipsykologinen ja sosiologinen näkökulma. Tampere University Press, 170–180.

Salonen, Marko & Oksanen, Atte (2011) Yksilölliset ja yhteiskunnalliset ansat. Teoksessa Oksanen Atte & Salonen, Marko (toim.) Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 7–13.

Sen, Amartya (1999) Development as freedom. Oxford University Press.

Sen, Amartya (2009) The Idea of Justice. Cambridge, MA: Belknap

Sennett, Richard (2004) Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Suom. Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.

Smart, Carol (2011) Relationality and socio-cultural theories of family life. Teoksessa Jallinoja, Riitta & Widmer Eric D. (toim.) Families and Kinship in Contemporary Europe: Rules and Practices of Relatedness. Basingstoke: Palgrave, 13–28.

Social Metrics Commission (2020) Measuring poverty 2020. A report of the Social Metrics Commission. Saatavilla: <https://socialmetricscommission.org/wp-content/uploads/2020/06/Measuring-Poverty-2020-Web.pdf> Viitattu 23.3.2021

Squire, Corinne & Davis, Mark & Esin, Cigdem & Andrews, Molly & Harrison, Barbara & Hydén, Lars-Christer & Hydén, Margareta (2014) What is narrative research? Teoksessa What is Narrative Research? (The 'What is?' Research Methods Series). New York: Bloomsbury Academic. 1–22.

STM (2018) Tasa-arvobarometri 2017. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160920/STM_08_2018_Tasa-arvobarometri%202017_net.pdf Viitattu: 1.9.2021.

STM (2020) Sosiaaliturvauudistus. Saatavilla: <https://stm.fi/sosiaaliturvauudistus>. Viitattu 5.9.2021.

STM (2021) Työkykyohjelma 2019-2023: Työkyvyn palvelut osaksi tulevaisuuden sote-keskusta. Saatavilla: <https://stm.fi/tyokykyohjelma>. Viitattu 5.9.2021.

TEM (2021) Työllisyyskatsaus 2021:07. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163366/TKAT_Hein%c3%a4_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 31.8.2021

TENK (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Saatavilla: https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu: 19.8.2021.

Tervola, Jussi (2019) Perusturvan taso ja päällekkäisyys toimeentulotuen kanssa 1991–2019. Yhteiskuntapolitiikka 84 (4), 434–442.

Tilastokeskus (2020) 856 000 henkilöä oli köyhyys- tai syrjäytymisriskissä vuonna 2018. Elinolotilasto. Viitattu 25.5.2021 Saatavilla: https://www.stat.fi/til/eot/2019/01/eot_2019_01_2020-03-27_tie_001_fi.html Viitattu: 25.5.2021.

Turunen, Elina (Helsingin yliopisto) & Isola, Anna-Maria: Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä - kirjoituskilpailu 2019 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 1.0 (2020-11-25). Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [jakaja]. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3475>

Valtioneuvosto (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi. Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Helsinki: Valtioneuvoston julkaisuja 31.

Viitasalo, Katri (2013) Äitien taloudellinen toimijuus ja selviytyminen muistelutyö aineiston valossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Arja (toim.) Asiakkaan toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 357–374.

Viitasalo, Katri (2018) Äitien pyrkimykset ja toimintamahdollisuuksien valikko: käsitteellinen tutkimus äitien taloudellisista toimintamahdollisuuksista. University of Jyväskylä.

Virkki, Tuija (2004) Vihan voima: toimijuus ja muutos vihakertomuksissa. Atena.

Liite 1 Kirjoituskilpailun ohjeet

Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä -kirjoituskilpailu

Järjestämme kirjoituskilpailun, jonka aiheena on köyhyys arjessa. Keräämme tavallisten ihmisten kokemuksia siitä, minkälaista on olla köyhä nyky-Suomessa. Tavoitteena on lisätä ymmärrystä suomalaisesta köyhyydestä.

Toivomme, että kirjoitat vapaamuotoisesti omin sanoin siitä, miten köyhyys tuli elämääsi ja mitä keinoja käytät arjessa pärjätäksesi. Tärkeää on, että kirjoitat omista kokemuksistasi ja että kerrot, mihin ajankohtaan kokemuksesi suunnilleen sijoittuvat.

Palkitsemme kirjoitukset

1.palkinto 3 x 500 €

2.palkinto 3 x 100 €

Palkinnonsaajat valitsee raati, johon kuuluvat Jouko Karjalainen, Meri Larivaara, Juha Mikkonen, Anna-Stina Nykänen, Maria Ohisalo ja Mathias Rosenlund.

Palkintokriteerit

- omasta elämästä todenmukaisesti ja suorasanaisesti kerrottu
- kuvaa tämän ajan köyhyyttä
- tuo myös uusia näkökulmia köyhyyteen

Lähetäessäsi kirjoituksesi

- lisää viestiin nimesi, puhelinnumerosi ja sähköpostiosoitteesi/osoitteesi. Nämä tiedot muodostavat henkilörekisterin. Tutustu tietosuojailmoitukseen, jossa kerrotaan tietojen käyttämisestä <https://blogs.helsinki.fi/arkipaivankokemuksiakoyhyudesta/files/2019/07/Tietosuojailmoitus.pdf>
- lisää viestiin seuraava lause: ”Kirjoitukseni saa arkistoida Tietoarkistoon. Tutkijat saavat arkistoida yhteystietoni seurantakeruuta varten”. Näin kirjoituksesi voidaan arkistoida tutkimuskäyttöä varten. Voit keskeyttää tutkimukseen osallistumisesi milloin tahansa ilmoittamalla siitä järjestäjille.
- Voit osallistua myös pelkkään kilpailuun.

Vastaa mielelläni kysymyksiin ja kiitän lämpimästi osallistumisestasi.

Elina Turunen, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

0449603552(6.8. alkaen)

elina.turunen@helsinki.fi

Kirjoitusohjeet

- Kirjoituksen pituus voi olla enintään 10 sivua/ 30000 merkkiä. Pienet ja lyhyetkin kirjoitukset ovat arvokkaita.
- Voit kirjoittaa nimimerkillä. Älä käytä samaa nimimerkkiä, jota käytät muualla, vaan keksi nimimerkki vain tätä kirjoituskilpailua varten. Vältä kirjoituksessasi oikeiden nimien käyttöä silloin, kun kerrot yksityisistä henkilöistä. Hälvennä jo kirjoitusvaiheessa asioita, joiden perusteella sinut tai muut henkilöt voisi tunnistaa.
- Lisää kirjoitukseesi tiedot sukupuolestasi, iästasi, paikkakunnastasi, koulutuksestasi ja ammatistasi tai entisestä ammatistasi. Nämä tiedot ja mahdollinen nimimerkkisi liitetään kirjoitukseesi, kun se arkistoidaan.
- Kilpailuun voivat osallistua täysi-ikäiset henkilöt.
- Tutkimushankkeen päätyttyä kirjoituksesi arkistoidaan Tietoarkistoon (www.fsd.uta.fi) tieteellistä tutkimus- ja opetuskäyttöä sekä yliopistojen ylempiä opinnäytteitä varten. Arkistoituja kirjoituksia käytäviltä edellytetään aineiston käyttöä koskeva käyttöehtositoumus. Kirjoituksiasi käsitellään tietosuoja-asetuksen mukaisesti akateemisen ja kirjallisen ilmaisun tarkoitukseen.
- Tutkijat säilyttävät henkilö- ja yhteystiedot sisältävän koodiavaimen mahdollisia vapaaehtoista seurantatutkimusta koskevia yhteydenottoja varten. Rekisterinpitäjä on Helsingin yliopisto. Yhteyshenkilöt ovat Elina Turunen (elina.turunen@helsinki.fi) ja Anna-Maria Isola (amitsu77@gmail.com).
- Sinulla on oikeus peruuttaa suostumus, saada pääsy yhteystietoihisi, oikaista niitä ja rajoittaa ja vastustaa niiden käsittelyä.
- Kilpailuaika on 3.7.–15.10.2019. Lähetä kirjoituksesi sähköpostin liitetiedostona osoitteeseen elina.turunen@helsinki.fi tai käsin kirjoitettu teksti osoitteeseen Elina Turunen, PL 54, 00014 Helsingin yliopisto.

Kirjoituskilpailun järjestävät: Elina Turunen (Helsingin yliopisto), Heikki Hiilamo (Helsingin yliopisto) ja Eeva-Maria Grekula (Turun yliopisto), Anna-Maria Isola, EAPN-Fin –Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen verkoston kansalaistoimintaryhmä sekä Kuka kuuntelee köyhää? -verkosto

Kirjoituskilpailua ovat tukeneet: EAPN-Fin –Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto, MIELI Suomen Mielenterveys ry, Työttömien Keskusjärjestö ry, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Suomen Setlementtiliitto ry, Takuusäätiö, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Kirkon Diakonia ja sielunhoito, Suomen Punainen Risti sekä Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry.

Kirjoituskilpailun tulokset julkaistaan 31.3.2020 mennessä kilpailun verkkosivuilla(<https://blogs.helsinki.fi/arkipaivankokemuksiakoyhyhydesta>). Palkinnon saajiin otetaan yhteyttä henkilökohtaisesti, ja heidän kanssaan sovitaan kirjoitusten julkaisemisesta.

Helsingin yliopiston Ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin toimikunta on antanut lausunnon tutkimuksen eettisyydestä 16.4.2019.

Liite 2 Taulukko

Taulukko 1. Suhteellinen toimijuus köyhyysnarratiiveissa

Köyhyysnarratiivit	Suhteellinen toimijuus
Köyhyys perintönä	<ul style="list-style-type: none"> • Suhde menneeseen – suhtautuminen itseen ja toimintamahdollisuuksiin • Nykyhetken toimijuus - palvelujärjestelmä- ja yhteiskuntasuhteet • Ajatukset tulevaisuudesta optimistisia
Köyhyys valintana	<ul style="list-style-type: none"> • Toimijuus vaihtelevaa, tilannesidonnaista • Suhde itseen - toimijuus ja toimintamahdollisuudet • Köyhyys ei sosiaalisesti hyväksyttävää • Tulevaisuuteen suhtautuminen on pessimististä
Köyhyys elämäntilanneongelmana	<ul style="list-style-type: none"> • Toimijuus kietoutuu köyhyden ohella elämäntilannetekijöihin - sairaus, työttömyys • Toimijuus vaihtelevaa, tilannesidonnaista • Nykyinen toimijuus – menneisyys, epäonnistumiset ja toiveiden täyttymättömyys • Valinnat ja teot - vahvaa toimijuutta • Yhteiskuntasuhteet ja palvelujärjestelmäsuhdet jännitteisiä - toimijuutta heikentäviä • Suhde itseen, sosiaaliset suhteet ja paikkasuhteet toimijuutta tukevia tai ulkopuolisuuden tunteita, yksinäisyyttä ja osattomuuden kokemuksia aiheuttavia